

Latvijas Kultūras akadēmija
Kultūras teorijas un vēstures katedra

VĒSTURISKĀS UN POLITISKĀS NORISES
DŽEMMAS SKULMES, IMANTA LANČMAŅA, VLADISLAVA LAKŠES
UN REIŅA VIRTMAŅA MĀKSLAS DARBOS

Bakalaura darbs

Autorse:
Akadēmiskās bakalaura studiju programmas “Mākslas”
Kultūras teorijas un vadībzinības apakšprogrammas
4. kursa studente Madara Beijere
(ID Nr. 20110119)

Darba vadītāja:
Doc., Dr. art. Anita Vaivade

Rīga
2015

SATURS

IEVADS.....	3
1. DŽEMMAS SKULMES UN IMANTA LANCMAŅA MĀKSLINIECISKĀ, UN SABIEDRISKĀ DARBĪBA	6
1.1.Džemmas Skulmes daiļrade kā sociālistiskā reālisma piemērs.....	7
1.1.1.Džemmas Skulmes gleznās attēlotie simboli un tēli.....	11
1.1.2. Starp varu un mākslu – Džemmas Skulmes sabiedriskā darbība.....	13
1.2. Imanta Lancmaņa radošā un sabiedriskā darbība.....	17
1.2.1. Imanta Lancmaņa gleznu ciklā <i>I Revolūcija un Karš. Piektais bauslis</i> attēlotie simboli un tēli.....	21
1.2.2. Imanta Lancmaņa sabiedriskā darbība un politiskie uzskati.....	29
1.3.Džemmas Skulmes un Imanta Lancmaņa sabiedriskās darbības, un mākslas salīdzinājums.....	31
2. VLADISLAVA LAKŠES UN REIŅA VIRTMAŅA MĀKSLINIECISKĀ, UN SABIEDRISKĀ DARBĪBA	34
2.1. Vladislava Lakšes daiļrade un uzskati par mākslu.....	35
2.1.1.Vladislava Lakšes darbība <i>Ghetto Games</i>	37
2.1.2.Vladislava Lakšes gleznās attēlotie simboli un tēli.....	37
2.2.Mākslinieka Reiņa Virtmaņa radošā darbība	40
2.2.1. Reiņa Virtmaņa politiskie uzskati	42
2.2.2 Reiņa Virtmaņa mākslas darbos attēlotie simboli un tēli	43
2.3. Mākslinieku Vladislava Lakšes un Reiņa Virtmaņa mākslinieciskās darbības salīdzinājums.....	45
NOBEIGUMS	48
KOPSAVILKUMS	49
AVOTI UN LITERATŪRA	51

SUMMARY	54
PIELIKUMI	55
1. Intervija ar Džemmu Skulmi	56
2. Intervija ar Imantu Lancmani	61
3. Intervija ar Vladislavu Lakši	68
4. Intervija ar Reini Virtmani	73
5. Džemmas Skulmes gleznas	80
6. Imanta Lancmaņa gleznas	82
7. Vladislava Lakšes gleznas	86
8. Reiņa Virtmaņa darbi	89

IEVADS

Visizplatītākais mākslas skaidrojums saistāms ar tās vienreizīgumu un netveramību, jo strādājot pie jauna darba mākslinieks izmanto savu fantāziju, piemēram, attēlojot dažādus tēlus. Māksla ir arī vēstures apliecinājums, tā aktualizē gan sen pagājušus notikumus, gan attēlo aktuālās norises. No šī aspekta mākslu var saprast kā laika, laikmeta un pastāvošās varas zīmi. Vēsturisko un politisko notikumu attainojošas mākslas jaunradē gan padomju laikā, gan mūsdienās ir strādājuši vairāki latviešu mākslinieki.

Darbā apskatītos māksliniekus vieno centieni *gleznot un zīmēt ar ideju* – ar saviem radošajiem darbiem izvēlētie mākslinieki cenšas sabiedrībai paust savu attieksmi un domas. Džemmas Skulmes, Imanta Lancmaņa, Vladislava Lakšes un Reiņa Virtmaņa radītajos darbos ir ietverts nepārprotams mākslinieku skatījums uz vēstures, politikas un sociālām norisēm, piemēram, šie mākslinieki savos darbos ir spēcīgi rādījuši revolūciju, kara postu un cilvēku traģiskos likteņus.

Darba pētījumam izvēlētas 2 dažādas latviešu mākslinieku paaudzes – Padomju un mūsdienu laikā strādājoši latviešu mākslinieki. Tas darīts, lai atspoguļotu darbos attēlotās atšķirīgās un kopīgās tēmas, kas bija un ir aktuālas Padomju varas gados un mūsdienās. Darbā ir salīdzināta 2 dažādu paaudžu mākslinieku daiļrade .

Darba tēma ir aktuāla un to ir vērts pētīt, jo Padomju Savienības gados, kā arī mūsdienās mākslai un politikai tiek pievērsta liela nozīme, piemēram, liela daļa sabiedrības piedalās vēlēšanās, vērtē politiskas norises, apmeklē mākslinieku izstādes un vērtē mākslinieku radošo, politisko un sabiedrisko darbību.

2 politisko režīmu kontekstā tapušie mākslinieku darbi salīdzinājumam ir izvēlēti, jo Padomju laikā bija stingra mākslas darbu cenzūra. Salīdzinājumā ar Padomju laika māksliniekiem – mūsdienu radošo sfēru pārstāvjiem ir iespējams brīvi radīt sev interesējošo saturu, izmantot fantāziju un radīt sev tīkamus simbolus, un tēlus.

Savukārt, radošās un politiskās darbības salīdzinājums ir būtisks, jo raksturo katru mākslinieku kā individualitāti, palīdz noskaidrot mākslinieku domas, uzskatus par Padomju laika un mūsdienu mākslu, kā arī aktuālajiem procesiem Latvijā un pasaulē.

Darba kopējo saturu ir ietekmējušas intervijas ar māksliniekiem – sarunās paustie, atšķirīgie viedokļi, domas un uzskati. Kā arī gleznās attēlotie notikumi, simboli un tēli, kas katram māksliniekam ir nedaudz atšķirīgi.

Kopumā veiktās intervijas un mākslinieku darbu apskats raksturo Džemmas Skulmes, Imanta Lancmaņa, Vladislava Lakšes un Reiņa Virtmaņa darbus ar politisku, vēsturisku un sociālu saturu.

Mērķis –

Raksturot 2 paaudžu mākslinieku Džemmas Skulmes, Imanta Lancmaņa, Vladislava Lakšes un Reiņa Virtmaņa politiska, vēsturiska satura darbus, tajos attēlotos simbolus, motīvus, un tēlus, kā arī akcentēt šo mākslinieku sabiedriskās un politiskās darbības ietekmi uz mākslas darbu radīšanu.

Uzdevumi –

1. analizēt teorētisko literatūru un avotus, lai raksturotu Džemmas Skulmes, Imanta Lancmaņa māksliniecisko darbību gan Padomju Savienības gados, gan mūsdienās, kā arī sociālistisko reālismu, Latvijas Mākslinieku Savienības darbību u.c.;
2. analizēt veiktās intervijas ar māksliniekiem Imantu Lancmani un Džemmu Skulmi;
3. intervēt mākslniekus Vladislavu Lakši un Reini Virtmani, lai izprastu viņu glezniecību un domas par vēstures, un mūsdienu aktuālajiem procesiem gan politikā, gan mākslā;
4. raksturot mākslinieciskos izteiksmes līdzekļus (simbolus, tēlus u.c.) Džemmas Skulmes gleznās 60. – 70. gados, Imanta Lancmaņa gleznu ciklā *I Piektais Bauslis. Revolūcija un Karš*, Vladislava Lakšes un Reiņa Virtmaņa daiļradē.

Teorētiskais pamatojums -

Pētījuma teorētiskajā pamatojumā ir izmantoti Helēnas Demakovas, Elitas Ansones, Elitas Grosmanes, Aijas Nodienas u.c. autoru pētījumi, lai izprastu un analizētu mākslas, politikas un vēstures savstarpējo mijiedarbību Latvijā – Padomju laikā, kā arī mūsdienās. Savukārt, literatūra, intervijas, publikācijas presē un internetā pieejamie video materiāli tika izmantoti, lai aprakstītu un analizētu izvēlēto mākslinieku glezniecības un grafikas stilu, un darbos redzamos simbolus un tēlus.

Bakalaura darba struktūra –

Darbā ir ievads, 2 nodaļas, 14 apakšnodaļas, nobeigums, kopsavilkums, izmantoto avotu un literatūras saraksts, kā arī anotācija angļu valodā. Savukārt, darba pielikumā ir 8 daļas – 4 intervijas ar māksliniekiem Džemmu Skulmi, Imantu Lancmani, Vladislavu Lakši un Reini Virtmani, kā arī šo mākslinieku gleznu reprodukcijas. Par mākslinieku Reini Virtmani nav atrodamas viņam veltītas publikācijas, tādēļ literatūras sarakstā ir trīs māksliniekiem veltītas atsevišķas sadaļas. Pielikumos redzami mākslinieku Vladislava

Lakšes un Reiņa Virtmaņa darbi ir iegūti no šo mākslinieku personīgā arhīva. Savukārt, intervijas ar Džemmu Skulmi un Imantu Lancmani veiktas 2. kursa darba izstrādes gaitā.

Apraksti par Džemmas Skulmes, Imanta Lancmaņa, Vladislava Lakšes un Reiņa Virtmaņa radītajiem darbiem tika veikti ņemot vērā darbu tapšanas gadus.

1.nodaļā un apakšnodaļās ir aplūkotas sociālistiskā reālisma raksturīgākās īpašības, apskatīta Džemmas Skulmes daiļrade kā šī virziena piemērs. Aprakstīti arī Džemmas Skulmes gleznās attēlotie simboli, tēli, kā arī raksturota mākslinieces sabiedriskā darbība.

1. nodaļā aplūkota arī mākslinieka Imanta Lancmaņa radošā un sabiedriskā darbība, kā arī politiskie uzskati. Šajā nodaļā analizētas mākslinieka gleznas no cikla *I Revolūcija un karš. Piektais bauslis*. Kā arī veikts Džemmas Skulmes un Imanta Lancmaņa daiļrades un sabiedriskās darbības salīdzinājums.

Darba 2. nodaļā un apakšnodaļās apskatīti mūsdienu jaunākas paaudzes mākslinieki Vladislavs Lakše un Reinis Virtmanis. Aplūkoti Vladislava Lakšes uzskati par mākslu, kā arī darbība *Ghetto games* radošajā kolektīvā. Darbā ietverts arī apraksts par mākslinieka Reiņa Virtmaņa radošo darbību un politiskajiem uzskatiem. Analizēti Vladislava Lakšes un Reiņa Virtmaņa darbi un tajos attēlotie tēli un simboli, kā arī veikts abu mākslinieku radošās darbības salīdzinājums.

1. DŽEMMAS SKULMES UN IMANTA LANCMANA MĀKSLINIECISKĀ, UN SABIEDRISKĀ DARBĪBA

Katrā vēstures posmā māksla ir tikusi uztverta atšķirīgi. Būtiski, ka māksla vēstures ritējumā ir bijis veids, kā politikai, piemēram, iespaidot sabiedrību vai panākt politiskas darbības. Māksliniekam gleznojot, zīmējot, radot grafikas vai strādājot citās tehnikās ir iespēja sabiedrībai paust savu nostāju par dažādiem politiskiem, vēsturiskiem notikumiem, attēlot dažādus tēlus, simbolus, kā arī nereti izprovocēt skatītājus domāt par aktuālām un svarīgām norisēm gan Latvijā, gan citviet pasaulē. Māksla ir kļuvusi par patstāvīgu spēku, kas aizvien rosina cilvēka uztveri. Sabiedrībā bieži lieto izteicienus “Tā ir patiesa māksla”, vēl biežāk – “Tā nav māksla.”

Padomju Sociālistisko Republiku Savienība (turpmāk PSRS) izvirzīja utopisku mērķi – uzbūvēt komunismu jeb paradīzi zemes virsū. Šim nolūkam tika radīta komunistiskā ideoloģija. Kommunismam bija sava mitoloģija, kuras zīmju hierhijas galvenais uzdevums bija veidot cilvēka priekšstatus par viņam nozīmīgiem esamības jautājumiem. Padomju laikā radītie mīti vienkāršoja īstenību, faktus, notikumus vai parādības, un tiem vajadzēja būt vienkāršiem, iedarbīgiem un viennozīmīgiem. Mīti radās caur kultūru – visefektīvāk iedarbojās literatūra, tēlotājmāksla, kinematogrāfs. Šīs kultūras formas mītus sabiedrībai padarīja ticamus, aizraujošus un iedvesmoja sabiedrību.

Katrā laikmetā ir savs reālisms jeb konkrētā brīža aktuālo procesu (sociālu, politisku u.c. notikumu) izpausme mākslā un kultūrā kopumā. Latvijas Padomju māksla neaprobežojās vienīgi ar sociālistisko reālismu, bet tajā bija arī modernisma, postmodernisma, reālisma u.c. stilu iezīmes. Jāuzsver, ka visa sociālisma sistēma balstījās uz represīvām metodēm un māksla bija pastāvīgā cenzūras kontrolē, bet šos virzienus nedrīkstēja saukt vārdā.¹

Padomju valsts politiskās ambīcijas ietiecās pilnīgi visās sfērās – makslā tās radīja sociālistisko reālismu. Sociālistiskais reālisms Padomju mākslā valdīja 57 gadus – no 1934. gada līdz pat PSRS sabrukumam 1991. gadā. Jāatzīmē, ka 1934. gadā Latvija vēl nebija pakļauta PSRS varai, jo Latvijas valstī bija Autoritārais Kārļa Ulmaņa režīms, kas pastāvēja līdz Latvijas okupācijai – 1940. gada 17. jūnijam.

¹ Ansone, Elita. *Padomjzemes mitoloģija. Muzeja raksti*. Rīga: Latvijas Nacionālais mākslas muzejs, 2009. 37. lpp.

Būtiska iezīme visos sociālistiskā reālisma mākslas piemēros bija tā, ka šo darbu centrā bija vienots, sociālistisks un ideoloģisks darbs ar nacionālu formu.² Sociālistiskais reālisms tika pasludināts 1934. gadā PSRS rakstnieku 1. kongresā, kļūstot par vienīgo atļauto mākslas veidu. Sociālistisko reālismu uzturēja iespaidīgs institucionāls aparāts, kas rūpējās par noteiktu, stingri cenzētu saturu, kam jākalpo Padomju valsts mērķiem.³

1934. gadā tika pieņemta sociālistiskā reālisma oficiālā definīcija – “daiļrades metode, kuras būtība bija patiesīga, vēsturiski konkrēta īstenības atspoguļošana, īstenības, kas tvirta tās revolucionārajā attīstībā – sabiedrības virzībā uz komunismu.”⁴ Sociālistiskā reālisma pamatā bija arī daži galvenie padomju utopijas jeb mīta mākslinieciskie simboli: bargā, bet taisnīgā tēva kults, uzvarošā gaišā ceļa metafora, ko mākslinieki savos darbos attēloja kā dinamiku, kustību, sauli un optimismu.⁵ Māksliniekiem vajadzēja sabiedrībai stāstīt un savos darbos atspoguļot laimīgu un varonīgu dzīvi, kā arī attēlot utopisku rītdienu – komunismu.⁶

Mākslinieki Džemma Skulme un Imants Lancmanis ir laikabiedri, kas radoši strādājuši gan Padomju Savienības gados, gan turpina savu radošo darbu mūsdienās. Šīs nodaļas apakšnodaļās ir aplūkota Džemmas Skulmes un Imanta Lancmaņa mākslinieciskā daiļrade, sabiedriskā un politiskā darbība Padomju Savienības gados un mūsdienās, gleznās atveidotie tēli un simboli, kā arī veikts šo mākslinieku radošās un sabiedriskās darbības salīdzinājums.

1.1.Džemmas Skulmes daiļrade kā sociālistiskā reālisma piemērs

Māksliniece Džemmas Skulme ar savu daiļradi bija opozīcijā Padomju režīmam, jo viņas darbos bija redzama eksistensiāla nostāja. Džemmas Skulmes darbos, kas tapuši Padomju Savienības gados ir radītas deformācijas, askētisks kolorīts, ekspresivitāte. Šie mākslinieciskās izsteiksmes līdzekļi bija pretēji oficiāli propagandētajai optimisma un harmonijas koncepcijai, jo vēstīja par dzīves traģiku un izmisumu.

Džemma Skulme: “Sociālistiskais reālisms nepieņēma manu gleznu dažādas deformācijas. Daudzi no maniem gleznojumiem un tēliem bija mesli buržuāziskai mākslai.”⁷

² Turpat, 7. – 9. lpp.

³ Turpat, 10. – 11. lpp.

⁴ Bankovskis Pēteris, Baranovska Inese, Lamberga Dace, Osmanis Aleksis, Slava Laima. *Latvijas Mākslinieku savienības mākslas darbu kolekcija. Glezniecība. Laikmeta liecinieki. 20. gs. 60., 70. un 80. gadi.* Rīga: Mākslinieku savienība, 2002. 24. lpp.

⁵ Turpat, 25. lpp.

⁶ Turpat, 25. lpp.

⁷ Beijere, Madara. Intervija ar Džemmu Skulmi. 2003, 27.mar. Audioieraksts. Glabājas M. Beijeres personiskajā arhīvā. (šeit un turpmākajās nodaļās par Džemmu Skulmi tiks izmantota šī intervija)

Bet mākslinieces radītie darbi uz koka dēlīšiem bija vispārpieņemti – tie atgādināja ikonas un nevienam neradās pretenzijas.

Tomēr pastāvošā Padomju vara nenoliedza Džemmas Skulmes daiļradi. Atzīti tika darbi, kuros bija attēloti laimīga un harmoniska Padomju tauta. Džemma Skulme uzsver, ka Padomju mākslinieks neskaitījās tas, kurš nebija uzgleznojis Ļeņina portretu. Būtiska mākslinieku darbos bija arī *romantiskā pārcilvēka* tēma – šis tēls nereti bija brīvs no pagātnes notikumiem un nākotnes ideju pārņemts. Nozīmīga bija arī *svētā upura* jeb pašuzupurēšanās tēma. Svarīgi minēt, ka sociālistiskā reālisma darbos realitāte bija jārāda tāda, kādai tai vajadzēja būt – māksla radīja jaunu mitoloģiju.

Kā spilgts sociālistiskā reālisma piemērs minams Džemmas Skulmes darbs *Tautas svētki (Mūsu svētki)*, kas radīts mākslinieces daiļrades sākuma posmā – 1955. gadā.⁸ Šajā gleznā māksliniece vēlējās uzsvērt tautiskuma nozīmi, kas bija viens no nozīmīgākajiem sociālistiskā reālisma postulātiem – ideja par tautiskuma noderību sociālistiskajā reālismā radās, kad PSRS sāka domāt, par to, kā uzcelt sociālismu katrā konkrētajā republikā. Tautiskuma postulāts nodrošināja piekļuvi tautu sirdīm. Mākslinieki attēloja tautiskumu, lai sabiedrība saprastu traģiskos pagātnes notikumus. Taču tautas nacionālo jūtu uzturēšana izrādījās Padomju Savienībai bīstama, jo tā nesaderēja ar iecerēto rusifikācijas programmu.

Māksliniece jau kopš savas daiļrades pirmsākumiem savos darbos centās pastāvēt pret Padomju varu. Džemmas Skulmes attēlotie tēli, piemēram, sievietes, nereti pauž primitīvu un reizē mūžīgu dabas spēku. Gleznošanas procesā mākslinieci visvairāk aizrauj dažādu nejaušību ieraudzīšana.

Džemma Skulme: “man patīk kā krāsa nejauši nokrīt un cita pārklājas, jo veidojas interesanti krāsu slāņi – tas viss ir atrodams manu gleznu faktūrās.” Iespējams, tāpēc vairumā mākslinieces darbos konkrētība un realitāte nav attēlota, jo Džemma Skulme ir tiekusies pēc lieliem vispārinājumiem. Piemēram, 3. Atmosfēras laika notikumi tiešā veidā gleznās nav attēloti, bet gan radīti mākslinieces personiskie iespaidi, kas parādās darbu tematikā un tās pakāpenībā. Tas, iespējams, ir vienojošais elements Džemmas Skulmes glezniecībā.

Džemma Skulme: “Manos darbos nav sīkas grimases, vaibstu spēles vai mirkļa momenti. Drīzāk ir tas pārļaičīgais, tas kas paliek pēc visa sīkā pāri, tāpēc par laikmetu konkrēti manos darbos neko nevar atrast.” Savos darbos māksliniece ļoti bieži pielieto ekspresīvu tēlojumu. Džemmas Skulmes opozīcija Padomju Savienības režīmam mākslā

⁸ Ansona, Elita. *Padomjzemes mitoloģija*. Muzeja raksti. Rīga: Latvijas Nacionālais mākslas muzejs, 2009. 15. lpp.

centās atklāt eksistenciālo nostāju. Džemmas Skulmes radītie tēli nereti nesakrīta ar sociālistiskā reālisma noteiktajām prasībām, jo vēstīja par patieso latviešu tautas dzīves traģiku, izmisumu un emocionālo atsvešinātību.⁹ Džemmas Skulmes radītie tēli ir dažādas kailfigūras, kas attēlotas deformētas, vēsā vai askētiskā kolorītā. Bieži vien māksliniece savus gleznu tēlus glezno guļošus vai uz ceļiem nometušos. Džemmas Skulmes 60. gadu gleznas, piemēram, darbs *Ceļa maize*, kas radīts 1969. gadā, sāka manipulēt ar kolektīvo un individuālo apziņu. Būtiski, ka mākslinieces radītā feminizētā pasaules izjūta niansēti un precīzi radīja tēlu garīgās pasaules noskaņas un kolektīvās apziņas izmaiņas. Turklāt šajā un citos mākslinieces darbos sievietes pasaules izjūta rada mitoloģisku auru.¹⁰

70. gados un arī vēlākajā mākslinieces daiļradē ir vērojams daudzveidīgs triepienu raksts un enerģija. Džemmas Skulmes gleznās noteicošā ir sarkanā krāsa. Māksliniece: “Sarkanā ir krāsa, ar kuru man ir izdevies daudz ko veiksmīgi atrisināt. Sarkanā ir izteiksmīga krāsa.”¹¹ Džemmas Skulme savās gleznās, kas tapušas Padomju Savienības gados, iespējams, izmantojusi tieši sarkano krāsu, lai ietvertu politisku ideoloģiju, piemēram, atspoguļojot strādnieku šķiru. Kā arī savās gleznās māksliniece attēlojusi svarīgus vēstījumus, piemēram, par latviešu strēlnieku traģiskajiem likteņiem karojot Padomju Savienības Sarkanās armijas sastāvā.

Vēstures liecībās sarkanā krāsa ir karu raksturojošs mākslinieciskās izteiksmes līdzeklis. Sarkanā krāsa ir arī revolūcijas un aktīvas rīcības raksturojoša krāsa, kas saistīta gan ar politiskām norisēm, gan politiku, kā arī emocionālo pasauli.¹² Padomju Savienības gados sarkanajai krāsai ir bijusi īpaša nozīme dažādos politiskos procesos – kopš 1924. gada Padomju Savienības karogs bija sarkanā krāsā, kurā tika attēlots zelta sirpis un āmurs. Šajā karogā tika attēlota sarkana piecstaraina zvaigzne ar zelta apmali, kas simbolizēja.

Padomju Savienības Sarkanās armijas varu. Izmantojot šo simbolu armija cīnījās par to, lai *patiesības zvaigzne mirdzētu* un palīdzētu attīstīties strādnieku šķirai.¹³

Džemmai Skulmei ir izdevies ļoti lielas atkarības un varas periodos savās gleznās sasniegt un saglabāt zināmu neatkarību, jo galvenais mākslinieces nolūks ir bijis padarīt

⁹ Rinķe, Inese. *Mākslinieki Skulmes. 20.gadsimts Latvijā*. Rīga: Jumava, 2000. 131. lpp.

¹⁰ Bankovskis Pēteris, Baranovska Inese, Lamberga Dace, Osmanis Aleksis, Slava Laima. *Latvijas Mākslinieku savienības mākslas darbu kolekcija. Glezniecība. Laikmeta liecinieki. 20. gs. 60., 70. un 80. gadi*. Rīga: Latvijas Mākslinieku savienība, 2002. 18. – 20. lpp.

¹¹ Blaua, Līga. *Džemma Skulme. Nospiedumi*. Rīga: Jumava, 2009. 151. lpp.

¹² Kazāka, Anita. *Zīmes & simboli. No senajiem hieroglifiem līdz mūsdienu logotipiem*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2010. 208. lpp.

¹³ Vološinovs, Viktors. *Jaunarmieša rokasgrāmata*. Rīga: Zvaigzne, 1985. 64. – 65. lpp.

mākslu brīvāku, neatkarīgāku no pastāvošās varas un pavēstīt tautai patiesību. Svarīgi minēt, ka mākslinieces darbību ietekmēja arī cenzūra – ja māksla pakļaujas cenzūrai, tā it kā kļūst mierīgāka. Savukārt, mākslinieks tomēr tiek ierobežots savās izpausmēs un radošajā darbībā. Džemma Skulme: “Kaut arī bija daudzas atzinības, kritika atstāja savu iespaidu. Tu domā, ka nepadosies, tu negribi padoties, zini, ka Tev jāpretojas, un tomēr pastāvošā vara ietekmē glezniecību, un tā kļūst mierīgāka. To esmu pārdzīvojusi. Ap 1975. gadu atguvos.”¹⁴

Padomju varas gados un arī patreiz norisinās plaša Rietumu mākslas ietekme, taču Džemmas Skulmes radītie darbi bija iespēja sabiedrībai atcerēties un pieminēt, piemēram, represijās bojā gājušos tuviniekus un aizdomāties par I un II Pasaules kara bezjēdzību un traģismu.

Māksliniece uzsver patērētāju sabiedrības lielo ietekmi mākslas revolūcijā: “Patērētāju sabiedrība nopērk mākslas darbus, kas zināmā mērā ir pret pašu sabiedrību. Mākslas darbs tiek iegādāts kā ejoša prece un ideoloģiskais zemteksts izgāžas. Radošas darbības pamatā ir meklēt jaunus ideālus sabiedrībai. It kā atklāt jaunu patiesību, kas būtu labāka par iepriekšējo. Tas ir dzīves attīstības pamatā. Jārēķinās, ka mākslā no vienas puses nav revolūciju, bet savā ziņā sabiedrība attīstās no mākslas. Mākslā revolūcijas notiek lēni, jo šī evolūcija notiek palēnām.”

¹⁴ Kļaviņš, Eduards, Imants Lancmanis. *Džemma Skulme*. Rīga: Rīgas kultūras aģentūra, 2008. 6. lpp.

1.1.1.Džemmas Skulmes gleznās attēlotie simboli un tēli

Visizplatītākais mākslas skaidrojums saistāms ar tās vienreizīgumu un netveramību jo, lai precīzi atspoguļotu vēstures norises – mākslinieki savos darbos attēlo dažādus simbolus, zīmes un tēlus. Simbols tulkojumā no sengrieķu valodas nozīmē *zīme, pazīme vai salikt kopā*. Simbols ir kolektīvi uztverta un kolektīvi apstiprināta zīme, rīcība.

Šaurākā nozīmē simbols ir jebkura rakstu vai vizuāla zīme. Simboli ir vizuāli tēli, kā arī verbāli izteiktas metaforas. Funkcionāli simbolu nereti saista ar zīmi, bet nereti šos jēdzienus – simbolu un zīmi lieto arī kā sinonīmus. Simboliskā pasaule runā, piemēram, ar mākslas darbu un māksliniecisko tēlu starpniecību. Simbols ir kolektīvi pieņemts un kolektīvi atšifrējams. Simbols ir ekstraverts, bet tēls – introverts. Gan simboli, gan tēli ir radušies cilvēciskajā izpratnē un kultūrā. Tēliem piemīt krāsa, forma, struktūra, kā arī dentitāte – nav atvasināta, bet ir subjektīva.¹⁵ Tiek pieņemts, ka tēliem ir jābūt līdzīgiem jutekliski tveramai realitātei. Jāuzsver, ka skatītājs mākslas darbu uztver pēc sava ieskata. Šajā procesā piedalās verbāli loģiskie (kreisās smadzeņu puslodes), gan tēlainie (labās puslodes) domāšanas mehānismi. Skatītājs *lasot* mākslas darbu – izprot tā saturu un vadoties pēc savas pieredzes, un zināšanām veido atbilstīgu mākslas tēlu.¹⁶ Skatītājam spriedums par konkrētu mākslas darbu un tur attēloto it kā rodas pats no sevis, to pamato gan indivīda iepriekšējās zināšanas, gan pieredze, gan jūtīgums un uztvere. Tomēr, sākot mākslas darba vērtējumam meklēt teorētiskus izteiksmes līdzekļus, bieži vien skatītājs kļūst bezspēcīgs, jo izteiktajā spriedumā nav bijis nekā droša, neapšaubāma un pamatota, izņemot darināšanas mākas novērtējumu.

Glezniecība, zīmēšana, kā arī citi mākslas žanri, piemēram, kino ir vizuāli uztverami, kuros tēli tiek izvērsti telpā. Attēla jeb teksta pamatā ir tēlaina, telpā izplatīta zīmju sistēma. Radot mākslas darbu, mākslinieks izsaka zīmju formā savas apziņas pasauli. Tomēr, pilnībā izpaust tēlotājas mākslas darbu saturu ar valodu nav iespējams.

Māksliniekam radot darbus uz audekla, papīra, kā arī citviet ir iespējams sabiedrībai paust savu nostāju, piemēram, par politiskiem un vēsturiskiem notikumiem, attēlot dažādus tēlus, simbolus, kā arī nereti izprovocēt skatītājus domāt par aktuālām un svarīgām norisēm gan Latvijā, gan citviet pasaulē.

¹⁵ Austruma Spodra, Savicka Sarmīte. *Konsultants vizuālajā mākslā pamatskolai*. Zvaigzne ABC, 2000. 149. – 151. lpp.

¹⁶ Agejevs, Vladimirs. *Semiotika*. Rīga: Jumava, 2005. 90. – 92. lpp.

Džemma Skulme uzsver, ka, piemēram, strēlnieku tēma katram māksliniekam Padomju Savienībā bija tuva, jo tā bija iespēja netieši izteikt savas domas par vēsturiskiem notikumiem.

Kā arī tā bija iespēja pierādīt to, ka šie vēsturiskie notikumu nav aizmirsti, tie ir saglabājušies un ir svarīgi tos pieminēt. Džemma Skulme piebilst: “Visos tā laika mākslinieku darbos, kuros attēloti strēlnieki – šie tēli ir tikuši romantizēti ar skumju noskaņu, jo zemtekstā bija teksts par skumjo Latviešu strēlnieku likteni, kāds viņiem bija padomju Krievijā.”

Džemmas Skulmes Padomju laika daiļradē attēloti dažādi tēli, piemēram, *stāsta* par latviešu tautas likteņgaitām.

Galvenā gleznas *Latviešu strēlnieki Kremlī* (1968) (sk. 5. pielikuma 1.att.) ideja – revolūcija nogalina savus bērnus. Cenzūra uzlika māksliniekiem ierobežojumus, bet gudri rīkojoties varēja cenzorus apiet viņu pašu tēmu lokā. Populāras bija tēmas par karu un sarkanajiem strēlniekiem. Šī Džemmas Skulmes radītā glezna ir daudzfigūru kompozīcija, kurā redzami 3 strēlnieki – viens no viņiem augsti paceltu galvu spēlē vijoli, kreisajā pusē sēdošais strēlnieks spēlē čellu, bet labajā pusē attēlotais strēlnieks ir salicis savas plaukstas cieši kopā un raugās tālumā. Šajā gleznā redzami strēlnieki ir attēloti neformālā, iespējams, atpūtas brīdī. Šie 3 strēlnieki radīti nedaudz romantizēti, kas vienlaikus atklāj traģismu latviešu tautas liktenī. Māksliniece ir izvēlējusies apkārt strēlniekiem radīt tumšas ēnas, it kā paspilgtinot strēlnieku nozīmību. Gleznas fons ir veidots sarkanos, oranžos toņos.

Darbā *Vjetnamas māte* (1971) (sk. 5. pielikuma 1.att.) attēlots Jēzus mātes tēls un viņas dēls. Gleznas autore: “Tā ir kristietības ideja par Krustā sisto. Šī ideja ir ļoti humanizēta – katrs cilvēks savā dzīvē piedzīvo to pašu, jo katra cilvēka dzīves ceļš ir krusta ceļš. Katram no mums ir jāreķinās, ka dzīve ir sāpīga cīņa – dzīvē būs jāsaņem belzieni, kas zināmā mērā ir Krusta ceļš.” Gleznas pamatdoma ir saistīta ar Vjetnamu un šīs valsts politiskajiem notikumiem 1971. gadā. Autore šajā darbā ir centusies skatītājiem parādīt mātes jeb šīs valsts ciešanu stāstu. Šis darbs ir daudzfigūru kompozīcija, kurā abstrakti attēlots Vjetnamas mātes tēls. Gleznas kolorīts veidots tumši brūnos un melnos toņos. Vjetnamas mātes tēls ir attēlots ciešot un pārdzīvojot, bet Kristus uzgleznots guļošs un samīdīts. Gleznas kopējā noskaņa ir skumja, rūgtu pārdzīvojumu pilna, jo raksturo traģismu, ciešanu un pārdzīvojumu ceļu, kas jāpiedzīvo ikvienam cilvēkam.

Glezna *Kurzeme* (1976) (sk. 5. pielikuma 3.att.) ir daudzfigūru kompozīcija, kurā redzamas 3 tautu meitas no Kurzemes. Džemma Skulme gleznojot šo darbu ir ietekmējusies

no Jēkaba Jenševska romāniem *Dzimtene* un *Mežvidus ļaudis*, jo šajos darbos ir spilgti attēloti Kurzemes sieviešu tēli, kas saplūda ar gleznotājas fantāziju un tika ilustrēti. Divas sievietes ir attēlotas stāvošas, bet trešā ir apsēdusies. Gleznas fonā ir redzams istabas iekārtojums –pulkstenis un logs ar aizskariem. Džemma Skulme ir izvēlējusies attēlot Kurzemi, jo šis novads pievilcis mākslinieci ar savu noslēpumainību. Būtiski, ka Kurzemes tēla veidošanā mākslinieci ir iespaidojusi arī Nīcas un Rucavas krāsainība – sarkanā, sarkani violetā, oranžīgi sarkanā krāsa. Jāpiebilst, ka arī vairākās citās mākslinieces gleznās ir attēloti Kurzemes motīvi un tēmas.

Glezna *Pērkona gaisā* (sk. 5. pielikuma 4. att.) (1979) ir daudzfigūru kompozīcija, kas veidota zilos, zaļos, gaiši rozā un baltos toņos. Gleznas centrā redzama sēdoša tautumeita baltā tērpā, līdzās viņai plīvo karogs. Gleznas labajā malā ir redzami 4 vīriešu tēli – vecākais no viņiem ir apsēdies, spēlē kokli, bet pārējie trīs attēloti stāvot, karavīru formastērpos un ar ieročiem. Šajā gleznā attēlots Imanta Ziedoņa dzejoļa virsraksts *Pērkona gaisā*. Darba pamatdoma ir sasprindzinājums, kas ir valdījis latviešu tautā dažādos cīņas momentos visā tautas vēsturē kopumā. Šajā gleznā māksliniece ir centusies notvert to momentu, pirms latviešu tauta kļuva brīva. Māksliniece: “šajā gleznā jūtama 1905. gada nokrāsa. Padomju gados nevarēja runāt par Atmodu un Latvijas neatkarību – bet tendence latviskam būt un pasvītrot mūsu Latvijas vēsturi bija katrā mākslinieka un sabiedrībā kopumā.” Radot šo un citus darbus gleznotāja centās būt brīva no žņaugiem, spiediena un manipulācijām, ko nereti radīja pastāvošā vara.

Kopumā analizētās Džemmas Skulmes gleznas vērtējamas kā mākslinieces subjektīvs vēstures atspoguļojums par pagātnes un vēstures liecībām. Savos mākslas darbos Džemma Skulme ir ietvērusi dažādus zemtekstus, piemēram, par iespējamo latviešu tautas brīvību un savas nacionalitātes apzināšanos.

1.1.2. Starp varu un mākslu – Džemmas Skulmes sabiedriskā darbība

Māksliniece Džemma Skulme ir dzimusi 1925. gada 20.septembrī, Rīgā. No 1945. gada līdz 1949. gadam Džemma Skulme mācījies Latvijas Mākslas akadēmijā – glezniecības nodaļā.

Māksliniece uzskata, ka normālā sabiedrībā māksliniekam politikā nav jābūt. Tomēr Padomju Savienības gados inteliģence bija atpazīstama sabiedrībā, tādēļ radošo savienību vadītāju viedokli Padomju vara nevarēja ignorēt.

1940. gadā tika nodibināta Latvijas PSRS Mākslinieku savienība. Kopš šīs savienības dibināšanas mākslā aizsākās stingra strukturēšanās. Džemma Skulme no 1982. līdz 1992. gadam bija Latvijas Mākslinieku savienības priekšsēdētāja. Šajā laikā Latvijas Mākslinieku savienības izstādes tika rīkotas visā Latvijā. Savienības rīcībā bija gan visi māksliniekiem paredzētie materiālie un finanšu resursi, gan tika pieņemti lēmumi, piemēram, par izstāžu atļaušanu. Būtiski bija tas, ja kādu darbu cenzūra nevēlējās pieņemt – Latvijas PSRS Mākslinieku savienība atrada citas iespējas. Politiskajai un sabiedriskajai darbībai Džemma Skulme pievērsās pakāpeniski, jo tolaik, nebija citas izejas. Izcilā māksliniece atzīst, ka viņai nekad nav paticis atrasties starp varas eliti. Starp PSRS varu un mākslinieku savienības biedriem nevaldīja draudzīgas attiecības. Džemma Skulme: “starp viņiem un mums bija tāda kā stikla siena. Mani ar viņiem nesaistīja ne privātas sarunas, ne draudzība, ne kopīgas saiešanas. Tie vienmēr palika viņi.”¹⁷ Džemma Skulme: “Ar savu darbību mēs vēlējamies iznīcināt Padomju laiku un aizstāvēt māksliniekus. Ja mākslinieks patiesi ir meistars, viņam ir jāatrod vieta kolekcijā un izstādē, pat ja viņš strādā savādāk nekā pārējie. Man un Ojāram Ābolam tas bija kā likums: bija jāprot atšķirt meistarus, vienalga kādā stilā tie strādātu; ir jābūt tolerantiem, tikai ja tā ir māksla, protams.” Džemma Skulme atzīst, ka Padomju gados tika īpaši kopti un attīstīti dažādi mākslas žanri – nodibinājās akvarelistu un gobelēnu sekcijas, kā arī atsevišķās vietās ļoti uzplauka šie mākslas stili. Jāpiebilst, ka šīs tehnikas ļoti atbrīvoja mākslinieku daiļradi.

Veidojot gleznas šajos žanros, mākslinieki varēja vairāk atraisīties, būt brīvāki un gleznot nepiespiesti. Piemēram, *Mākslas dienas* kļuva par vērienīgu tautas pulcēšanos un bija iespējams skatītājiem parādīt to, ko nevarēja publiskot izstāžu zālēs.

Padomju Savienībā bija izveidota noteikta mākslas propaganda, kas izvirzīja 2 mērķus – pastāvošā vara vēlējās iesaistīt plašus tautas slāņus kultūras parādībās. Un mākslas darbam bija it kā jāuzrunā ikviens indivīds – māksliniekiem tas izdevās, un Padomju laikā bija vērojamas lielas apmeklētāju masas tālaika populāro mākslinieku izstādēs.¹⁸

60. – 80. gados Mākslas savienības padomes sastāvs nelika šaubīties par kolekcijas darbu atlases augstajiem mākslinieciskajiem kritērijiem. Mākslinieku savienības padomē darbojušies daudzi populāri un tautā atzīti mākslinieki – Džemma Skulme, Maija Tabaka, Ojārs Ābols, Jāzeps Pīgoznis u.c. talanti. Darbojoties Mākslas savienībā Džemma Skulme ir darījusi daudz dažādas lietas – piemēram, kopā ar citiem sabiedrības biedriem sprieda par

¹⁷ Blaua, Līga. *Džemma Skulme. Nospiedumi*. Rīga: Jumava, 2009. 145. lpp.

¹⁸ Rinķe, Inese. *Mākslinieki Skulmes. 20.gadsimts Latvijā*. Rīga: Jumava, 2000. 120. lpp.

Latvijas lauksaimniecību, jo mākslinieks tomēr redzēja visus sabiedriskos, sociālos procesus un problēmas skaidrāk un asāk nekā citi. Džemma Skulme: “Caur mākslu mēs runājām par dzīvi. Mākslai padomju laikā faktiski vajadzēja nest ideoloģisko slodzi, bet mēs to veikli apgājām un patiesībā rūpējāmies par māksliniekiem, un bijām paši sev saimnieki. Tas nāca tā mierīgi, ļoti iekšēji: klusībā, bez liekām kaislībām. Mums visiem bija cēli, nevis savtīgi mērķi, līdzīgs noskaņojums un vienotības sajūta.” Māksliniece atzīst, ka darbs Mākslinieku savienībā nav bijis viegls, bet viņa nav vēlējusies pamest šos pienākumus, jo tas bija viens liels kolektīvs darbs.

Diemžēl, sabiedriskā un politiskā darbība negatīvi ietekmēja Džemmas Skulmes radošo darbību, jo neatlika laika gleznošanai. Māksliniecei vienmēr ir bijusi liela atbildības sajūta, un māksliniece atzīst, ka tas ir negatīvi ietekmējis radošo darbu. Džemma Skulme: “Politiskā dzīve pārņem domas, un es zinu, ka man ir bijuši tādi gadī, kas glezniecībā ir stipri tukšāki un ir cietusi mana mākslinieciskā darbība.”

Džemma Skulme un citi Mākslinieku savienības biedri bija visvairāk informēti par pasaules mākslas notikumiem. Savienības biedri regulāri devās ārzemju braucienos, dibināja nozīmīgus kontaktus, un viņu rīcībā bija dažādi laikmetīgās mākslas izdevumi.¹⁹

80. gados māksla it kā *iestrēga* šķietami dīvainā triju paaudžu mākslā, kuru veidoja atšķirīgi, taču vienlīdz neaizsniedzami ideāli, piemēram, uzmanīgi apspēlēti zemteksti, divdomīgas alegorijas, individuālas mitoloģijas.²⁰

Neskatoties uz visām grūtībām savā radošajā darbā – Džemma Skulme ir spējusi iedvesmot un likt nepadoties latviešu tautai. Nozīmīgs ir 1991. gada 31. janvāris Daugavmalā, kad Latvijas tautas manifestācijas laikā māksliniece teica runu, kas daudziem ir palikusi atmiņā vēl šodien. Džemma Skulme toreiz teica šādus vārdus: “Latviešu tauta. Tu, kas šeit stāvi. Kas nākusi no brīvas gribas. Brīvības slāpēs, dūmās un pazemojumā, vēl aizvien pazemotāju nicināta, nīstama. Šodien Tu esi nākusi nevis rēkt un aurot. Nē! To mēs nekad neesam mācējuši. Mēs meklējam vārdus. Un tie sakņojas tautasdziesmā. Mēs dziedam un mēs ticam, ka dziesma mūs pasargās. Mēs meklējam no jauna lūgšanai vārdus, kurus viņi ir pavēlējuši aizmirst.”²¹ Jāpiebilst, ka spēja izdziedāt savas sāpes, iznest tās caur dziesmu

¹⁹Bankovskis Pēteris, Baranovska Inese, Lamberga Dace, Osmanis Alekssis, Slava Laima. *Latvijas Mākslinieku savienības mākslas darbu kolekcija. Glezniecība. Laikmeta liecinieki. 20. gs. 60., 70. un 80. gadi.* Rīga: Latvijas Mākslinieku savienība, 2002. 20. lpp.

²⁰ Turpat, 16. lpp.

²¹ Turpat, 18. lpp.

sabiedrībai ir bijis ļoti nozīmīgi atmodas laikā. Dziedāšana ir kā attīrīšanās, kā jaunu spēku rašanas avots, uz kuru ir aicinājusi Džemma Skulme.

Māksliniecei piemīt spēcīgs oratora talants. Lai teiktu tik emocionāli aizraujošus un atbildīgus vārdus milzīgam tautas kopumam, ir jābūt lielai atbildības sajūtai un misijas apziņai. Tieši šīs rakstura īpašības liek apzināties savu nozīmi gan sabiedriskajā, gan kultūras dzīvē un tās norisēs. Tomēr Džemma Skulme atzīst, ka nav bijis viegli pieņemt dubulto intelektuālo dzīvi. Māksliniece: “Ja mākslā sevi ir pilnīgi jāmaina, ja viss, ko esi atradis par savu, tiek padarīts par neko un viss ir jāsāk no gala, tas ļoti smagi iespaido. Tā ir sevis nodošana un to nevar aizmirst.”²²

Neskatoties uz piepildīto politisko dzīvi, māksliniece ir spējusi gleznot. Tomēr Džemma Skulme uzsver: “Politiskā dzīve pārņem domas, un es zinu, ka man ir bijuši tādi gadi, kas glezniecībā ir stipri tukšāki, un ir cietusi mana mākslinieciskā darbība. Ar gleznošanu ir tā, ja to nedara sistemātiski, tad pēkšņi vairs nejūtos komfortabli un nav turpinājuma sajūta, un tad viss ir jāsāk no jauna. Padomju laikā mēs bijām uztrenējušies, un mums vajadzēja darīt visu. Vajadzēja arī spriest par Latvijas lauksaimniecību, jo mākslinieks tomēr redzēja visus šos procesus un problēmas skaidrāk un asāk nekā citi.”

Caur mākslu māksliniece atspoguļoja realitāti. Džemma Skulme atzīst, Padomju gados dzīve piespieda mākslinieci būt un darboties dažādos politiskos un sabiedriskos procesos.

Džemma Skulme savu politisko darbību noslēdza 1998. gadā. Šajā laikā politiķis Andris Šķēle aicināja mākslinieci iesaistīties *Tautas Partijā*, jo politiķim bija svarīgi, ka partijas darbībā iesaistās Latvijā populāri cilvēki. Tomēr māksliniece atzīst, ka ar šo lēmumu pārsteigusies: “Es kā māksliniece aizrāvos – gribēju ticēt labajam. Bet vilšanās man bija pieņemtais pensiju likums, pēc šī likuma pieņemšanas es pieņēmu lēmumu aiziet no politiskās darbības.”

Džemma Skulme ir nozīmīga māksliniece latviešu tautas nacionalitātes sekmēšanā un atspoguļošanā. Ar savu darbu palīdzību Džemma Skulme ir attēlojusi Padomju varai nozīmīgus procesus, kā arī ietvērusi latviešu tautai svarīgus notikumus par tās traģisko likteni. Mākslinieces radošā, sabiedriskā un politiskā darbība kopumā vērtējama kā izcils piemērs un spēja Padomju cenzūras gados saglabāt iekšēju neatkarību, cīņas spar un vēlmi saglabāt latvisko identitāti.

²² Blaua, Līga. *Džemma Skulme. Nospiedumi*. Rīga: Jumava, 2009. 168. lpp.

1.2. Imanta Lancmaņa radošā un sabiedriskā darbība

Laika gaitā māksla ir kļuvusi ļoti daudzveidīga, bet tomēr vairums mākslinieku joprojām glezno ar krāsām uz audekla par to liecina plenēru, gleznu izstāžu rīkošana. Piemēram, kopš 2008. gada tiek rīkots gleznu konkurss un izstāde *Purvīša balva* ar mērķi regulāri un sistemātiski apzināt aktuālos notikumus un novērtēt izcilāko sasniegumu Latvijas profesionālajā vizuālajā mākslā.²³

Glezniecība ir viena no tām radošajām izpausmēm, kas uzstāda skaidru redzējuma aktualitāti. Glezna rosina vēlmi redzēt, veido redzējumu – mākslinieks ietver gleznā konkrētu vēstījumu, ko pēc darba pabeigšanas nodod skatītājam. Būtiski, ka redzējumam pašam piemīt redzamība un mākslinieki savos darbos rada paralēlu realitāti, kas pēc darba pabeigšanas uzsāk patstāvīgu dzīvi.

Jāuzsver, ka daudzi mākslas darbi ir radīti izmantojot dažādus literārus tekstus gan kā ierosmes avotu, gan ietverot tekstus pašos darbos. Gleznas, zīmējumi un citās tehnikās radītie mākslas darbi *stāsta* par vai atsaucas uz kādu plašāku sociālu, vēsturisku un, iespējams, eksistenciālu kontekstu.²⁴ Svarīgi minēt, ka mākslas darbs *pakļauj* skatītāju tādām kontekstam, kādu radījis mākslinieks, piemēram, attēlotie kara notikumi *aicina* skatītāju atcerēties pagātnes notikumus. Lai mākslas darbs tiktu uzskatīts par patiesu – tam jābūt novērtētam publikas skatījumā. Piemēram, māksliniekam radot darbu jāsniedz sava interpretācija, redzējums par kādu konkrētu politisku vai vēsturisku notikumu, procesu. Ar radītā darba palīdzību mākslinieks var pašizpausties un tikt atzīts par profesionāli, tādējādi kļūstot par individuāli un iemantojot noteiktu vietu pasaulē.²⁵

²³ Purvīša balva. *Par balvu*. Rīga, 2008. Pieejams: <http://www.purvisabalva.lv/lv/par-balvu> [skatīts 2015, 11. maj.].

²⁴ Freiberga, Elga. Estētika. Mūsdienu estētikas skices. Rīga: Zvaigzne ABC, 2000. 92. lpp.

²⁵ Turpat, 93. – 95. lpp.

Mākslinieks Imants Lancmanis dzimis 1941. gada 29. jūlijā, Rīgā. Imants Lancmanis ir beidzis Jāņa Rozentāla Rīgas mākslas vidusskolu 1959. gadā. Kā arī absolvējis Latvijas Mākslas akadēmijas glezniecības nodaļu 1966. gadā. Imants Lancmanis studiju gadus atcerās kā iedvesmojošu laiku, kas palīdzējis attīstīties. Imants Lancmanis: “Padomju laikā gan Rozentāla Mākslas vidusskola, gan Latvijas Mākslas Akadēmija bija mazas oāzes, kur varēja domāt tikai par mākslu, mūziku, literatūru, dzeju un tik ļoti nesajust to, kas notiek apkārt. Jau Rozentāla Mākslas vidusskolā, kā arī Latvijas Mākslas Akadēmijā radās visa interese par mākslu, kas izveidoja pavisam citu mikro vidi turpmākajai dzīvei un manai darbībai.”

Jāatzīmē, ka uzreiz pēc Mākslas Akadēmijas absolvēšanas, 1966. gadā mākslinieks uzsāka aktīvu darbību Rundāles pilī – atjaunošanas un projektēšanas nozarēs. Lielāko savu dzīves daļu mākslinieks veltījis Rundāles pilij un tās attīstībai – Imants Lancmanis kopš 1967. gada ir Rundāles pils muzeja direktors. Imants Lancmanis: “Rundāles pils man ir kā patvēruma iespēja, un šeit mēs izveidojām savu garīgo cietoksni.” Aizņemtības dēļ Rundāles pilī mākslinieks tik daudz nav varējis pievērsties glezniecībai. Uzsākot darbu pilī, pirmajos gadu desmitos māksliniekam šķitis, ka jāpārtrauc gleznot un viss laiks jāvelta pilij. Imants Lancmanis: “Bet tad, ejot laikam es sapratu, ka tomēr es varu gleznot kaut vai brīvdienās. Kaut gan arī tagad, brīvdienās, es nevaru domāt par stabilu un regulāru gleznošanu, jo muzejs un pils paņem visu manu brīvo laiku, arī vakarus un brīvdienas. Iesaistoties visā darbā es ilgu laiku glezniecību biju pametis, bet atkal atsāku gleznot 1969. gadā.”²⁶ Māksliniekam izdevās atkal pievērsties glezniecībai 2 gadus pēc muzeja direktora pienākumu uzsākšanas.

Gleznotājs ir precīzi definējis, kas viņam ir māksla. Imants Lancmanis: “tā ir dzīves, cilvēku, vēstures un sevis izpētes instruments, jaunu pasaulu veidošanas process, mediāls rīks, kas spēj izstarot domas spēku; iespēja meklēt harmoniju; veids kā rādīt labo un nosodīt ļauno; krāsu, līniju un formu bauda, kā arī suverēna, paliekoša priekšmeta tapšana.”²⁷

1969. gadā radītā mākslinieka glezna *Klusā daba ar bundžām* ir viens no mākslinieka agrīnajiem darbiem, kas reāli bija gleznots no dabas. Imants Lancmanis: “Toreiz tas bija pietiekami oriģināli, jo pārējie nodevās citiem un gleznoja cita žanra darbus. Vienu gadu es ieguvu arī Autortiesību bezgalības balvu par šo gleznu.”

²⁶ Beijere, Madara. Intervija ar Imantu Lancmani. 2003, 27.mar. Audioieraksts. Glabājas M. Beijeres personiskajā arhīvā. (šeit un turpmākajās nodaļās par Imantu Lancmani tiks izmantota šī intervija)

²⁷ Lancmanis, Imants. Kas man ir un kas man nav māksla. *Kultūras Diena*. 2007, 2.februāris. 3. lpp.

Mākslinieka Imanta Lancmaņa mākslinieciskā daiļrade ir veidojusies ar pārtraukumiem. 1971. gadā tapa mākslinieka darbs *Suvorova iela*, kas bija viens no pirmajiem foto reālisma piemēriem. Sākot ar 1972. gadu mākslinieks pārtrauca gleznot. Savukārt, 80. gadu vidū mākslinieks atsāka savu radošo darbību.

Imants Lancmanis: “Sapratu, ka man jānoliek malā gleznošana, tomēr beigās es sapratu, ka ar milzīgām grūtībām ir iespējams savienot gleznošanu ar darbu pilī.” Pievēršoties radošiem darbiem Imantam Lancmanim vairs nav nepieciešams nekur patverties, kā tas bija Padomju Savienības gados, kad glezniecība bija iespēja distancēties no apkārt notiekošajiem politiskajiem procesiem. Imants Lancmanis uzskata, ka glezniecība ir iekšējs eiforisks process, bez kā mākslinieks nespēj iztikt, taču, viņaprāt, attēlojot politiskas tēmas, var viegli pārtapt par propagandas līdzekli. Mākslinieks: “Tā ir iekšēja nepieciešamība gleznot, jo gleznojot es varu distancēties no darba pilī, kas citādāk varētu mazliet nodāldēt smadzenes. Gleznošana ir nokļūšana citā pasaulē, un strādājot pie kādas gleznas es izdzīvoju to, ko gleznoju. Man tā ir kā terapija no visa apkārt notiekošā.”

Imantam Lancmanim vienmēr prātā ir dažādas radošas idejas, ko attēlot savās gleznās. Mākslinieks atzīst, ka bieži vien viņš gleznas ideju vispirms rada galvā un vēlāk realizē gleznas ideju uz audekla. Imants Lancmanis atzīst, ka laika gaitā viņa radošais skatījums nav mainījies. Svarīgi minēt, ka vairāk nekā 50 gadus, kopš 1962. gada – mākslinieks ar vairākiem domubiedriem – māksliniekiem Jāni Krievu, Bruno Vasiļevski un Maiju Tabaku uzturējās Kuldīgā un ļoti daudz runāja par dažādām mākslas norisēm. Imants Lancmanis: “Kopš tā laika es paņēmu mazu otiņu un sāku gleznot mazas detaļas. Mums bija interesants strīds Kuldīgā par to, vai var uzgleznot jumtu ar visiem kārņiem? Es teicu, ka uzgleznošu katru kārņiņu, bet Bruno Vasiļevskis teica, ka labāk jāveido kopiespaids ar krāsu. Imants Lancmanis savās gleznās ir pievērsies tieši detaļu precīzai attēlošanai. Viņa radītās gleznas ir pielīdzināmas foto reālismam, jo vizuāli ir ļoti pietuvinātas realitātei. Mākslinieks atzīst, ka jau kopš savas darbības aizsākumiem viņš darbojas jaunā reālisma žandrā.

Imants Lancmanis: “Savās gleznās es uzbūvēju tik reālistisku pasauli, ka pats tai sāku noticēt. Un līdz ar to pārējie mākslas virzieni mani ir maz interesējuši. Esmu izmēģinājis arī abstrakcionismu un citus mākslas stilus, bet man tie liekas pārāk elementāri. Es tur neko neizjūtu, jo man patīk mocīties un uzbūvēt ļoti reālu pasauli, kura no manis vienā brīdī distancējas un kļūst par lietu ārpus manis.”

Laika gaitā mākslinieks no analītiska satura glezniecības ir pievērsies tematiskajai glezniecībai. Tematiskajā glezniecībā mākslinieks attēlo vēsturiskas tēmas, rada konkrētu saturu, kā arī glezno dažādas daudzfigūru kompozīcijas.

Imants Lancmanis: “Es savu glezniecību cenšos pietuvināt tam darbam, kāds bija pirms 200 – 300 gadiem, kad svarīgs glezniecībā bija gleznu saturs un forma.” Spilgts piemērs Imanta Lancmaņa glezniecībā ir gleznu cikls ar nosaukumu *Kalēti*. Šajā gleznu ciklā ir 4 gleznas. Šajos darbos mākslinieks ir attēlojis to, kā klētī ieliek pamatus, klēts spožumu, bet pēc tam muižu kolhoza laikā – nolaistu, kur cilvēki ved graudus, kā arī pārbūvētu muižu, kur mākslinieks ir viens pats. Imants Lancmanis: “Man interesē laika ritums kopumā, jo vēsturē ir daudz spilgtu lietu un notikumu, ko ir vērts attēlot.”

60. gadu beigās un 70. gados mākslinieks mulsināja cenzūras pārstāvjus un kritiķus ar šķietami nevainīgo un gludo glezniecības stilu. Mākslinieks atzīst, ka viņa agrīnā glezniecība ir raisījusi diskusijas sabiedrībā. 70. gados mākslas pasaulei sabiedrībā bija liela autoritāte, un tā baudīja pārsteidzošu interese pieplūdumu kā joma, kas garantē ikvienam interesentam cilvēciskas un aizraujošas tēmas gan sarunām, gan iekšējām pārdomām. Jāpiebilst, ka publika bija sajūsmināta par Imanta Lancmaņa uzgleznotā attēla reālumu, naturālismu un līdzību fotoreālismam. Gleznotājs uzskata, ka vienvirziena domāšana ir nelāga un tā var ļoti iespaidot cilvēka prātu kopumā. Savukārt, gleznojot un radot jaunus darbus mākslinieks it kā nokļūst citā pasaulē, un šis process ir terapija no apkārt notiekošā.

Domājot par to, kā skatītāji un kritiķi vērtē Imanta Lancmaņa darbību, mākslinieks ir nonācis pie secinājuma, ka skatītāji bez mākslas izglītības uzreiz pasaka savas domas par darbu, bet tie, kuri sevi uzskata par mākslas speciālistiem un orientējas mākslā – apmulst, viņi domā par to, ko teica mākslas kritiķis. Imants Lancmanis: “esmu sapratis to, ka man neviens mākslas kritiķis neko nesaka, kamēr nav aptvēris, kādā gaismā darbs ir ticis pasniegts.”

Nozīmīgs ir Imanta Lancmaņa gleznu cikls *Piektais bauslis. Revolūcija un karš* – radot šo gleznu ciklu mākslinieks ir ietekmējies no kara un revolūciju notikumiem, piemēram, 1905. gada revolūcijas. Šis gleznu cikls analīzei tika izvēlēts, jo ir plašs un objektīvs vizuāls materiāls. Šajā gleznu ciklā Imants Lancmanis ir radījis dažādas vīzijas ar vēsturisko materiālu un analītisku fotostudiju palīdzību. Mākslinieks katrai attēlotajai parādībai ir meklējis tās vienīgo, neatkārtojamo pirtēlu. Gleznās ir jūtama mākslinieka fantāzija, tomēr attēlotie tēli un simboli ir radīti precīzi un vēsturiskie notikumi attēloti objektīvi.

1.2.1. Imanta Lancmaņa gleznu ciklā *I Revolūcija un Karš. Piektais bauslis attēlotie simboli un tēli*

Imanta Lancmaņa gleznu ciklā *Piektais Bauslis. Revolūcija un Karš* ir iekļautas astoņas gleznas – *Revolūcijas Piramīda, In Memoriam, Upuris, Ceturtais Apokalipses jātņieks, Non occides, Uzbrukums (Brusilova pārrāvums), Nogrīmušais pieminēklis*, kā arī glezna *Jēra apraudāšana*. Visi ciklā ietvertie darbi ir gleznoti eļļas tehnikā, uz audekliem. Šo darbu galvenā doma ir bijusi uzrunāt cilvēkus, izstāstīt un vēlreiz atgādināt revolūcijas un dažādu karu negatīvo ietekmi, gan uz daudzu cilvēku likteņiem, gan uz kultūras un mākslas vērtībām. Attēlojot šos darbus, mākslinieka galvenā misija bija vēlme sabiedrībai atgādināt par cilvēkmīlestību un žēlsirdību. Imants Lancmanis pie šī gleznu cikla ir strādājis vairākus gadus – ciklā ietvertās gleznas ir tapušas trīs gadu laikā. Jāuzsver, ka mākslinieks gleznas ir vairākas reizes pārstrādājis un uzlabojis, lai panāktu ticamības un realitātes efektu.

Imants Lancmanis īpaši izceļ sadarbību ar saviem kolēģiem, kas palīdzējuši un iejutušies gleznu varoņu tēlu lomās. Imants Lancmanis: “Savus kolēģus es aicināju arī pozēšanai šim gleznu ciklam, lai parādītu sabiedrībai to īpašo, vienreizējo, kas piemīt katram cilvēkam. Nevis sejas vispār, bet konkrēta cilvēka iemiesotā seja. Mani neinteresē nekas aptuvenus, mani interesē tas, kas ir spēcīgs, kas izstrāvo kaut ko ārā un kur es redzu, ka tieši tur ir tas īstais, ko es esmu meklējis, kas mani ir darījis nemierīgu, un ko es atrodu.”²⁸

Imantam Lancmanim ir izdevies radīt smalku un nepārspējamu vēstures notikumu atspoguļumu, kas spēj ieinteresēt gan *vienkāršo* skatītāju, gan vērtīgu un zinošu mākslas kritiķi. Imants Lancmanis šajā gleznu ciklā ir precīzi attēlojis domu – *Tev nebūs nokaut*. Imants Lancmanis atceras: “Strādājot pie šī gleznu cikla, es mēģināju metaforiskā veidā parādīt pretrunu un traģismu no abām pusēm. Radot tēlus es tos nedz kariķēju, nedz idealizēju; manās acīs tā ir šekspīriska traģēdija, un man ir žēl abu pušu. Protams, mana doma ir *Tev nebūs nokaut*. Tajā pašā laikā saprotot, ka droši vien nenokaut nevarēja.”²⁹

Mākslas brīnums Imanta Lancmaņa gleznās slēpjas tajā, ka viņam māksla nav tikai radīšana, bet gan tā ir iespēja radīt jaunu, dzīvu pasauli, kur atspoguļot nozīmīgus notikumus, kā arī paust savas domas un uzskatus. Cikla autors pats saka: “Katalogā iekļautās gleznas kopumā ir kara noliegšana, vēršanās pret karu kā patiešām milzīgu cilvēces ārpriatu. Un revolūcija ir lielā mērā tuvu karam, varbūt pat vēl sliktāka. Jo salīdzinājumā karš ir

²⁸ Lancmanis, Imants. *Piektais Bauslis. Gleznu cikls – Revolūcija un karš*. Rīga: Neputns, 2009. 88. lpp.

²⁹ Raita, Santa. *Trīs eksistences formas. Neatkarīgā Rīta Avīze*. 2006. 2.janvāris. 5. lpp.

regularizēta sabiedrības neprāta izpausme, bet revolūcija ir masu neprāts. Tā ir ārdīšanās, un ļoti bieži zemāki instinkti ņem virsroku.” Jāpiebilst, ka mākslinieks ir izvēlējies attēlot šīs tēmas, jo autors pats bērnībā skarbi ir izjutis karu, un tas ir atstājis lielu ietekmi uz visu viņa turpmāko dzīvi.

Šajās gleznās mākslinieks ir ļoti dziļi pētījis un pats iejuties dažādos vēsturiskos notikumos. Darbos ir attēlots cilvēku neprāts karu un revolūciju gaitā. Gleznu tapšanas process ir bijis ļoti aizraujošs – pirms gleznošanas mākslinieks ir pētījis neskaitāmas fotogrāfijas par izvēlēto tēmu, mēģinājis pats iejusties varoņu tēlos un meklējis dažādus modeļus, lai attēlotu citus personāžus un gleznu cikla tēlus.

Visam gleznu ciklam Imants Lancmanis ir meklējis tēlus vēsturiskās fotogrāfijās, bet figūrām tika piemeklēti līdzīgi modeļi, kas tika atbilstoši ietērti. Mākslinieks vispirms ir mēģinājis gleznas skici radīt fotogrāfijās, un tikai pašās izpētes beigās ir sākusies gleznošana un izvēlētās tēmas pārvešana uz audekla. Taču pats grūtākais darba process māksliniekam ir bijis uzlikt gleznas domu uz audekla. Imantu Lancmani neinteresē aptuveni tēli un formas.

Mākslinieks: “Pats savdabīgākais manā darbā saistās ar pārliecību, ka katras parādības vienreizējā absolūtā forma rodama tikai dabā; tā ir jāmeklē kā gatavs paraugs, vienalga, ainanas fons, mākoņi vai koku siluete, bet vispirms – cilvēki.”³⁰ Mākslinieks pats atzīst, ka emocionālā ziņā ir bijis ļoti grūti strādāt pie šī gleznu cikla, jo darba laikā nācās iegrimt visai nepatīkamos kara un revolūcijas materiālos un fotogrāfijās. Imants Lancmanis: “Mēs zinām, ka šis karš nāca tādā brīdī, kad pasauli vēl kopā turēja tradīcijas – Eiropas civilizācija balstījās uz Kristiānisma principiem, un pēkšņi tāda mežonība, asinskāre, neprāts, kas cilvēku pārvērš zvērā. Un to visu vērojot fotogrāfijās, tas atstāja vēl briesmīgāku iespaidu. Un ne velti divās no cikla gleznām ir attēlots nāves sods, jo tas mani satrieca visvairāk.” Mākslinieks nāvesodu ir attēlojis divās šī cikla gleznās *Upuris* un *Jēra apraudāšana*. (sk. 2. pielikumu).

Strādājot pie gleznu cikla *Piektais Bauslis. Revolūcija un karš*, darbu autoru negaidīti pārsteidza naida un nežēlības milzīgais iespaids uz cilvēkiem kara laikā. Imants Lancmanis uzsver, ka kara un revolūciju laikā bija zudis humānisms. Cikla autors pats stāsta: “Zaldāti bija spējīgi paņemt neaizsargātus civiliedzīvotājus un vienā mierā pakārt – tas neiekļaujas veselajā saprātā. Pavēle kara laikā nozīmē pilnīgu un aklu pakļaušanos – cilvēks iet un dara, un vairumā gadījumu, diemžēl, neko nepārdzīvo.”

³⁰ Lancmanis, Imants. *Piektais Bauslis. Gleznu cikls – Revolūcija un karš*. Rīga: Neputns. 2009. 86. lpp.

Jāpiebilst, ka mākslinieks ar šo gleznu ciklu ir vēlējis pateikt, ka ne tikai Pirmais Pasaules karš, bet arī jebkura cita naida izpausme gan vēsturē, gan mūsdienu sabiedrībā var ļoti apdraudēt visu cilvēci kopumā. Strādājot pie šī gleznu cikla, Imants Lancmanis nav vēlējis būt sprediķotājs, bet gan vēlreiz uzsvērt un likt sabiedrībai domāt par to, cik ļoti briesmīgs un neatgriezenisks var būt karš un tā radītās sekas. Imants Lancmanis: “Naidis un nežēlība posta cilvēkus. Ne jau tikai otru, bet izposta pašu cilvēku.”

Imants Lancmanis uzsver, ka, neskatoties uz emocionālo smagumu, viņš nevienu brīdi nav vēlējis pārtraukt darbu pie šī gleznu cikla. Mākslinieks: “Jau pašā darba sākumā es gleznošanas procesam piegāju kā ārsts, kurš pēta ķermeņu uzbūvi un vairs nešausminās par liķiem, bet gan domā par to, kam tas viss var tālāk kalpot. Es uzskatu, ka, iepazīstot kara mehānismu un to it kā anatomizējot, es varu šīs kara problēmas attēlot gleznās un izstāstīt skatītājiem.”

Gleznu cikls *Piektais Bauslis. Revolūcija un karš* sabiedrībā un kultūras vidē ir ticis novērtēts ļoti augstu. 2009. gadā šis gleznu cikls ieguva *Dienas gada balvu kultūrā*. Žūrija paveikto novērtēja ļoti atzinīgi – “Izcils atklātā konceptuālisma paraugs — didaktiskais vēstījums tiek pausts gan ar jutekliski detalizēta dokumentāla un pseidodokumentāla reālisma tēliem, gan ar atskatiem uz vēsturiskām alegorijām un mītiem, gan ar darbu strukturālu organizāciju un simboliku, kas sevī slēpj patiesu vēstures fatālā traģisma izjūtu.”³¹ Savukārt, sabiedrībā mākslinieks ir novērojis gan līdzpārdzīvojumu gleznās attēlotajiem notikumiem, gan patiesu interesi par šīm gleznām. Imants Lancmanis: “Tas jau būtībā ir tas, ko es visvairāk gribēju panākt, jo tās nav tikai gleznas.

Šie darbi kalpo kā propagandas līdzeklis un zināmu uzskatu paušanas iespēja. Un šajā ziņā man bija patīkami, ka vienkāršais skatītājs ir sapratis šī gleznu cikla patieso jēgu un uztvēris gleznas ar lielu interesi.”

Imants Lancmanis šajā gleznu ciklā ir centies izprast vēsturi un cilvēku rīcību karu un revolūciju laikā. Ar šo darbu palīdzību mākslinieks skatītājiem skaidro 1905. gada un 1917. gada revolūciju neprātu. Darbos mākslinieks ir centies uzsvērt to, ka revolūcijas traģiskajos notikumos cieta tūkstošiem nevainīgu cilvēku – lauku iedzīvotāji, netaisnīgi nosodītie.

Mākslinieks ir veicis lielu darbu, lai ieraudzītu kara vīzijas, tēlu sistēmas, kustību ritmus. Gleznojot šajā ciklā redzamos darbus Imants Lancmanis ir radījis ticamu,

³¹Diena. *Dienas gada balvas kultūrā 2009 pasniegšanas ceremonija*. Pieejams: <http://www.lmic.lv/core.php?pageId=726?pageId=726&id=19341&&subPageId=759&action=showSubPage> [skatīts 2015, 15. apr.].

hiperreālistiski precīzu kara notikumu attēlojumu. Ciklā ietvertās 8 gleznas vieno kopīga mākslinieka vēlme izprast vēsturi un ar dažādu māksliniecisko izteiksmes līdzekļu palīdzību attēlot traģiskos kara un revolūcijas notikumus.

Arī Imanta Lancmaņa paša piedzīvotās atmiņas un traģiskie notikumi ģimenē ir bijis iemesls, kādēļ mākslinieks ir izvēlējis attēlot revolūcijas un kara tēmas. Imants Lancmanis: “Esmu kara bērns, dzimis 1941. gada 29. jūlijā, tātad nedaudz vairāk kā mēnesi pēc kara sākuma Latvijā. Kara šausmas manī ir ieliktas, kad biju vēl mātes miesās. Tēvs kara pirmajās dienās bija mobilizēts Sarkanajā armijā, taču viņam pie robežas izdevās izbēgt un slapstoties nokļūt atpakaļ Rīgā. Lieki teikt, ko juta mana māte īsi pirms dzemdībām, ilgstoši neko nezinot par tēva likteni.”³²

Arī vēlākajos gados piedzīvotās kara šausmas ir ļoti ietekmējušas šī gleznu cikla tapšanu, piemēram, mākslinieks atceras, 1944. gada Jelgavas pils ugunsgrēku. Šo gleznu tapšanu ir ietekmējuši arī nesenie – 2003. gada Irākas kara notikumi. Šajos darbos mākslinieks ir uzsvēris arī savu pretestību pret revolūcijām un boļševistisko Oktobra revolūciju.

Glezna *I. Revolūcijas piramīda* (2006 – 2009), (sk. 6. pielikuma 1. att.) ir veidota kā daudzfigūru kompozīcija. Darbs ir veidots vidēji tumšā krāsu gammā, ko caurvij zaļgans, zilganpelēks, zaļganpelēks kolorīts. Priekšplānā attēlots tumšāks kolorīts, bet tālumā krāsas kļūst gaišākas un redzama Latvijas lauku vide – meži, ūdeņi un degošas lauku mājas. Tālumā mākslinieks gleznojis kūpošas debesis un māju jumtus, kas simbolizē revolūcijas postu un iznīcību. Darba pamatideja ir saistīta ar 1905. gada Latvijas revolūcijas nenovēršamo tuvošanos. Mākslinieks šajā darbā attēlojis dzimtbūšanas nastu, mēģinājumus sacelties pret netaisnību. Spilgti attēlots arī protests, ko nomaina bezpalīdzība – tas viss sablīvējies piramīdā, kuras virsotnē stāv cerība. Imants Lancmanis šajā darbā attēlojis mirkli, kad paveras zeme, lai izlaistu virspusē senlatviešu karotāju saucienus pēc atmaksas. Negaisa mākoņi ir savilkušies pār pasauli, un piepildās zemnieku mūžsenais lāsts – zilajās naida liesmās sadeg pils.³³ Gleznā kā simbols parādās žēlsirdības eņģelis ar palmas zaru, bet revolūcija ir attēlota kā debesu zobens, kas uzlādēts ar naida enerģiju.

Gleznas centrā attēlota revolūcijas piramīda, kas sastāv no daudziem cilvēkiem – pārsvarā gados vecākām sievietēm un bērniem. Gleznā redzami daudzi simboli un tēli – aizmirsto senču ēnas, piemēram, lībiešu sieva un karotājs, kas guļ uz muguras. Redzami arī

³² Lancmanis, Imants. *Piektais Bauslis. Gleznu cikls – Revolūcija un karš*. Rīga: Neputns, 2009. 84. lpp.

³³ Turpat, 18. – 28. lpp.

engļa tēls, pazemotas meitenes, dzimtcilvēki važās un siekstā, Kauguru nemiernieki. Gandrīz pašā piramīdas augšpusē attēlots arī nāves tēls zaļā apmetnī, kas drūmi raugās uz skatītājiem un, iespējams, pauž nāves tuvošanos revolūcijas dalībniekiem. Savukārt, piramīdas augšgalā mākslinieks attēlojis kādu vīru ar sarkan revolūcijas karogu rokās. Gleznas kreisajā augšpusē redzama cilvēka roka ar palmas zaru, bet labajā augšpusē – roka ar zobenu, kura galā ir pilošas asinis. Palmas zars simbolizē uzvaru un atdzimšanu, bet zobens atspoguļo varas un nāves kāri. Kā revolūcijas dalībniekus un vērotājus mākslinieks ir attēlojis zemniekus, fabriku pārstāvjus, dzejniekus Raini un Aspaziju, pārtikušus un turīgus zemniekus, kazakus. Gleznas fonā redzama kāda pils, kas deg zilās ugunīs un ar sarkanu liesmu degoša zemnieku sēta.

Darba *II. In memoriam* (2006 – 2009) (sk. 6. pielikuma 2. att.) priekšplānā redzama romantiska ainava – ziedošas lillijas, mežrozītes un lidojoši tauriņi, kas it kā aicina gleznā redzamos tēlus doties pie marmora pieminekļa. Savukārt, krītošie koki ieskauj gleznas tēlus skumjā noskaņā. Gleznas fonā redzama latviska ainava ar kokiem un ezeriem tālumā. Attēlotie tēli ir dažādu paaudžu, kāda revolucionāra radinieki – brālis, brāļa māsa ar savu meitu un dēlu.

Brālis veras debesīs, bērnu māte rāda savai meitai uz kapakmens plāksnes gada skaitļiem, kur norādīts iespējamais kritušā radnieka miršanas gads, 1905. vai 1906. gads. Savukārt, gados jaunais dēls skumji raugās tālumā. Gleznas centrā, labajā malā, zilā kostīmā ir attēlota kāda vācu dāma no Rīgas, blakus šim tēlam redzams arī kungs platmalē un melnā uzvalkā, kurš, iespējams, ir dāmas pavadonis. Savukārt, fonā, kreisajā malā redzams kāds neapmierināts kalps, kas savilcis dūrē labo roku un neapmierināti noraugās uz dāmu un kungu, kas ieradušies no Vācijas. Darbs ir veidots kā acumirkļis pirms bojāejas. Gleznas centrā uz kraujas uzgleznots marmora pieminekļis, kas drīz gāzīsies bezdibenī kopā ar pasauli, kas to radījusi. Mākslinieks ir spilgti attēlojis dažādus pretstatus – trūdus un puķes, greznību un nabadzību, skaistuma un šausmu pārņemto vidi, cerības un bezcerību, kas šķir un vieno cilvēkus, kuri atnākuši līdz marmora piemineklim kraujas malā. Gleznas noskaņā jūtams gan atslābums, gan sasprindzinājums, gan dzīvesprieks, gan atriebības alkas, kā arī nolemtības noskaņa, jo tuvojas Pirmais Pasaules karš.

Darbā *III. Upuris* (2006 – 2009) (sk. 6. pielikuma 3. att.) glezna ir daudzfigūru kompozīcija – centrā ir redzams upuris (revolucionārs), kurš lido zem vecā ozola, bet revolūcijas tēls ir radījis jaunus upurus – mocekļus un brīvās idejas tēlus nākamībai. Apkārt ozolam un upurim ir redzami dažādi tēli – kreisajā pusē 5 karavīri, viens no viņiem ir

pieliecies un rokās tur kāpnes. Savukārt, otrajā pusē redzama upura māte un brālis. Gleznas priekšplānā ir redzams poručīks, kurš tēmē un iešauj upurim galvā, kā arī kāds virsnieks, kurš novēršas no šī traģiskā notikuma, blakus viņam redzams takša sugas suns. Gleznas priekšplānā, kreisajā pusē attēlots arī eņģelis ar palmas zaru rokās. Attēlots arī ugunskurs un ziedošs mežrozīžu krūms, virs kura nolikts cimdu pāris, kas rotāts ar latviešu ornamentiem. Gleznas augšpusē ir gleznota tumši zilā un melnā kolorītā (attēlota nakts), bet lielākā daļa gleznas ir veidota gaiši zilā un baltā krāsu gammā.

Fonā redzamās muižas ēkas guļ drupās un sniegā, bet eņģelis veltīgi tur rokā palmas zaru, kas nespēj nest mieru un piedošanu. Svarīgi minēt, ka Imants Lancmanis šajā gleznā ir radījis brīnumainu ainu – diena dalās ar nakti un uzmirdz Ziemeļzvaigze, ziemas salā ir uzplaukusi sarkana roze, bet ozolā saplaucis zars. Karavīri ir aizņemti, daži ir vienaldzīgi un novēršas, citi ierauga brīnumu. Šajā gleznā mākslinieks ir uzsvēris to, ka neviens tēls nav patiesi laimīgs.

Glezna *IV. Ceturtais Apokalipses Jātnieks* (2007 – 2009) (sk. 6. pielikuma 4. att.) ir daudzfigūru kompozīcija, veidota tumšā kolorītā – gleznas fons ir gleznots tumši zilā, zaļā, pelēcīgi melnā krāsu kolorītā. Gleznas augšplānā redzamas tumši sarkanas, zilās debesis un attēlots arī mēness. Kopumā šajā darbā ir ļoti daudz dažādu tēlu un detaļu – ziedi, vīnogu ķekari, rozes, granātāboli, ķirši, eņģeļi u.c. Darba kreisajā pusē attēlota ziedošā auglības dieviete Cerēra – dzīvi apliecinošais sievišķais pirmsākums. Dieviete lepna un laimīga soļo dabas velšu ietvarā, vēl neredzot, ka viņas laiks ir beidzies. Bet skaistās ziedu un augļu vītnes irst, šķīst, vīst un pūst. Toties Cerēras jaunākā meita, šausmu pārņemta, pamanījusi, ka Zeme ir pāršķēlusies un Ceturtais jātnieks izjāj no tās miroņu spieta pavadībā. Gleznā redzams arī iznīcības eņģelis, kas nolaidis uz leju savu milzīgo zobenu, kas apvīts ar novītušām kapu puķēm. Darbā radīti arī dažādu zvēru tēli – lauvas, zirgi, panteras, vilki, kas sāk pildīt savu baismo uzdevumu, bet uguns palīdz nākt badam.³⁴ Gleznas kreisajā pusē attēlots kāds bezdibenī krītošs vīrietis, kurš ir pacēlis kreiso roku un attēlots kliegzot.

Darbs *V. Non occides* (2008 – 2009) (sk. 6. pielikuma 5. att.) ir klusā daba ar kapakmeņiem. Šajā gleznā Imants Lancmanis ir attēlojis neparastu ainavu – Latvijas lauku vidū, blakus meteorīta krāterim ir parādījusies vīzija, kas atgādina par Mozus bausli “Tev nebūs nokaut.”³⁵ Gleznas priekšplānā redzami ziedi ir ieauguši nātrēs un dadžos, bet dažas puķes, piemēram, neaizmirstulītes cenšas izspraukties no nezālēm, it kā apliecinot savu

³⁴ Turpat, 46. lpp.

³⁵ Turpat, 52. lpp.

uzticību baušļiem. Savukārt, uz pieminēja ar uzrakstu *Non occides* redzams mazs putns zaļā krāsā, kurš gleznā it kā rada mierīgu un nesteidzīgu noskaņu. Gleznā attēlots no Ravennas atvests akmens ar šo tekstu latīņu valodā un pret stumbru atbalstīti baušļu galdiņi, bet debesīs liesmo astrālie vārdi. Gleznā redzamā aina ir it kā ieaugusi nātrēs un dadžos. Kopumā gleznas kolorīts ir veidots tumšos toņos – debesis ir veidotas gaiši zilos, tumši zilos un rozā toņos. Tālumā ir attēloti daži koki, bet debesis ar sarkaniem burtiem ir uzrakstīts – *Tev nebūs nokaut.*

Gleznā VI. *Uzbrukums (Brusilova pārrāvums)* (2007 – 2009) (sk. 6. pielikuma 6. att.) ir daudzfigūru kompozīcija, kas radīta zilos, baltos, tumši pelēkos un melnos toņos. Gleznā redzami daudzi karavīri – 14 mirstoši krievu un vācu kareivji, kā arī daudzi citi šo abu karaspēku cīnītāji ierakumos, soļojot, skrienot, šaujot un krītot. Gleznas darbība norisinās 1916. gada 23. augustā – krievu armijas ģenerāļa Alekseja Brusilova organizētā uzbrukuma laikā, kas aizsākās Galīcijā. Imants Lancmanis šajā darbā ir radījis iespaidīgu vīziju par divu karavīru grupējumu virzīšanos pretī viens otram. Darbā attēlota trauslā dzīvības un nāves robeža un labi redzamas vienas kaislības divas daļas – sajūsma un naids, dzīvība un nāve. Gleznā viss tiek veltīts un pakļauts nāvei – gan cilvēku cerības, gan uniformu spožums un ieroču spēks. Arī šajā gleznā ziedi ir klātesoši – baltās un sārtās rozes, zaudētās laimes zemes vēstneses no šausmām sajukušas prātā un vairs nezina, kam durt un skrāpēt – ziedi it kā vienlaicīgi cenšas aizbēgt un metas virsū kareivjiem.

Darbs VII. *Nogrimušais pieminēklis* (2007 – 2009) (sk. 6. pielikuma 7. att.) ir vēsturiska ainava. Ainava veidota gaiši zilos, baltos, zaļos un pelēkos toņos. Mākslinieks savā darbā ir attēlojis Bauskas apriņķa, Rundāles pagasta dīķa pieminēkli ar nosaukumu *Kritušie* – tā skulpturālās grupas izaug no vairākiem lieliem postamentiem, kas darbā paceļas virs ūdens. Gleznā attēlots 23. augusts, kad no dīķa dzīlēm paceļas sen aizmirsts pieminēklis, jo tieši 1941. gada 23. augusta rītā vācu armija uzspridzināja šo pieminēkli. Gleznas centrā no ūdens virsmas ceļas augšā kritušo karavīru galvas un rokas. Savukārt, gleznas priekšpusē redzamas dzeltenas ūdensrozes un dažādi ūdens augi, bet gleznas fonā attēloti koki un dažādas celtnes. Šajā darbā mākslinieks ir atveidojis saspridzinātus postamenta bluķus, deformētus tēlus, kas iznirst dīķa dibenā. Fragmentu kaudze ir viss, kas palicis pāri no bronzā un akmenī ielikta protesta kliedziena pret karu, nevajadzīga, nesavlaicīga un neparasta kliedziena. Interesanti, ka darbā ir attēloti dažādi tēli – gārnis, kas nemierīgi pārlido šai vietai, kā arī gulbis un makšķernieka tēls, kam viss ir vienaldzīgs.

Glezna *Jēra apraudāšana* (2007 – 2009) (sk. 6. pielikuma 8. att.) veidota kā daudzfigūru kompozīcija. Gleznas priekšplāns veidots tumši zaļā, pelēkā un melnā toņkārtā. Savukārt, fons gleznots gaiši zilos, baltos, zaļos un pelēcīgos toņos. Gleznas darbība norisinās Karpatos, 1914. gada 22. augustā. Mākslinieks ir izvēlējis attēlot šo dienu un notikumus, jo 1914. gada 22. augustā Austroungārijas armija pārgāja Krievijas robežu un dažu mēnešu laikā nogalināja desmitiem tūkstošu mierīgo iedzīvotāju. Darbā mākslinieks attēlojis septiņus pakārtus zemniekus, ķeizariskās un karaliskās armijas zaldātus, žēlsirdības eņģeli ar mierinājuma kausu, ungāru hohvedu, kā arī gana tēlu. Virs tēliem, kreisajā malā attēlots lidojošs ērglis, bet darba labajā pusē žēlsirdības eņģelis, kas nolaižas no debesīm. Būtiski minēt, ka gana un hohveda tēlā mākslinieks ir atveidojis savus pašportretus. Gleznas priekšpusē sēž attēlots noskumis gans ar jēriņu rokās, bet paša mākslinieka atveidotais hohveda tēls attēlots vācot anemoņu ziedus.

Kopumā Imanta Lancmaņa gleznu cikls *Piektais Bauslis*. Revolūcija un karš vērtējams kā vienots Imanta Lancmaņa skatījums par traģiskajiem pagātnes notikumiem. Ar šo darbu palīdzību mākslinieks ir vēlējis izteikt līdzjūtību revolūcijās cietušajiem un bojāgājušajiem. Katrs cikla darbs ir mākslinieka mēģinājums skatītājos raisīt žēlsirdību, līdzjūtību. Mākslinieks ir vēlējis skatītājiem likt aizdomāties par varmācības sekām un bezjēdzīgām ciešanās. Ar saviem mākslas darbiem Imants Lancmanis ir radījis aizraujošu revolūciju un kara notikumu apskatu. Pētot un iedziļinoties kara un revolūcijas notikumos, mākslinieks ir centies sabiedrībai atgādināt par žēlsirdību un cilvēkmīlestību, jo šīs vērtības mūsdienu saspringtajā dzīves ritmā nereti tiek piemirstas. Šis gleznu cikls var kalpot kā izcils atgādinājums arī pieminot mūsdienu traģiskos notikumus un karus, piemēram, atceroties neseno Krievijas – Ukrainas pilsoņu karadarbību.

Mākslinieks uzskata, ka mūsdienu māksla ir balstīta uz skaidrošanu, literatūru. Katrs mākslinieks pašlaik ir apguvis gan skaidrošanu, gan runāšanu. Imants Lancmanis: “mākslinieki ir apguvuši leksiku pat daudz labāk nekā mākslas zinātnieki vai galeriju darbinieki.” Imants Lancmanis uzskata, ka pašlaik ar māksla palīdzību ir iespējams izteikt savas domas. Mākslinieks uzskata, ka mūsdienu māksla ir sasaitīta ar reklāmu. Imants Lancmanis: “Mūsdienās ar reklāmas palīdzību var uztaisīt visu. Tāpēc tai ir mazāk elementu, lai es varētu to novērtēt par labu, izcilu vai ģeniālu.”

Vērtējot mūsdienu mākslu, Imants Lancmanis uzskata, ka latviešu mūsdienu mākslinieki ir profesionāļi, kuriem ir noteiktās iemaņas, lai taptu augstvērtīgi mākslas darbi. Imants Lancmanis: “Latviešiem gēnos ir ļoti laba krāsu izjūta, arī mēra sajūta, lielāka

piestrādāšana pie darbiem, nekā to var redzēt ārzemju mākslinieku darbos. Latviešu mākslinieki strādā paši un, galvenais, domā patstāvīgi nekā ārzemju mākslinieki.”

1.2.2. Imanta Lancmaņa sabiedriskā darbība un politiskie uzskati

Imants Lancmanis savā darba mūžā ir veiksmīgi savienojis dažādas nozares un veicis sabiedriskos pienākumus ar lielu atbildību. Mākslinieks atzīst, ka ir ļoti gandarīts, ka politikā nav iesaistījies un darbojies. Bet tomēr sabiedriskos pienākumus viņš ir veicis un vienmēr bijis pieprasīts savas jomas speciālists. Jau paralēli glezniecības studijām Imants Lancmanis sāka pievērsties heraldikai un muižu pētniecībai. Imants Lancmanis: “Esmu restaurācijas kvalitātes noteikšanas priekšsēdētājs, valsts heraldikas padomes loceklis, kā arī Latvijas Bankas Monētu dizaina komisijas loceklis.” Tomēr mākslinieks atzīst, ka ir centies ierobežot papildu pienākumus un vairāk laika veltīt glezniecībai.

Politiskajā darbībā mākslinieks nav iesaistījies, lai gan viņam vairākas reizes ir piedāvāti dažādi svarīgi amati, bet mākslinieks visiem ir atteicis, jo politiskā dzīve nav domāta viņam. Imants Lancmanis: “man bija skaidrs, ka ja ieiet politikā iekšā, tad cilvēks vairs nevar neko citu darīt. Ja pa īstam esi politikā – tu esi zudis visam pārējam. Politika ir ļoti bīstama lieta.” Māksliniekam ir piedāvāts arī kandidēt uz Valsts prezidenta amatu. Atbildot aicinājumiem, mākslinieks ir teicis: “žēl, ka Latvijā ir tik tālu un plaši jāmeklē. Protams, tas ir milzīgs pagodinājums, bet es neesmu tas cilvēks. Esmu sevi izveidojis tieši tam, ko daru: nodarbojos ar mākslas vēsturi, vadu muzeju, gleznoju un labprāt rakstu. Tā ir mana būtība. Daudzi var kandidēt uz prezidenta amatu, neuzstādot sev šo lielo jautājumu: “Vai es nenosarkstot varu pateikt: “Es kā Latvijas Valsts prezidents...?” Kandidāti neapzinās, ka par prezidentu ir jāpiedzimst.”³⁶

Mākslinieks atzīst, ka ir pietiekoši informēts par dažādiem politiskiem notikumiem, bet cenšas šajās norisēs neiedziļināties. Imants Lancmanis politiskajām norisēm pieiet filozofiski, apzinoties, ka nekad nav bijis labāk un politika vienmēr ir bijusi pietiekoši nelādzīga lieta, un cilvēces neprāts ir bijis pietiekoši liels, un cilvēku netikumi vienmēr paliek tie paši. Es jau to zināju no politikas pirms 200 – 300 gadiem. Tur tad viss ir kopā – tā ir dzīve, māksla, diplomātija, sports, azarts. Ir cilvēki, kam tas patīk un saista, bet es sapratu, ka tas nav priekš manis. Ir ļoti reti gadījumi, kad to apvieno – mēs jau zinām, ka arī

³⁶ Raita, Santa. Trīs eksistences formas. *Neatkarīgā Rīta Avīze*. 2006. 5. maijs. 5. lpp.

ļoti talantīgi cilvēki ir sēdējuši parlamentā, bet to var tikai tad, ja tajā parlamentā tikai sēž nevis aizraujas.” Imants Lancmanis pauž domu, ka politika ietver sevī pilnīgi visas dzīves formas. Imants Lancmanis uzsver, ka politika ir kā karš miniatūrā, jo ikviena partija cenšas apkarot otras politiskās apvienības intereses. Savukārt, politiķi ir noslogoti savā pārstāvētajā partijā un neatkarīgi no savām iekšējām domām ir spiesti doties uz priekšu un mēģināt nokaut vienu partiju, lai uzvarētu deputāta pārstāvētā partija. Imantam Lancmanim šāda veida politiskā darbība nav pieņemama.

Imants Lancmanis uzskata, ka galvenais ir darīt un koncentrēties uz to, ko mākslinieks patiesi vēlas sasniegt, jo vara vienmēr ir blakus un daudzi šedevri ir radušies cīņoties vai pretojoties politikai. Mākslinieks uzskata, ka vara apaugļo mākslu un sniedz tai attīstību. Mākslinieks uzskata, ja cilvēks pilnībā velta savu dzīvi politikajām norisēm – vairs nav iespējams pievērsties citām dzīves lietām un darbiem. Imants Lancmanis: “Partijas pastāv tikai uz to, ka cilvēki vienmēr ir gatavi ticēt. Lai gan daudz vīlušies – tie vienmēr notic politiķiem no jauna. Uz to vienmēr ir balstījusies politiskā dzīve. Tas lieliski parāda gan cilvēku domāšanu, gan politisko mehānismu. Brīnumi nav iespējami politikā, un visas partijas ir samērā līdzīgas. Un, diemžēl, lai tiktu pie varas, partijai jāapkaro konkurentu partija, un tas noved pie tā, ka zūd objektivitāte.”

Māksliniekam nav pieņemami, ka opozīcijā esošās partijas ir gatavas darīt vislielākās nevēlības valstī. Imants Lancmanis uzsver, ka šādos gadījumos politiķi rīkojas neapdomīgi – tāds ir politiskais mehānisms. Imants Lancmanis: “Cilvēks, diemžēl, tiek aizmirsts šajā mehānismā. Bet nu tas jāpieņem, kā tas ir, jo otrs variants ir autoritatīvs režīms vai monarhija. Bet arī tās ir parādījušas, ka ir vēl bīstamāks variants.”

Mākslinieks uzskata, ka mākslas un politikas savstarpējai mijiedarbībai nekad nav bijusi liela loma. Imants Lancmanis spriež, ka varai pilnīgi nav nekādas nozīmes mākslinieka daiļradē. Imants Lancmanis: “Māksliniekiem vajag darīt to, kas katru patiešām saista, jo vara vienmēr ir blakus, un beigu beigās visi lielie šedevri ir radušies sadarbojoties ar varu vai cīņoties pret to.” Imants Lancmanis uzskata, ka varas mehānismi vairo mākslu.

Imants Lancmanis savās pārdomās uzsver arī cilvēku savstarpējo attiecību negatīvismu, naidu un nežēlību, kas pastāv mūsdienās – miera laikos. Imants Lancmanis: “Tieši tas arī varbūt ir visbriesmīgākais, ka šis miera laiks sev nes līdzīgu neiedomājamu nežēlību un cietsirdību. Ļoti aktuāla šobrīd ir varmācība ģimenēs un vardarbība pret bērniem. Tas ir kaut kas neaptverams, ka mūsu apkārtējie līdzcilvēki var kļūt par īstiem briesmoņiem. Ļoti daudziem cilvēkiem mūsdienās ir nelieli aiztures mehānismi, un tie nespēj

savaldīties pret saviem tuviniekiem.” Mākslinieks uzskata, ka, ja apstākļi izprovocē cilvēku – noziegumu var izdarīt ikviens, piemēram, tiekot atlaists no darba.

1.3.Džemmas Skulmes un Imanta Lancmaņa sabiedriskās darbības, un mākslas salīdzinājums

Jau kopš agras bērnības un pusaudžu gadiem mākslinieki Džemma Skulme, Imants Lancmanis ir sevi pilnveidojuši, attīstījuši un izkopusi savas mākslinieciskās prasmes. Imantam Lancmanim Rozentāla mākslas vidusskola un Latvijas Mākslas Akadēmija ir bijis kā patvēruma no ikdienas likstām, jo šajās skolās varēja domāt un pilnveidot sevi gan mākslā, gan mūzikā, gan literatūrā, kā arī dzejā.

Mākslinieks uzsver, ka kopumā mākslas vide Latvijas Mākslas Akadēmijā bija labvēlīga un orientēta uz mākslu: “Akadēmijā cik nu maz padomju ideoloģiju varēja manīt, tik tās tur bija.”³⁷ Savukārt, Džemma Skulme savus mākslas ceļus ir pārmantojusi no vecākiem Oto Skulmes un Martas Liepiņas – Skulmes, kas ir tautā populāri un atzīti mākslinieki, jo 20. – 30. gados ir bijuši saistīti ar Rīgas Mākslinieku grupu. Māksliniece: “Kā sevišķu vērtību gribu atzīmēt savu vecāku un vecvecāku lielo dalību tās prasmes izveidošanā, ko savā dzīvē esmu apguvusi vissmagākajā ceļā un kas man bijusi ļoti nepieciešama, tas ir – saprast pienākumu un izjust atbildību.”³⁸

Mākslinieks Imants Lancmanis atzīst, ka ir centies un vēlējies samazināt citu pienākumu veikšanu un vairāk laika veltīt glezniecībai. Neatkarīgi no pastāvošā laikmeta un varas – māksla Imantam Lancmanim vienmēr ir bijusi brīnišķīga ar to, ka atrašanās tās radītajā vidē ir bijusi lieliska iespēja radīt ap sevi patvērumu. Džemma Skulme aktīvi ir pievērsusies dažādām sabiedriskām norisēm, piemēram, atbalstot Padomju Savienības māksliniekus, bet Imants Lancmanis ir centies un vēlējies samazināt citu pienākumu veikšanu un attīstīt savu glezniecības talantu.

Māksliniekam ir vairākas reizes piedāvāts Latvijas prezidenta amats, bet mākslinieks vienmēr ir atteicies no šī amata, jo viņam nozīmīgāka ir radošā darbība. Džemma Skulme ir

³⁷ Demakova, Helēna. *Pātība. Personības ceļā uz laikmetīgo mākslu – Padomju Latvijas 60. – 80. gadi*. Rīga: Latvijas Republikas Kultūras ministrija, 2011. 150. lpp.

³⁸ Kļaviņš, Lancmanis. *Džemma Skulme*. Rīga: Rīgas kultūras aģentūra, 2008. 2. lpp.

ne tikai populāra gleznotāja, bet arī sabiedriskās un politiskās dzīves organizētāja gan Padomju laikā, gan Trešās Atmodas sākumā 90. gados.

Māksliniece pati atzīst, ka pievērsšanās politiskajai karjerai notika pakāpeniski. Māksliniece: “Dzīve piespieda. Vēlējāmieš iznīcināt Padomju laiku un aizstāvēt māksliniekus.” Izcilā personība ilgus gadus ir vadījusi arī Latvijas Mākslinieku savienību un organizējusi Latvijas Mākslas dienas. Mākslas dienu veidošana gleznotājam saistās ar mākslas parādīšanu visai Latvijas tautai. Džemma Skulme: “Lai tauta saprastu, lepotos un pati sāktu apzināt, ka tas spēks nāk no viņas.”³⁹ Jāpiebilst, ka reizēm tas ir ļoti traucējis mākslinieces radošajai darbībai, jo darba gados Latvijas Mākslinieku savienībā māksliniece nav varējusi tik daudz gleznot, cik bijis iecerēts. Gleznotāja par Mākslas dienām un darbu Latvijas Mākslinieku savienībā saka: “Nespēju pilnībā nodoties glezniecībai. Bija daži gadi, kad veidojām 200 – 400 izstādes. Tā bija goda un prestiža lieta piedalīties izstādēs.”

Gleznotāja atzīst, ka nav gājis viegli savienot mākslu ar darbu šajā savienībā, bet tas bijis liels komandas darbs. Māksliniece atzīst, ka politikai un sabiedriskajai darbībai ir ziedojuši savus labākos gadus. Džemma Skulme: “Pienākuma sajūta man ir bijusi vienmēr. Es uzskatīju – kolēģi mani tur ievirzījuši, man uzticējušies. Un ja tu vari vilkt kaut ko, kādu kustību uz priekšu palīdzēt virzīt, lai arī citi var gleznot un labāk dzīvot, uz priekšu tikt, tad tas ir jādara.”⁴⁰ Māksliniece ir pildījusi apbrīnojamu misiju – ziedojuši gan savu brīvo laiku, gan laiku, ko būtu varējusi veltīt savam radošajam darbam. Māksliniece vēlējās palīdzēt citiem māksliniekiem izturēt gan cenzūras radītās grūtības, gan citas nedienas. Bet savu darbību dažādos politiskos notikumos māksliniece nenožēlo, jo tomēr neskatoties uz visiem politiskajiem pienākumiem – māksliniece ir spējusi atrast laiku, lai izkoptu savu radošo stilu un glezniecības manieri. Džemma Skulme: “Mēs varējām lepni teikt, ka esam latvieši. Liktenis ir lēmis man to lomu nest. Es varēju, teiksim, būt starp vadošajiem cilvēkiem valstī, jo man bija saimnieka spējas un saimnieka ķēriens – kā vajag izveidot neatkarību mākslā. Un kā būt mākslai brīvai no pastāvošās varas. Tā ir bijusi mana galvenā politika. Īstenībā esot politikā es diezgan daudz domāju par latviešu mākslu un savu identitātes saglabāšanu. Vēlējāmieš kādam aiziet priekšā, kas mums izdevās.”

Imants Lancmanis un Džemma Skulme ir latviešu tautai nozīmīgi mākslinieki, kas ar savu gleznu palīdzību sabiedrībai stāsta par traģiskajām kara liecībām un atgādina par žēlsirdības, līdzjūtības un cilvēcības nozīmi ikviena indivīda dzīvē. Gan Džemmai Skulmei,

³⁹ Turpat. 21. lpp.

⁴⁰ Blaua, Līga. *Džemma Skulme. Nospiedumi*. Rīga: Jumava, 2009. 164. lpp.

gan Imantam Lancmanim tuvi Latvijas vēsturiskie motīvi un politika – abi ir strādājuši kā vēstures vēstnieki un uzskatu paudēji par Latviju, kā arī latviešu tautas likteni.

Džemma Skulme savās gleznās attēlo vēsturiskos notikumus netieši, jo galvenais mākslinieces izteiksmes līdzeklis ir krāsa, toņu un pustoņu mijas, spilgtās pretkrāsas, kas skatītājus izaicina domāt, iedziļināties un ieraudzīt gleznās attēloto stāstu. Džemma Skulme atzīst, ka viņas glezniecība ir kā misija un otrā plānā ir palicis tēlu atveidojums. Māksliniece: “Jāatzīst, ka manai glezniecībai vairāk piemīt misijas apziņa nekā tīrās glezniecības augsto kvalitāšu apliecinājums.”⁴¹

Salīdzinājumā ar Džemmas Skulmes daiļradi – Imants Lancmanis vairāk ir pievērsies tēlu precīzai atveidei, simbolu un konkrētu vēsturisko notikumu atspoguļojumam. Šis stils gleznotāju vienmēr ir aizrāvis un licis izpētīt, izzināt un attēlot pēc iespējas patiesāk, dziļāk kādu konkrētu vēsturisku vai politisku notikumu. Laika gaitā mākslinieks Imants Lancmanis no analītiska satura darbiem vairāk ir pievērsies tematiskajai glezniecībai, attēlojot konkrētus vēsturiskus notikumus, piemēram, 1905. gada revolūciju. Savā gleznu ciklā Imants Lancmanis ir iejuties varoņu tēlos, mēģinājis pēc iespējas vairāk pietuvoties gleznā iecerētajam laikam un videi. Gleznotāju vienmēr ir aizrāvusi izpēte, izzināšana un vēlme attēlot notikumus, tēlus un simbolus pēc iespējas patiesāk.

Imants Lancmanis: “Es uzbūvēju tik reālistisku pasauli, ka es pats tai sāku noticēt. Man patīk mocīties un uzbūvēt ļoti reālu pasauli, kura no manis vienā brīdī distancējas un kļūst par lietu ārpus manis.” Imants Lancmanis savu glezniecību cenšas pietuvināt tam darbam, kāds tas bija pirms 200 – 300gadiem, kad svarīgs glezniecībā bija gleznu saturs un forma. Savukārt, Džemma Skulme savos darbos nav attēlojusi konkrētus vēsturiskus notikumus – mākslinieces radošo darbību raksturo spilgtās krāsu attiecības. Mākslinieces glezniecība ir ekspresīva, jo Džemma Skulme savus darbus ir radījusi ar platiem rokas vēzieniem un brīvu krāsu plūdumu.

⁴¹ Kļaviņš, Lancmanis. *Džemma Skulme*. Rīga: Rīgas kultūras aģentūra, 2008. 10. lpp.

2. VLADISLAVA LAKŠES UN REIŅA VIRTMAŅA MĀKSLINIECISKĀ, UN SABIEDRISKĀ DARBĪBA

Salīdzinot ar Padomju mākslu, kad svarīgākais bija radīt pastāvošajai ideoloģijai atbilstošus darbus – mūsdienu mākslas procesos (vairumā gadījumu) lielāka nozīme tiek piešķirta autora pašizpaušmei, piemēram, mākslinieks var strādāt brīvi, nebaudoties tikt cenzēts. Līdz ar to svarīgākais ir mākslas darba radīšana, nevis uztveres process. Mākslas darbs vairs nav mākslinieka cienītāju atzinības nodrošinājums, bet funkcionē kā nosacīta realitāte. Tieši tādā gadījumā mākslinieka radītais veikums funkcionē kā mākslas darbs.⁴² “Glezniecība prasa sabiedrības klātbūtni, un tā ir klātbūtnīga arī tad, kad glezna ir prombūtnē. Vizualizācija darbojas kā medijs starp apkārtējiem un pasauli ap indivīdiem. Māksla laika gaitā ir kļuvusi publiska un ikvienam pieejama. Nereti mākslas darbs cilvēku uztverē sāk strādāt kā teksts un pārveido vizualizācijas izpratni.”⁴³ Piemēram, skatītāji pēc savām zināšanām un personīgās izpratnes var mākslas darbu uztver atšķirīgi. Nereti tas, ko ar savu mākslas darbu vēlēties pavēstīt autors, nesakrīt ar skatītāja vērtējumu un viedokli par kādu konkrētu mākslas darbu. Radot savus darbus, māksliniekam dzimst sava, neatkārtojamā redzējuma ģenēzes pasaule.⁴⁴ Mākslinieki savos darbos vēstījumu izsaka ar dažādu zīmju palīdzību. Radītajām zīmēm var būt dažādas interpretācijas.

Lai izprastu mākslinieku daiļradi ir svarīgi zināt ko konkrētais mākslas darbs nozīmē un ko vēlas panākt – kā komunicē mākslas darbā attēlotie tēli un simboli, kādu iespaidu un emocijas šie mākslinieciskās izteiksmes līdzekļi vēlas radīt skatītājiem. Mākslas darbi nav tikai objekts ar krāsu un formu, jo tiem piemīt apziņa, sajūtas, vēlmes – ko ir radījuši mākslinieki.

⁴² Autoru kolektīvs. *Homo aestheticus. No mākslas filozofijas līdz ikdienas dzīves estētikai*. Rīga: Tapals, 2001. 18., 29. lpp.

⁴³ Freiberga, Elga. *Estētika. Mūsdienu estētikas skices*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2000. 58. – 64. lpp.

⁴⁴ Turpat, 64. – 67. lpp.

2.1. Vladislava Lakšes daiļrade un uzskati par mākslu

Jaunās paaudzes mākslinieka Vladislava Lakšes radošās darbības paamattehnika ir zīmējumi. Vladislavs Lakše: “šajā tehnikā ir viegli risināt akadēmiskos uzdevumus, kā arī meklēt jaunas akadēmiskās vērtības. Man ir svarīga gan ideja, gan tehniskais izpildījums.”⁴⁵

Droši varu apgalvot, ka zīmējums ir mana kaislība.” Mākslinieks Vladislavs Lakše glezniecībai ir pievērsies kopš bērnības. Svarīgi minēt, ka mākslinieks ir absolvējis Latvijas Mākslas Akadēmiju. Vladislavs Lakše: “Manas gleznas bieži līdzinās plakātiem, laikam tādēļ, ka akadēmijas maģistra darbs bija litogrāfijas plakātu sērija socreālisma stilā “Береги графику – Твою мать” (Sargi grafiku – savu māti) kur es, grafiķis būdams, ironiski cīnījies par grafikas lomu mākslas hierarhijā. Savukārt, Rozentāļos mācījies gleznotājos, tā kā eļļas tehnika man nav sveša.”

Akadēmijas pirmajosursos jaunais mākslinieks aizrāvēs ar sirreālismu, jo toreizējais pasniedzējs Alberts Goltjakovs teica, ka jaunajam talantam pietiekot fantāzijas, lai konkurētu ar Salvadoru Dalī. Lai izkoptu savu talantu glezniecībā, jaunais mākslinieks ir iedvesmojies no māksliniekiem Dženijas Seivilas (*Jenny Saville*) un Lūcija Freida (*Lucian Freud*). Savukārt, zīmējuma tehnikā Vladislavu Lakši saista Nikolaja Fešina (*Николай Иванович Фешин*) un Iljas Repina (*Илья Ефимович Репин*) daiļrade. Radot gleznas un aizstāvot savu diplomdarbu, māksliniekam ir bijis svarīgi ar saviem darbiem pārsteigt un pārliecināt. Plakāts (Vladislava Lakšes maģistra darbs ir 5 litogrāfijas plakātu sērija) ir propogandas ierocis.

Vladislava Lakšes sporta plakātos un radītajās litogrāfijās parādās propagandas iezīmes – aukļi. Svarīgs un nozīmīgs ir tieši konkrētā aukļa vēstījums, arī radītais aukļa šrifts, jo kopā ar tēliem tas veido spēcīgu aicinājumu, uzrunā tieši un ar vizuālo tēlu kopu. Runājot par zīmējumiem, māksliniekam ir darbs *You are not rubbish* (Tu neesi mēsls) (sk. 6. pielikuma 1. att.), kur ir attēlots vārds *holly* (svēts) un radīts pērtiķa tēls, kas norāda uz mironģalvām.

Vladislavs Lakše uzskata, ka māksla ir savienojama ar jebko, viss atkarīgs no mērķa, bet viņa uztverē mākslas darbs noteikti nav skaists interjera objekts, tas iesaistās dialogā ar skatītāju, un jautājumi var būt dažādi. Mākslinieks savos darbos cenšas risināt arī dažādas sociālās problēmas, kā arī runā par reliģijas jautājumiem. Piemēram, darbā *Kristietības*

⁴⁵ Beijere, Madara. Intervija ar Vladislavu Lakši. 2015. gada 15. aprīlī. Audioieraksts. Glabājas M. Beijeres personiskajā arhīvā. (šeit un turpmākajās nodaļās par Vladislavu Lakši tiks izmantota šī intervija)

ieviešana Latvijā (sk. 7. pielikuma 2. att.) mākslinieks runā par Kristietības ieviešanas procesu Latvijas teritorijā. Tomēr šo zīmējumu nevar nosaukt par tiešu vēsturiskā notikuma atspoguļojumu, jo šajā gleznā parādās, piemēram, lidmašīnas un gāzmaskas. Šis darbs ir tēlainis skatījums uz pagātnes liecībām. Vladislavs Lakše: “Visbiežāk es nevis attēloju konkrētus notikumus, bet iedvesmojos no šo notikumu vibrācijām, kas valda pasaulē.”

Mākslinieks: “Mani vienmēr ir interesējušas arī sociālās tēmas, piemēram, cilvēka dzīve, indivīda loma sabiedrībā. Socreālismā mani piesaista akadēmisks zīmējums un skaidri formulēts uzdevums, taču laika gaitā mani darbi ir kļuvuši aizvien konceptuālāki. Konceptuālismā svarīga loma ir tēliem, simboliem, darba vēstījumam, un tas viss mani ļoti aizrauj.” Jāpiebilst, ka mākslinieku saista arī psiholoģija. Jaunais mākslinieks uzsver, ka psiholoģija ir cilvēku manipulācijas ierocis.

Mākslinieks cenšas savu talantu parādīt arī plašākai publikai ārzemēs. Vladislavs Lakše: “2012. gadā es pirmais pārstāvēju Latviju starptautiskajā izstādē *Nord Art Budelsdorfā*, Vācijā. Savukārt, 2014. gadā vēlreiz piedalījos šajā izstādē ar saviem darbiem *Evolution of humans* (Cilvēces evolūcija), *Christ eaters* (Kristus Lieldienas), *Religion is a weapon of mass destruction* (Reliģija ir masu iznīcināšanas ierocis).

Vladislavs Lakše ir novērojis, ka sabiedrībā un mākslas pasaulē atdzimst interese par figurālo mākslu, kur ir svarīga loma ne tikai idejai, bet arī tehniskajam izpildījumam. Jaunais mākslinieks savā glezniecībā darbojas neatkarīgi no pastāvošās varas, un politiskā sistēma viņa mākslu neietekmē.

Taču, ja mākslinieks vēlas uzsvērt kādu politisko, sociālo vai reliģiozo problēmu – viņš bieži pievēršas glezniecībai, jo ar dažādu krāsu palīdzību un dažādu simbolu izmantošanu ir iespējams spilgtāk uzsvērt un reālistiskāk atveidot savu redzējumu par kādu norisi vai aktualitāti. Piemēram, darbā *Svētais vakarēdiens* (sk. 7. pielikuma 3. att.) mākslinieks tēlus radījis tumši pelēkos un melnos toņos, iespējams, tas darīts, lai radītu nomācošu un traģisku noskaņu.

Mākslinieka Vladislava Lakšes glezniecībā ir vairāki nozīmīgi darbi, kas izraisījuši diskusijas sabiedrībā un pat neizpratni skatītājos. Viņa radītais zīmējums *Svētais vakarēdiens* (sk. 7. pielikuma 3. att.) izraisīja diskusijas Vladislava Lakšes personālizstādē *Uzticības pierādījums* Rietumu bankas galerijā. Mākslinieks uzsver, ka diskusijas radušās brīdī, kad viņš izstādes apmeklētājiem pateicis, ka centrālā figūra ir sieviete ar Kristus masku. Vladislavs Lakše: “Kāpēc gan pēstītājs nevarētu būt sieviete? Turklāt arī Marijas Magdalēnas loma Kristus dzīvē nav viennozīmīga.” Vēl viena glezna, kas šokēja sabiedrību,

ir *Life is good* (Labā dzīve) izstādē *Riga Art Fair 2014*. Daudzi izstādes apmeklētāji ieraugot šo darbu gribēja novērsties. Vladislavs Lakše: “šis darbs skatītājiem var likties skarbs un atkailināts, līdzīgi kā Larsa fon Trīra filmas, bet dzīve vienmēr ir skarbāka. Es negribu savos darbos attēlot rozā ponijus un radīt rožainās dzīves ilūzijas, es gribu rādīt patiesību, un, ja šī patiesība nepatīk, katram no mums ir tiesības cīnīties par labāku realitāti.” Jāatzīmē, ka mākslinieks īpašu vērību savos darbos pievērš arī tehniskajam izpildījumam un tieši zīmējuma tehnika ir Vladislava Lakšes kaislība.

2.1.1. Vladislava Lakšes darbība *Ghetto Games*

Jāuzsver, ka bez gleznošanas šo mākslinieku ir saistījušas arī sportiskas aktivitātes, un mākslinieks savā brīvajā laikā aizraujas ar basketbola spēlēšanu. Basketbols un sportisks dzīvesveids ir otra mākslinieka kaislība aiz radošās darbības. Vladislavs Lakše daudz zīmē plakātus sporta pasākumiem, piemēram, mākslinieks ir radījis *Ghetto Games* vizuālo tēlu. Mākslinieks: “esmu radījis *Ghetto Games* vizuālo imidžu. Sportā mani plakāti aicina uz sportisko dzīvesveidu, motivē tiekties pēc panākumiem. Es ticu, ka, ja var iemācīt 10 – 15 gadīgajiem puīšiem tiekties pēc uzvaras, uzsvērt, ka ar darbu var sasniegt panākumus, tad arī izaugot viņi negribēs peldēt pa straumi.” Ar saviem zīmējumiem un tajos attēlotajiem tēliem mākslinieks cenšas jauniešus pievērst sportiskām aktīviātēm un aktīvam dzīves veidam.

2.1.2. Vladislava Lakšes gleznās attēlotie simboli un tēli

Glezna *Jaunā Amerika* (2007) (sk. 7. pielikuma 4. att.) ir savdabīgs tēlu atveidojums, jo mākslinieks šo darbu veltījis traģiskajiem 11. septembra notikumiem ASV, kas norisinājās 2001. gadā. Toreiz ASV bija četri teroristu uzbrukumi Ņujorkā, Ārlingtonas apgabalā un Šensvilas apkārtnē. Uzbrukumu paveica islāmistu teroristu organizācija *Al Kaida* (*Al – Qaeda*). Šajā uzbrukumā kopumā gāja bojā gandrīz 3000 cilvēku, tika izdarīti 10 miljardus ASV dolāru vērti bojājumi. Mākslinieka radītajā gleznā ir attēloti slavenie dvīņutorni, kas spilgti redzami gāzmaskas acu stiklos. Vladislavs Lakše: “savukārt, dzimumloceklis onkuļa Sema cepurītē simbolizē Amerikas apsēstību ar seksu. Tēls ASV karogā un ar svastiku uz pieres, kā arī asiņainas flīzes uzsver to, ka politisku mērķu dēļ Amerika ir gatava ziedot savu tautu.” Mākslinieks šos tēlus ir radījis kā naida un iznīcības simbolus. Turklāt, gāzmaska un

ļauņā smaidā atņirgtie zobi paspilgtina šos tēlus. Gleznas fons ir radīts tumši melnos un brūnos toņos, tādā veidā mākslinieks, iespējams, ir vēlējis padarīt gleznas kopējo ideju pēc iespējas drūmāku un nomācošāku.

Glezna *Svētais vakarēdiens* (2011) (sk. 7. pielikuma 3. att.) ir daudzfigūru kompozīcija. Šajā darbā attēloti vairāki patērētāju sabiedrības simboli, piemēram, lielveikala *Maxima* simbols. Savukārt, Kristus tēls šajā gleznā parādās kā maska, kas uzvilta uz sievietes. Gleznā redzami 12 Kristus mācekļi, karavīrs, kas slēpj cigareti, lai snaiperi viņu nepamana. Attēlota arī kāda māksliniekam pazīstama meitene, Latvijas Mākslas akadēmijas bijusī studente, kura simbolizē faktu, ka vairums šīs akadēmijas studenti un absolventi kļūst par patērētāju sabiedrības sastāvdaļu. Blakus redzams cilvēks gāzmaskā, kurš simbolizē gaisa brīvības trūkumu. Savukārt, aiz sievietes Kristus maskā redzams Jūda tēls. Gleznā mākslinieks attēlojis arī pērtiķi. Vladislavs Lakše uzsver, ka, iespējams, tieši pērtiķis bija mūziķa Maikla Džeksona tuvākais draugs. Zīmīgi, ka šajā 2011. gadā tapušajā gleznā mākslinieks ir attēlojis arī lielveikala tīkla *Maxima* zīmolu kā patērētāju sabiedrības simbolu. Analizējot šo gleznu 2015. gadā – neviļus ir jāuzsver, ka *Maxima* zīmola atveidojums raksturo arī Zolitūdes traģēdijas traģiskos notikumus, kad 2014. gada 21. novembrī iebūrķot lielveikala griestiem dzīvību zaudēja 54 nevainīgi cilvēki – kasieri un veikala pircēji.

Gleznā redzami arī citi varoņi – nezināms pelēks tēls, cilvēks no pūļa, vēl kāds Latvijas Mākslas akadēmijas students, melns lācis, narkomāns un roka aiz kadra. Interesanti, ka šī roka simbolizē kādu nezināmu tēlu, kurš ir gatavs iedot nāves devu. Savukārt, uz galda mākslinieks ir attēlojis 3 valstu – ASV, Krievijas un Nacistiskās Vācijas karogus. Vladislavs Lakše uzskata, ka tieši šīm valstīm ir bijusi vislielākā loma un nozīme pasaules vēsturē. Vladislavs Lakše: “Ar šo darbu es vēlējos likt sabiedrībai uz brīdī aizdomāties par ikviena lomu paterētāju sabiedrībā – mēs patērējam, mūs patērē.”

Zīmējums *Evolution of humans (Notiesātie par slavu)* (2014) (sk. 7. pielikuma 5. att.) ir daudzfigūru kompozīcija. Gleznas tēli ir nostājušies vienā līnijā, lai viņiem piespriestu sodu. Gleznā ietvertās domas, iespējams, būs saistošas daudziem, jo šajā darbā talantīgais mākslinieks ir attēlojis 21. gadsimta aktuālās slavenības – Kristus tēlu gāzmaskā, Krievijas prezidentu Vladimiru Putinu, ASV prezidentu Baraku Obamu. Interesanti, ka gleznā, blakus nozīmīgiem politiķiem, attēlots arī zaļais cilvēciņš jeb citplanētietis *Ghetto games* kreklā. Šo zombija tēlu mākslinieks izvēlējis attēlot, jo mūsdienu sabiedrība ir apsēsta ar zombijiem. Svarīgi minēt, ka zombiju tēliem un šo varoņu piedzīvojumiem ir veltīts neskaitāms daudzums filmu un seriālu. Pēc Vladislava Lakšes domām tieši politiķi un zombiji ir

mūsdienu pasaules ikonas. Gleznā redzams arī slavenais Nacionālās basketbola asociācijas spēlētājs Lebrons Džeims (*Lebron James*). Vladislavs Lakše: “šis sportists ir tik slavens basketbola pasaulē, ka viņš var slēpties Lieldienu zaķa kostīmā, pietiks ar viņu Lebron James zīmi uz kostīma pleca, lai visi to atpazītu.”

Zīmējumā *Pestītājs* (2014) (sk. 7. pielikuma 6. att.) ir attēlots savdabīgs portrets – mākslinieks ir attēlojis priesteri ar pērtiķa galvu un banānu labajā rokā. Portrets radīts uz balta fona, bez liekām detaļām, lai akcentētu šo savdabīgo tēlu un tā nozīmi. Ar šo darbu Vladislavs Lakše ir pievērsies evolūcijas teorijām. Vladislavs Lakše: “šajā gleznā es apvienoju Darvina teoriju un reliģisko skatījumu uz cilvēka izcelšanos.” Mākslinieka radītajā zīmējumā skatītājam tiek piedāvāts domāt par dzīvnieku nozīmību, lai varētu attīstīties cilvēki. Vladislavs Lakše caur šo gleznu izvirza domu par to, ja cilvēki ir cēlušies no pērtiķiem, tad arī Kristus ir šīs pērtiķa asinis un viņš varētu būt pērtiķis. Šim zīmējumam ir vēl viena nozīme – pērtiķa nozīme zinātnes attīstībā. Vladislavs Lakše ar šī zīmējuma palīdzību uzdod sabiedrībai jautājumu un liek aizdomāties par šo dzīvnieku nozīmi cilvēku attīstībā. Mākslinieks: “miljoniem pērtiķu ir gājuši bojā uz zinātnieku galdiem, lai kalpotu par labu zinātnē, vai tad pērtiķis nav pelnījis, lai to nosauktu par svēto?”

Kopumā vērtējot Vladislava Lakšes māksliniecisko daiļradi var secināt, ka māksliniekam tuvas ir dažādas sociālas un vēsturiskas tēmas, kā arī mākslinieks ar savu darbu palīdzību vēlas sabiedrībai likt aizdomāties, piemēram, par evolūcijas teorijām, traģiskiem notikumiem gan Latvijā, gan ārzemēs. Vladislavs Lakše attēlojis arī mūsdienu slavenību slavas zenītu un reizē traģismu, piemēram, radot dziedātāju Maiklu Džeksonu (*Michael Jackson*). Pasaules slavu ieguvušais dziedātājs par spīti slavai ir bijis vientuļš un viņa vienīgais draugs bija pērtiķis. Vladislava Lakšes radītās gleznas liks aizdomāties gan pieredzējušiem mākslas kritiķiem, gan jaunās paaudzes skatītājiem, jo mākslinieks savos darbos ietver dažādus notikumus un ar savu gleznu palīdzību rada savdabīgu realitāti un skatījumu.

Būtiski, ka ar savu radošo darbību mākslinieks cenšas iedvesmot, piemēram, jaunākās paaudzes cilvēkus pievērsties veselīgam dzīvesveidam un uzsākt nodarboties ar sportiskām aktivitātēm. Vladislavs Lakše ne tikai savos darbos attēlo dažādas vēsturiskas un sociālas norises, bet attēlo notikumus un tēlus, kas ir nozīmīgi arī vidējai un jaunākajai paaudzei.

Konceptuālā māksla aizsākās 60. gadu sākumā, un šī virziena pārstāvji savos darbos attēloja savu attieksmi pret 60. – 70. gadu aktuālajiem politiskajiem notikumiem. Piemēram,

mākslinieki savos darbos attēloja 1968. gada Vjetnamas kara notikumus, tudentu nemierus visā pasaulē u.c. aktualitātes. Galvenā šī virziena pārstāvju ideja bija centieni radīt mākslas darbu padarīt iedarbīgus – līdzīgus tiešam politiskam aktam.⁴⁶ Konceptuālajā mākslā ideja ir būtiskākais aspekts mākslas darbā. Kad mākslinieks izmanto konceptuālās mākslas formu, tas nozīmē, ka viss no plānotā ir veidots iepriekš un ideja veido mākslu.⁴⁷ Vērtējot Vladislava Lakšes glezniecību un darbos redzamos simbolus un tēlus, var secināt, ka māksliniekam, līdzīgi kā 60. – 70. gadu konceptuālisma mākslas pārstāvjiem, ir būtiski ietvert dažādas politiskas idejas. Mākslinieka radītie darbi ir savdabīgs konceptuālisma mākslas piemērs.

2.2. Mākslinieka Reiņa Virtmaņa radošā darbība

Interese par mākslu jaunajam māksliniekam Reinim Virtmanim radusies jau bērnībā, kad vecāki centušies bērnam radīt interesi par dažādiem mākslas procesiem. Reinis Virtmanis: “vecāki mani bērnībā veda uz dažādām izstādēm. Jāuzsver, ka mani vecāki nav saistīti ar mākslu – mans tēvs ir fiziķis, bet mamma ir beigusi filozofijas fakultāti un ilgus gadus strādājusi kultūrpolitikas departamentā.”⁴⁸

Savukārt, Reiņa Virtmaņa vidusskolas gados mākslas vēstures notikušas *Arsenāla* izstāžu zālē – šo nodarbību laikā pedagogi ļoti daudz stāstīja par mākslu. Tieši profesionālais un iedvesmojošais pedagoga darbs bija ierosmes avots, lai tolaik topošais mākslinieks uzsāktu mākslas studijas. Reinis Virtmanis: “Nav slikti mācību priekšmeti, bet problēma slēpjas priekšmetu pasniegšanas ziņā. Jebkas var būt saistošs, ja pedagogs spēj mācību priekšmetu pasniegt bērniem saistoši.”

Reinis Virtmanis savu mākslas izglītību ir ieguvis Latvijas Mākslas akadēmijā. Sākotnēji jaunais mākslinieks ir studējis Vizuālās komunikācijas nodaļā, bet ātri sapratis, ka vairāk viņam interesē glezniecība. Reinis Virtmanis: “Diezgan ātri es izlēmu pievērsties glezniecībai un sāku pastiprināti apmeklēt gleznošanas, zīmēšanas un skicēšanas nodarbības. Jāpiebilst, ka viss, kas bija saistīts ar datoriem, man bija klaji nepatīkams. Likās, ka glezniecība ir tas medijs, kas atbilst tieši man.”

⁴⁶ Taurēns, Jānis. *Konceptuālisms Latvijā. Domāšanas priekšnosacījumi*. Rīga: Neputns, 2014. 83. – 84. lpp.

⁴⁷ Alberro, Alexander. *Conceptual art and the politics of publicity*. Cambridge: The MIT Press, 2003. 35. lpp.

⁴⁸ Beijere, Madara. Intervija ar Reini Virtmani, 2015. gada 23. aprīlī. Audioieraksts. Glabājas M. Beijeres personiskajā arhīvā. (šeit un turpmākajās nodaļās par Reini Virtmani tiks izmantota šī intervija)

Mākslinieku radošai darbībai iedvesmo pilnīgi jebkas, kas aizgūts no dzīves norisēm. Jauno mākslinieku iedvesmo teksts kā medijs. Mākslinieks: "Viennozīmīgi, mani uzrunā teksts. Ļoti daudzas lietas esmu radījis tieši no lasīšanas. Piemēram, kāda cita radītais teksts liek man radīt savu tekstu, kas vēlāk realizējas vizuālā darbā jeb vīzijā. Teksts ļoti labi strādā kā iedvesmas avots." Reinis Virtmanis ir ietekmējies no Renē Magrita (*René François Ghislain Magritte*) daiļrades un citiem Rietumeiropas māksliniekiem, kā arī iedvesmu smēlies no Ķīnas klasiskās mākslas tradīcijām. Patreiz mākslinieku interesē naivā un folka māksla. Mākslinieks atzīst, ka nodarbojoties ar mākslu un analizējot mākslas procesus radikāli ir mainījies viņa radošais skatījums uz pasauli. Gadu gaitā mākslinieks ir ieguvis lielāku pieredzi un mainījis attieksmi pret dažādām lietām. Reinis Virtmanis uzsver, ka radošā darbībā noteicošais ir glezniecības process. Mākslinieks: "Agrāk man bija svarīgs gala rezultāts, tagad ir otrādi – man svarīgs ir process. No tā es gūstu lielāku baudu, nekā no gala rezultāta. Es domāju, ka tā ir diezgan radikāla atšķirība."

Jauno mākslinieku ļoti aizrauj gleznot sev interesējošās tēmas. Reinis Virtmanis uzskata, ka gleznojot ir vajadzīga spēcīga iztēle, lai spētu izdomāt labas un saistošas idejas. Reinis Virtmanis: "Ne vienmēr, bet nereti man pirmā rodas ideja, bet, protams, ka ir gadījumi, ka kāds konkrēts process ievēd idejā. Abos gadījumos es ļaujos gan vienam, gan otram."

Nereti mākslinieks rada darbus pēc apkārtējo ieteikumiem. Reinis Virtmanis: "Man ir bijusi veiksmīga pieredze ar kādu pazīstamu pāri, kas man piezvana reizi divos gados un piedāvā konkrētu tēmu, ko zīmēt. Sākumā es no tā visa it kā satraucos, jo tas nav mans lauciņš un man ir grūti attēlot. Bet tieši ar šiem cilvēkiem man šis process kļūst interesants. Konkrēto tēmu es beigās padaru sev interesantu. Bet ja tā būtu bieži, tad es domāju, ka tas vairs nebūtu man saistoši." Mākslinieks šo sadarbību uztver kā spēli un uzdevumu.

Mākslinieks atzīst, ka viņa darbos ir redzama romantisma propoganda. Romantismu Reinis Virtmanis cenšas veidot kā ideālismu un uzskata, ka māksla zināmā mērā ir nepraktiska un bezjēdzīga. Reinis Virtmanis uzsver, ka viņam nav ambīciju būt plaši citētam, līdz ar to viņš cenšas būt brīvs savās radošajās izpausmēs.

Kopumā mākslinieks secina, ka sabiedrība viņa radītos darbus vērtē kā ļoti depresīvus, jo tie ir izstrādāti grafikas tehnikā un ir melnbalti. Tomēr tas neliecina, ka kopējais darbu vēstījums ir drūms un depresīvs.

Viņaprāt, terminam "propaganda" piemīt negatīva pieskaņa, un mākslinieks cenšas no tās savos darbos izvairīties. Mākslinieks cenšas izvairīties no politiskajām norisēm, tomēr

atzīst, ka pilnībā viņš nevar būt izolēts no medijos pieejamās informācijas, jo apkārtējie cilvēki stāsta par dažādām aktualitātēm politikā. Reinis Virtmanis: “Manuprāt, politiskie un vēsturiskie notikumi nemainās – diemžēl vienmēr iet bojā cilvēki, notiek zemes nogruvumi, norisinās partiju savstarpējās cīņas. Tādā ziņā man liekas, ka nekas nemainās, un man negribas tajā visā piedalīties.” Mākslinieks uzskata, ka no vēsturiskā skatījuma politiskās idejas sākotnēji ir “dzimušas galvā”, bet vēlāk šīs idejas sabiedrība un konkrēti indivīdi, piemēram, politiķi mēģina realizēt dzīvē. Līdz ar to, lai rastos aizvien jaunas idejas vajadzīgs radošs prāts.

2.2.1. Reiņa Virtmaņa politiskie uzskati

Tiešās saistības ar politiskām un vēsturiskām tēmām mākslinieka darbos diezvai varētu atrast. Jaunajam māksliniekam nav ilūzijas, ka no lieliem procesiem varētu paglābties. Reinis Virtmanis atzīst, ka ir iespējams patverties no ikdienas kņadas. Mākslinieks: “Es 2 gadus vairs nelasu ziņas. Es pieņemu šādu radikālu pozīciju, jo es sapratu, ka masu mediji ir ļoti labs veids, kā manipulēt gan ar manu, gan apkārtējo cilvēku viedokli. Man nav laika pierādīt, vai mediji saka patiesību.”

Mākslinieks atzīst, ka pašlaik mākslinieki var daudz brīvāk izpausties, nekā tas bija Padomju gados. Reinis Virtmanis uzskata, ka mākslinieks nevar būt pilnībā neatkarīgs, jo mākslā kā procesā mākslinieks ir atkarīgs, piemēram, no galerijām. Viņš pieļauj, ka ir gadījumi, kad mākslinieks spēj būt pats par sevi un darboties neatkarīgi no galerijām vai citām radošām institūcijām. Reinis Virtmanis: “Manuprāt, mākslinieks var darīt citu darbu, kas var nest viņam materiālu nodrošinājumu un radīt mākslu tikai priekš sevis.” Reiņa Virtmaņa skatījumā labs mākslinieks ir tas, kurš rada darbus sev, jo pretējā gadījumā var rasties dažādas pretrunas.

No politiskā viedokļa, māksliniekam būtiskākas šķiet *lielās lietas*, piemēram, impēriju sabrukšana, karš, jo tās ir lietas, par kurām ir vērts radīt jaunus mākslas darbus. Šobrīd mākslinieks vēlas radīt darbus par politiskām un vēsturiskām tēmām, bet tieša sociālu vai vēsturisku notikumu attēlošana Reinim Virtmanim šķiet garlaicīga.

Mākslinieks cenšas izvairīties no politiskajām norisēm, tomēr atzīst, ka pilnībā viņš nevar būt izolēts no medijos pieejamās informācijas, jo apkārtējie cilvēki stāsta par dažādām aktualitātēm politikā. Reinis Virtmanis: “Manuprāt, politiskie un vēsturiskie notikumi nemainās – diemžēl vienmēr iet bojā cilvēki, notiek zemes nogruvumi, norisinās partiju savstarpējās cīņas. Tādā ziņā man liekas, ka nekas nemainās, un man negribas tajā visā

pedalīties.” Mākslinieks uzskata, ka no vēsturiskā skatījuma politiskās idejas sākotnēji ir “dzimušas galvā”, bet vēlāk šīs idejas sabiedrība un konkrēti indivīdi, piemēram, politiķi mēģina realizēt dzīvē. Līdz ar to, lai rastos aizvien jaunas idejas vajadzīgs radošs prāts.

2.2.2 Reiņa Virtmaņa mākslas darbos attēlotie simboli un tēli

Glezna *Femina militaris* (2007) (sk. 8. pielikuma 1. att.) ir figurāla kompozīcija, kurā attēlota sieviete ar lielu galvu, kas nedaudz atgādina karikatūru. Mākslinieks šajā darbā ir attēlojis karojošu sievieti ar militāru uzvalku, kas ir tumši zaļā krāsā. Reinis Virtmanis: “manuprāt, sieviete tomēr saglabā savu sievietes nozīmi kā daiļais dzimums un māte.” Darbā mākslinieks ir centies attēlot sievieti kā karotāju, bet tomēr sieviete karojot saglabā savu sievišķību. Simboliski ar šo gleznu mākslinieks ir vēlējis skatītājiem pateikt, ka lai kas nenotiktu – sieviete ir trausls elements, bet tā bieži vien var paveikt vairāk nekā vīrietis. Iespējams, skatītājiem šī glezna liek aizdomāties par sievietes nozīmību gan ikdienas rutīnā, gan darbā – it īpaši kritiskos dzīves brīžos sieviete var paveikt neiespējamo, piemēram, viena izaudzināt bērnus bez vīrieša palīdzības. Šis darbs lieliski pierāda, ka sievietes ir spējīgas pastāvēt pašas par sevi un cīnīties par sev svarīgiem jautājumiem – vienmēr saglabājot savu sievišķību un iekšējo skaistumu.

Grafika *Gaišā piemiņā* (2014) (sk. 8. pielikuma 2. att.) ir savdabīgs portrets, jo tajā attēlots kāds karavīrs bez galvas. Savukārt, cilvēka kakla daļā attēlota mirdzoša gaisma. Šī grafika ir veidota pusapļa formā, bet darba fons ir veidots melnā tonkārtā. Radītā grafika ir veltījums visiem kritušajiem jebkurā laikā un karā, kas ir bijis un vēl būs. Mākslinieks uzsver, ka karš ir milzīga traģēdija, tāpēc nav būtiski, “zem kura karoga” cīnītāji karoja. Ar šo darbu mākslinieks vēlējis rādīt cilvēku kā trauslu čaulu jeb ķermeni. Īpašs ir gaismas attēlojums, kas simbolizē to, kas paliek pāri pēc kritušā nāves. Gaisma it kā izgaismo un piemin ikviena karavīra traģisko likteni, un uzsver karotāja spēku un vēlmi aizstāvēties un aizsargāt savu dzimteni no ienaidniekiem. Attēlojot karavīra tēlu, formastērpu un gaismu (kakla apvidū) mākslinieks vēlējis cilvēkiem pavēstīt to, cik karš ir ārpātīgi bezjēdzīgs un truls.

Grafikā *Bez nosaukuma* (2014) (sk. 8. pielikuma 3. att.) mākslinieks ir attēlojis karavīra tēlu, kas raugās saulrietā. Grafika ir veidota kā ainava – karavīrs stāv uzarta lauka

vidū, tālumā ir redzamas debesis, sprādziens vai saulriets. Arī šajā grafikā mākslinieks ir īpaši attēlojis gaismu. Reinis Virtmanis uzsver, ka gaisma ir manīga. Gaismas tēls var būt gan biedējošs, nāvi nesošs, gan tā var būt mierīga saules gaisma. Gleznas centrā ir redzams karavīra tēls, kas raugās tālumā un atdod cieņu saviem biedriem, kuri jau krituši. Reinis Virtmanis: “Savā ziņā mani fascinē atombumbas sprādziena gaismas eksplozija. Nāve un skaistums ir biedējošs salikums.” Šajā darbā nevar saprast, vai karavīrs lūkojas saulrietā vai sprādzienā. Skatītājs pats var izvērst gleznas domu un pēc savām iekšējām sajūtām izvēlēties, vai karavīrs laimīgs par kara beigšanos lūkojas saulrietā vai cīnās par savu dzīvību, un cenšas glābties no sprādziena.

Mākslinieka Reiņa Virtmaņa daiļradē ir darbs *Sapņi un idejas* (2014) (sk. 8. pielikuma 4. att.) kas izraisījis diskusijas un neizpratni sabiedrībā. Šī kompozīcija sastāv no 2 attēliem – katrā attēlota kapa plāksne un izrakts kaps. Uz kapa plāksnes ir uzraksts *Sapņi un idejas*. Darbs ir veidots grafikas tehnikā. Kapa plāksne ar uzrakstu ir veidota tumši pelēkā kolorītā. Iespējams, lai uzsvērtu bēru un kapu tematiku – darba fons ir veidots ar grafīta zīmuli, tumši pelēkos un melnos toņos. Mākslinieks atzīst, ka šo darba ideju publika ir pārpratusi. Reinis Virtmanis: “cilvēki domāja, ka es esmu *noracis* visus savus sapņus un idejas kapā un man ir pesimistiska un galēji nihilistiska attieksme pret dzīvi kopumā.”

Mākslinieks ar šo darbu vēlējās paust pavisam citu domu – kaps bija atrakts vaļā un mākslinieks visas savas idejas un sapņus it kā bija “izracis ārā”. Šis darbs nebija plaši sociāli apspriests, bet zināmas diskusijas tas skatītājos raisīja. Raugoties uz šīm grafikām skatītāju, iespējams, pārņem nomācošas un nihilistiskas noskaņas par dzīves jēgu, savu paveikto darbu un ideju nozīmi. Mākslinieka radītā kompozīcija liek aizdomāties par dažādām dzīves vērtībām, piemēram, saturīgi pavadītu laiku un vēlmi saņemties un realizēt savas idejas.

Mūsdienu saspringtajā dzīves ritmā nereti indivīdam ir grūti piepildīt savus sapņus un ieceres. Iespējams, šis darbs ir kā vēstījums cilvēkiem saņemties kritiskos dzīves brīžos, kad trūkst motivācijas, laika un spēka, lai piepildītu un “izraktu ār” savas patiesās vēlmes, idejas un sapņus.

Kopumā vērtējot Reiņa Virtmaņa māksliniecisko daiļradi, var secināt, ka viņš savos darbos izmanto romantizētu noskaņu, kas ar dažādu tēlu, piemēram, karavīra, attēlojumu cenšas skatītājiem pavēstīt filozofiskas domas par karavīru traģisko likteni. Mākslinieka radītās grafikas ir kā vēstījumi un aicina ikvienam indivīdam aizdomāties arī par savu ikdienu, laika ritumu un nerealizētām idejām. Viennozīmīgi, aplūkojot Reiņa Virtmaņa vēsturiskos un politiskos darbus var secināt, ka mākslinieks katrā grafikā ietver kādu

nozīmīgu un filozofisku ideju. Šie Reiņa Virtmaņa radītie darbi var kalpot gan kā atgādinājums par traģiskajiem kara notikumiem, gan noderēt kā savdabīga motivācija attīstīties, gan palīdzēt realizēt savas idejas.

2.3. Mākslinieku Vladislava Lakšes un Reiņa Virtmaņa mākslinieciskās darbības salīdzinājums

Jaunākās paaudzes mākslinieki Vladislavs Lakše un Reinis Virtmanis ir vienas paaudzes mākslinieki. Šie mākslinieki savos radošajos darbos ietver dažādas idejas un iespaidojas gan no vēstures, gan mūsdienu aktuālajiem procesiem. Ar savu darbu palīdzību Vladislavs Lakše un Reinis Virtmanis pauž aktuālas un filozofiskas atziņas, piemēram, par sabiedrību un dažādām dzīves vērtībām.

Visbiežāk Vladislavs Lakše savos darbos nevis attēlo konkrētus notikumus, bet iedvesmojas no šo notikumu vibrācijām, kas valda pasaulē. Zināmā mērā māksliniekam Vladislavam Lakšem ir izstrādāts oriģināls un neatkārtojams mākslinieciskais stils – mākslinieks savos darbos ietver dažādas interesantas detaļas, piemēram, vairākās gleznās mākslinieks ir attēlojis gāzmasku, kas uzvilta kādam no gleznas tēliem galvā un simbolizē karadarbību. Vladislavs Lakše atzīst, ka viņa radītie darbi brīžiem ir pārāk provokatīvi, bet tas tiek darīts, lai “izrautu skatītāju no miega.” Ar savu mākslas darbu palīdzību jaunais mākslinieks cenšas sabiedrībai uzdot dažādus politiskus un sociālus jautājumus, kā arī vēlas skatītājā izraisīt iekšējo diskusiju.

Savukārt, māksliniekam Reinim Virtmanim saistošāk šķiet attēlot visai pasaulei nozīmīgas norises, piemēram, impēriju sabrukšanu, karu, jo tās ir lietas, par kurām ir vērts radīt jaunus mākslas darbus. 2008. gadā, neilgi pirms finanšu krīzes Latvijā, mākslinieks radīja darbu, kur bija attēlota ģipša galva uz podesta un naudas čupa. Darba tēma bija naudas un varas attiecības. Interesanti, ka mēnesi pēc šī darba izstādīšanas Latvijā sākās ekonomiskā krīze. Reinis Virmanis: “Šķita, ka šajā darbā esmu ielicis kādu priekšvēstnesi par gaidāmajām problēmām valsts ekonomikā.” Salīdzinot abu mākslinieku daiļradi, var secināt, ka mākslinieks Vladislavs Lakše rada propagandai raksturīgos plakātus un savos darbos mākslinieks izmanto arī mākslinieciskos izteiksmes līdzekļus, kas saistāmi ar propagandas mākslu. Vladislavs Lakše savos darbos izmanto dažādus saukļus, jo kopā ar tēliem tas veido spēcīgu aicinājumu skatītājiem. Piemēram, šī iezīme redzama darbā *You are not rubbish* (sk. 4. pielikumu 5. att.) – šajā darbā ietverts teksts, simboli un noteikta krāsu izvēle. Savukārt, Reinim Virtmanim plakātu formāts nav saistošs.

Mākslinieks: “Es diezvai vēlētos nodarboties, piemēram, ar plakātu veidošanu, jo man tas nebūtu organiski. Es varētu censties attēlot dažādus procesus kritiski vai ironiski.”

Abi jaunie mākslinieki atzīst, ka ir spējīgi radoši izpausties neatkarīgi no pastāvošās varas, jo Latvijā nepastāv cenzūra – radošajā darbībā mākslinieks var izpausties brīvi un nebaidoties, ka varētu būt neatbilstošs pastāvošajai varai. Reinis Virtmanis pieļauj, ka ir gadījumi, kad mākslinieks spēj būt pats par sevi un darboties neatkarīgi no galerijām vai citām radošām institūcijām. Mākslinieks uzsver, ka latviešu mākslinieki bieži vien nodarbojas ar dažādām paralēlām lietām, kas sniedz materiālu nodrošinājumu un atļauj radīt mākslu tikai priekš sevis.

Vladislavs Lakše uzsver, ka daļēji māksliniekam šodienas Latvijā ir jābūt “mākslas vēstniekam”, bet, lai saprastu mākslas darbu – skatītājam nepieciešamas atbilstošas zināšanas un vajadzīga *prāta piepūle* no skatītāja puses. Savukārt, Reinis Virtmanis iezīmē problemātisku situāciju un uzsver to, ka Latvijā ir maz cilvēku, kas interesējas par radošiem procesiem. Iespējams, ja Latvijā būtu lielāks iedzīvotāju skaits – pieaugtu arī interesentu skaits par mākslu un kultūru. Reinis Virtmanis: “Manuprāt, Latvijā pietrūkst skatītāju, kam vēstīt par mākslas procesiem. Viss sākās jau skolā, kad bērnus pieradina pie mākslas, bet tikai dažus tas spēs patiesi aizraut. Iespējams, ka pašlaik situācija ir mainījies.”

Abi mākslinieki atzīst, šobrīd Latvijas mākslā ir gan kritumi, gan kāpumi un viss var mainīties. Reinis Virmanis: “Pašlaik laikmetīgā māksla piedzīvo kritumu, jo mākslinieki tikai atsaucas uz jau bijušo postmodernismu.” Tomēr kopumā Reinis Virtmanis latviešu mūsdienu mākslu vērtē atzinīgi. Mākslinieks uzsver, ka mūsdienu latviešu mākslā ir pietiekami daudz spēcīgu mākslinieku. Reinis Virtmanis: “Man šķiet, ka ir gan vecāki, gan jaunāki mākslinieki par mani, kas ienes aizvien jaunas tendences mūsdienu latviešu mākslā. Var redzēt, ka mākslinieki ir mācījušies ārvalstīs un guvuši starptautisku pieredzi. Viss rit savu dabīgo gaitu.”

Savukārt, Vladislavam Lakšem ir kritiskāka attieksme pret mūsdienu latviešu mākslas norisēm. Mākslinieks atzīst, ka mūsdienu latviešu māksla ir garlaicīga, tādēļ vairāk seko notikumiem pasaules mākslā. Vladislavs Lakše: “Latvijā šobrīd, diemžēl, dominē vai nu salonmāksla vai māksla, kas nav dzīvotspējīga bez valsts institūciju vai sponsoru atbalsta – māksla šauram skatītāju lokam, brīžiem pseidointelektuāla vai tāda, kur priekšplānā izvirzās mākslinieka vēlme piesaistīt sev uzmanību ar jebkādiem līdzekļiem, bet “*klibo*” mākslinieciskā vērtība.” No otras puses, mākslinieks Vladislavs Lakše atzīst, ka māksla šodienas Latvijā ir tāda pati kā māksla šodienas Eiropā vai pasaulē vispār. Mākslinieks:

“Protams, var pastāvēt kādas nacionālās iezīmes, bet interneta un globalizācijas laikmetā dažādās pasaules malās cilvēku redzējums ir vairāk vai mazāk vienāds.”

Abiem māksliniekiem ir noraidoša attieksme pret situācijām, kad radošas personības iesaistās dažādās politiskajās norisēs, un mākslinieki pauž domu, ka viņiem vismaz pagaidām politikā nav piedāvāts iesaistīties. Vladislavs Lakše uzsver, ka iesaistoties politikā mākslinieks pazaudē savu radošo neatkarību un “skatījumu no malas”. Savukārt, Reinis Virtmanis uzsver, ka 3. Atmodas laikā ir bijis politiski aktīvs – piedalījies dažādās demonstrācijās. Tomēr, domājot par savu iesaistīšanos politikā pašlaik, mākslinieks atzīst, ka iepriekšējās vēlēšanas bija pēdējās, kurās viņš ir piedalījies un vēlējis. Tomēr pašlaik, mākslinieks ir izvēlējis nesekot līdzī politiskajām aktualitātēm. Reinis Virtmanis: “Mana patreizējā pilsoniskā jeb politiskā pozīcija ir tā, ka katram ir jādara savas lietas labi, tad arī viss būs kārtībā. Pie šādas domas esmu nonācis savā personiskajā pieredzē. Man nav laika iedziļināties politisko partiju programmās, jo tās lielākoties ir vienādas. Šī laika neatvēlēšana rada to, ka es vairs neapmeklēju vēlēšanas. Es gribu būt godīgs pret šo procesu un es nevēlos ietekmēties no apkārtējo viedokļiem. Manuprāt, nesekot politiskiem notikumiem savā ziņā ir politiska pozīcija.”

Mākslinieks uzskata, ka nav pieņemami, ka, piemēram, indivīds, kuram nav zināšanas par kultūru, vada kultūras ministriju, jo katrā nozarē ir vajadzīgs cilvēks, kas saprot, gan kultūras norises, gan varas norises un attiecības. Reinis Virtmanis: “ir labi, ja ir padomnieki, kas vajadzības gadījumos sniedz konsultācijas. Mūsdienās ir vajadzīgi efektīvi valsts vīri, kuri spēj saprast radošo sfēru. Bet tiešā veidā radošam cilvēkam, manuprāt, politikā nav vietas.”

Mūsdienu mākslinieki Vladislavs Lakše un Reinis Virtmanis ar savu radošo darbu palīdzību rada augsti vērtējamu vēstures notikumu un mūsdienu realitātes atspoguļojumu. Viņu darbi nav tikai krāsu attiecības – abu mākslinieku daiļrade ir vērtējama kā subjektīva. Gan Vladislavs Lakše, gan Reinis Virtmanis savos mākslas darbos atspoguļo savu skatījumu un domas par pagātnes notikumiem un aktuālajiem procesiem mūsdienās. Tomēr Vladislavs Lakše un Reinis Virtmanis savu radošo daiļradi veido atšķirīgi – Vladislavam Lakšem savos darbos ir ietverti dažādi saukļi, jo ar to un dažādu tēlu palīdzību mākslinieks var ietvert darbā noteiktu vēstījumu. Savukārt, Reinis Virtmanis savā daiļradē ietver idealizētu vēstījumu – viņa darbos ir redzama romantisma propoganda. Romantismu Reinis Virtmanis attēlo idealizēti.

NOBEIGUMS

Darba 1. nodaļā ir raksturots sociālistiskais reālisms – par šī virziena piemēru ņemot Džemmas Skulmes Padomju laikā tapušos darbus. 1. nodaļas apakšnodaļās analizēti mākslinieces gleznās attēlotie simboli, tēli, kā arī raksturota mākslinieces sabiedriskā darbība. 1. nodaļā ir aplūkota arī mākslinieka Imanta Lancmaņa radošā un sabiedriskā darbība, kā arī politiskie uzskati. Ir veikta mākslinieka gleznu analīze no cikla *I Revolūcija un karš. Piektais bauslis*. 1. nodaļas noslēgumā ir veikts Džemmas Skulmes un Imanta Lancmaņa daiļrades un sabiedriskās darbības salīdzinājums.

Darba 2. nodaļā un apakšnodaļās raksturoti mūsdienu mākslinieki Vladislavs Lakše un Reinis Virtmanis – apskatīti šo mākslinieku uzskati par mākslu, politiku kā arī sabiedriskā darbība. Ir veikta Vladislava Lakšes un Reiņa Virtmaņa politiska un vēsturiska satura darbu analīze. 2. nodaļas noslēgumā veikts šo mākslinieku radošās darbības salīdzinājums.

Māksliniece Džemmai Skulmei savos darbos attēloja Padomju varai nozīmīgus tēlus un simbolos, kā arī ietvēra latviešu tautas traģisko likteni. Savukārt, Imants Lancmanis Padomju gados, kā arī mūsdienās ir paveicis nozīmīgu darbu Rundāles pilī un radījis gleznu ciklu *I Revolūcija un karš. Piektais bauslis*, kas atspoguļo kara, revolūciju neprātu un bezjēdzību.

Māksla kļuva neierobežota pēc 3. atmodas, kad Latvija valsts atguva savu neatkarību. Tas ļāvis abu paaudžu māksliniekiem savā radošajā daiļradē nebaidīties no cenzūras un brīvi atsaukties uz dažādām pagātnes liecībām, kā arī aktuāliem procesiem mūsdienās. Vladislavs Lakše ar savu darbu palīdzību, izmantojot, piemēram, saukļus kā propagandas līdzekļus aicina sabiedrību aizdomāties par aktuāliem procesiem un vēstures liecībām. Savukārt, Reinis Virtmanis savos darbos iekļauj vēstures liecības, filozofiskas domas un idejas.

Lai varētu veikt līdzīgus pētījumus par Padomju Savienības māksliniekiem būtu nepieciešami papildus salīdzinoši pētījumi par māksliniekiem, kuri strādājuši PSRS varas gados un aktīvi darbojas mūsdienās. Kopumā analizējot un vērtējot mūsdienu māksliniekus Vladislavu Lakši, Reini Virtmani jāsecina, ka trūkst pētījumi un laika gaitā būtu jāveic papildus pētījumi, kā arī radīto darbu analīzes, kas ļautu veidot vienotu apskatu par to, kā laika gaitā attīstās šo mākslinieku daiļrade.

KOPSAVILKUMS

1. Darbā apskatīto mākslinieku daiļradi vieno vēlme savos darbos ietvert dažādus politiskus un vēsturiskus notikumus. Ar savu darbu palīdzību šie mākslinieki ir pauduši savu personisko attieksmi un domas par dažādiem vēstures un šobrīd aktuāliem procesiem gan Latvijā, gan pasaulē.
2. Imants Lancmanis lielāko savu dzīves daļu ir veltījis Rundāles pils attīstībai, tomēr vienmēr ir centies atgriezties pie sava dzīves īstā aicinājuma – glezniecības. Imants Lancmanis ir radījis oriģinālu un vēsturiskiem simboliem un tēliem bagātīgu gleznu ciklu *I Revolūcija un karš. Piektais Bauslis*, kas skatītājiem uzskatāmi pauž revolūcijas un karu bezjēdzību, traģismu un postu.
3. Mākslinieks Vladislavs Lakše ar savu darbu palīdzību provocē sabiedrību uz diskusijām par globālām, aktuālām un filozofiskām tēmām. Vladislava Lakšes darbos simboli iegūst ironisku nokrāsu, kas nepārprotami pauž autora personisko attieksmi par dažādām aktualitātēm Latvijā un pasaulē.
4. Džemma Skulme Padomju Savienības gados ir centusies saglabāt un veicināt latviešu tautas identitāti, savukārt, Imants Lancmanis ir radoši un sabiedriski strādājis Rundāles pilī. Tieši darbs Rundāles pilī bija iespēja māksliniekam patverties no Padomju varas un cenzūras. Māksliniece Džemma Skulme lielu daļu savas dzīves ir veltījusi politiskajam un sabiedriskajam darbam, jo vēlējusies iznīcināt Padomju laiku un aizstāvēt māksliniekus. Bet Imants Lancmanis uzskata, ka pastāvošajai varai pilnīgi nav nekādas nozīmes mākslinieka daiļradē.
5. Reiņa Virtmaņa radītie tēli ir romantizēti un sevī ietver vēstures pieminēšanu, kas liek cilvēkiem aizdomāties par ikdienas norisēm un filozofiskiem jautājumiem.
6. Reinis Virtmanis un Vladislavs Lakše nevēlas iesaistīties politiskos procesos. Vladislavs Lakše seko līdzīdi dažādiem politiskām un sociālām norisēm, bet Reinis Virtmanis ir ieņēmis neiedziļinās vēsturiskos un politiskos procesos.
7. Imants Lancmanis mūsdienu glezniecībā ir radījis gleznu ciklu *I Revolūcija un karš. Piektais bauslis*, kas veltīts bijušajiem un nākamajiem upuriem – liekot cilvēkiem apzināties kara bezjēdzību un postu. Jaunās paaudzes mākslinieks Vladislavs Lakše savos darbos pielieto konceptuālās mākslas pieeju, jo viņam ir svarīgi ietvert noteiktu politisku, sociālu vai vēsturisku vēstījumu. Savukārt, mākslinieka Reiņa Virtmaņa glezniecība vērtējama kā filozofiska, kur attēlotas kara notikumu liecības, pārdomas par mūsdienu aktualitātēm un dzīves vērtībām.

8. 3. atmoda un Latvijas valsts neatkarības atgūšana ir ļāvusi abu paaudžu māksliniekiem – Džemmai Skulme, Imantam Lancmanim, Vladislavam Lakšem un Reinim Virtmanim radošajā daiļradē nebaidīties no cenzūras un brīvi atsaukties uz dažādām pagātnes liecībām, kā arī aktuāliem procesiem mūsdienās.
9. Skatītāji vērtējot Džemmas Skulmes, Imanta Lancmaņa, Vladislava Lakšes un Reiņa Virtmaņa darbus ar politisku, vēsturisku saturu iepazīstas ar šo mākslinieku subjektīvo un objektīvo skatījumu par dažādiem procesiem un notikumiem gan pagātnē, gan mūsdienās.

AVOTI UN LITERATŪRA

Intervijas ar māksliniekiem

1. Beijere, Madara. Intervija ar mākslinieku Imantu Lancmani, Rundāles pilī, 2013. gada 23. martā. Audioieraksts. Glabājas M. Beijeres personiskajā arhīvā.
2. Beijere, Madara. Intervija ar mākslinieci Džemmu Skulmi mākslinieces darbnīcā Mežaparkā, 2013. gada 27. martā. Audioieraksts. Glabājas M. Beijeres personiskajā arhīvā.
3. Beijere, Madara. Intervija ar mākslinieku Vladislavu Lakši 2015. gada 15. aprīlī. Audioieraksts. Glabājas M. Beijeres personiskajā arhīvā.
4. Beijere, Madara. Intervija ar mākslinieku Reini Virtmani kafejnīcā Kafka, 2015. gada 23. aprīlī. Audioieraksts. Glabājas M. Beijeres personiskajā arhīvā.⁴⁹

Publikācijas par mākslinieci Džemmu Skulmi

5. Blaua, Līga. *Džemma Skulme. Nospiedumi*. Rīga: Jumava, 2009.
6. Rinķe, Inese. *Mākslinieki Skulmes. 20.gadsimts Latvijā*. Rīga: Jumava, 2000.
7. Bulmanis, Nikolajs. *Intervija ar Džemmu Skulmi*. Pieejams: http://zagarins.net/jg/jg162/JG162_Bulmanis-Skulme.htm [skatīts 2015, 1. feb.]
8. Latkovskis, Ilmārs. *Pilna intervija ar Džemmu Skulmi*. Pieejams: <http://www.vissnotiek.lv/%E2%80%9Emaksa-un-vara%E2%80%9D-dzemma-briva-ka-nekad/> [skatīts 2015, 1. feb.]
9. Latvijas mākslas izstāžu hronikas. *Kas te tik laikmetīgs? Džemma Skulme*. Pieejams: <https://www.youtube.com/watch?v=wsRjHoWtmso> [skatīts 2015, 8. feb.]
10. Matisāne, Inese. *Džemma Skulme: par mākslas īstumu un dzīves duālismu*. Pieejams: <http://www.aprinkis.lv/sabiedriba/cilveki-musu-lepnoms/item/3577-dzemma-skulme-par-makslas-istumu-un-dzives-dualismu> [skatīts 2015, 1. feb.]
11. Sīle, Sarmīte. *Džemma Skulme*. Rīga: Rīgas mākslas telpa, 2008.

⁴⁹ Par mākslinieku Reini Virtmani nav atrodamas viņam veltītas publikācijas un literatūra, tādēļ sarakstā ir trīs māksliniekiem veltītas atsevišķas sadaļas.

Publikācijas par mākslinieku Imantu Lancmani

12. Lancmanis, Imants. *Piektais Bauslis. Gleznu cikls – „Revolūcija un karš.* Rīga: Neputns, 2009.
13. Lancmanis Imants. *Gleznas, 1958 – 2010: izstāde Madonas Novadpētniecības un mākslas muzejā no 2010. gada 6. novembra līdz 12. decembrim un Valmieras Novadpētniecības muzejā no 2010. gada 16. decembra līdz 2011. gada 29. janvārim* [katalogs], 2010.
14. Latvijas mākslas izstāžu hronikas. *Kas te tik laikmetīgs? Imants Lancmanis.* Pieejams: <https://www.youtube.com/watch?v=kjBEPdvymnI> [skatīts 2015, 1. feb.]
15. Veinberga, Iliāna. *Tradīciju diskrētais šarms: intervija ar Imantu Lancmani.* Pieejams: <http://www.satori.lv/raksts/1430> [skatīts 2015, 20. jan.]

Publikācijas par mākslinieku Vladislavu Lakši

16. Ghetto TV. *Ghetto Family cilvēks: Vladislavs Lakše – Ghetto Games galvenais mākslinieks!* Pieejams: <https://www.youtube.com/watch?v=50DGURSQD8M> [skatīts 2015, 2. feb.]
17. Ghetto TV. *Intervija ar galveno Ghetto Games mākslinieku Vladislavu Lakši.* Pieejams: https://www.youtube.com/watch?v=dq5f_PK49PQ [skatīts 2015, 2. feb.]
18. Ghetto TV. *Izstāde ART RIGA 2014.* Pieejams: <https://www.youtube.com/watch?v=KhBoW1ZGEvo> [skatīts 2015, 2. feb.]
19. Zuzāns Jānis, Astahovska Ieva, Barčevska Diāna, Rudovska Maija, Jakuša - Kreituse Ilze, Veinberga Iliana, Klestrova Inese, Ližbovska Eva. *Našķu bumba. Jaunie Latvijas glezniecībā.* Rīga, RJA VERITAS, 2005.

Teorētiskā literatūra

20. Ansonē, Elita. *Padomjzemes mitoloģija.* Muzeja raksti. Rīga. Latvijas Nacionālais mākslas muzejs, 2009.
21. Autoru kolektīvs. *Homo aestheticus. No mākslas filozofijas līdz ikdienas dzīves estētikai.* Tapals, 2001.
22. Austruma Spodra, Savicka Sarmīte. *Konsultants vizuālajā mākslā pamatskolai.* Zvaigzne ABC, 2000.

23. Alberro, Alexander. *Conceptual art and the politics of publicity*. Cambridge: The MIT Press, 2003.
24. Agejevs, Vladimirs. *Semiotika*. Jumava, 2005.
25. Bankovskis Pēteris, Baranovska Inese, Lambergā Dace, Osmanis Aleksis, Slava Laima. *Latvijas Mākslinieku savienības mākslas darbu kolekcija. Glezniecība. Laikmeta liecinieki. 20. gs. 60., 70. un 80. gadi*. Latvijas Mākslinieku savienība, 2002.
26. Beijere, Madara. *Mākslinieka radošā un politiskā darbība. Džemma Skulme un Imants Lancmanis*. Kurša darbs. Latvijas Kultūras Akadēmija, 2013.
27. Demakova, Helēna. *Citas sarunas: raksti par mākslu un kultūru*. Rīga: Vizuālās komunikācijas nodaļa LMA, 2002.
28. Demakova, Helēna. Pātība. *Personības ceļā uz laikmetīgo mākslu – Padomju Latvijas 60. – 80.gadi*. Rīga: Latvijas Republikas Kultūras ministrija, 2011.
29. Freiberga, Elga. Estētika. Mūsdienu estētikas skices. Rīga: Zvaigzne ABC, 2000.
30. Grosmane, Elita. *Latvijas mākslas vēsture 21. gs. pieredze, novitātes, eksperimenti. Mākslas un politikas attiecību semiotika*. LMA Mākslas vēstures institūts, 2008.
31. Kazāka, Anita. *Zīmes & simboli. No senajiem hieroglifiem līdz mūsdienu logotipiem*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2010.
32. Knāviņa, Valda. *Vai bija skarbais stils latviešu glezniecībā?* Rīga: Latvijas Mākslas muzeju apvienība, 2000.
33. Nodieva, Aija. *Latviešu jaunākā glezniecība*. Rīga: Liesma, 1981.
34. Taurēns, Jānis. *Konceptuālisms Latvijā. Domāšanas priekšnosacījumi*. Rīga: Neputns, 2014.
35. Viktors Vološinovs. *Jaunarmieša rokasgrāmata*. Rīga: Zvaigzne, 1985.

SUMMARY

Historical and political events represented in Džemmas Skulmes, Imanta

Lancmaņa, Vladislava Lakšes and Reiņa Virtmaņa art works

With artist work of art, artist can give his evaluation about many aspects of political and historical events. As in soviet authority, and even nowadays, correlation between art and politics is in epicenter of discussions. There are artist, which not only represent political and historical events in their work, but also actively are pursuing carrier in politics. This diploma work main goal is to describe two generations of artists – Džemmas Skulmes, Imanta Lancmaņa, Reiņa Virtmaņa and Vladislava Lakšes social and political actions, and also analyze their believes about many political and historical events – searching for common and different perspective.

Artist's Džemmas Skulmes creative, political and social work description includes review of socialism Realism, which characterizes Soviet Union time period, in which she actively worked in Latvian Art's Union, and also painted paintings with political and historical importance. In chapters about artist I.Lancmani, I describe his creative activities in the time of Soviet Union, and nowadays. Also described are his political views, and analyzed his painting cycle "Revolution and war. The fifth amendment", with description of noticeable paintings, characters and symbols portrayed in them.

In this diploma work there are viewed and reciprocally analyzed nowadays artists Vladislavs Lakše un Reinis Virtmanis, also described their creative work, political views and also characters and symbols portrayed in them.

Džemma Skulme, with her creative work, has helped, in time of Soviet Union oppression, with Latvian identity awareness. Imants Lancmanis has contributed to Rundales castle development and as artist has painted panting's for past and present victims – forcing people to realize the absurdity and scourge of war. The artists of new generation Vladislavs Lakše in his work represents current political processes and references to pasts events, in that way he is inviting the public to think about the values of life. In turn, artist Reina Virtmanis paintings are seen as philosophical meaning. As they include reflections on historical evidence, current contemporary events and values of life.

PIELIKUMI

1.Intervija ar Džemmu Skulmi

Intervija ar mākslinieci norisinājās viņas darbnīcā Mežaparkā, 2013. gada 27. martā.

M.B.:Savos darbos Jūs ļoti daudz esat attēlojusi Kurzemi. Vai šiem darbiem ir bijusi kāda saistība ar politiku vai vēsturi?

Dž.S: Es Kurzemē nebiju bijusi līdz pat 70.gadiem, 50. gadus nodzīvoju un nebiju tur bijusi. Kurzeme man tā kā tāds noslēpums ir vienmēr pievilkusi. Latviešiem ir rakstnieks Jēkabs Janševskis, biju liela lasītāja un esmu no literatūras pilnveidojusies. Šim autoram ir divi darbi *Dzimtene* un *Mežvidus ļaudis* – šajos darbos ir spilgti attēloti Kurzemes sieviešu tēli, kas saplūda ar manu fantāziju un lasot es ilustrēju šos tēlus savos zīmējumos. Vēlāk šie zīmējumi jau pārtapa par jaunas meitenes skicēm. Kad es lasīju šos darbus pati vēl biju bērns un ticēju Dieviņam – tas bija vecmāmiņas iespaidā un es skaitīju vakara lūgšanas kā rituālu. Protams, jāmin arī Nīcas, Rucavas krāsainība – sarkanā, sarkani violetā, oranžīgi sarkanā krāsa. Galvenais manas glezniecības uzdevums mēģināt risināt problēmas sakarā ar šīs krāsas nozīmi un mēģināt eksperimentēt ar šo krāsu.

M.B.: Glezna *Latviešu strēlnieki Kremlī*. Kāpēc izvēlējāties gleznot šādu gleznas sižetu?

Dž.S.: 1968.gadā man bija izstāde mākslinieku namā, šī izstāde zināmā mērā bija sensacionāla, jo no manis gaidīja tautiskos motīvus uz koka dēļīšiem, jo to pieņēma kā folkloru, etnogrāfiju. Tas bija laiks, kad piesējās gleznu tēlu deformācijai, jebkuras formas pārspīlētībai un ekspresīvām formām, kas manī jau stipri bija iesakņojušās. Šajā izstādē es pēkšņi parādīju cita rakstura darbus. Sociālistiskais reālisms nepieņēma manu gleznu dažādas deformācijas, piemēram, roku gleznojumus. Daudzi no maniem gleznojumiem un tēliem bija mesli buržuāziskai mākslai. Bet darbi uz koka dēļīšiem bija vispārpieņemti – tie atgādināja ikonas un nevienam neradās pretenzijas.

Bet atbildot uz Tavu jautājumu – tā kā izstādē nebija neviens tematisks darbs – tad glezna *Latviešu strēlnieki Kremlī* bija gleznota no sirds. Strēlnieku tēma māksliniekiem vispār tajā laikā bija ļoti tuva – tā bija idealizācija par Latviju, par latvisko. Tā bija iespēja izteikties. Visos tā laika mākslinieku darbos, kuros attēloti strēlnieki – šie tēli ir tikuši romantizēti ar skumju noskaņu, jo zemtekstā bija teksts par skumjo Latviešu strēlnieku likteni, kāds viņiem bija padomju Krievijā. Man kopumā ļoti aizrāva darbs pie strēlnieku tēmas.

M.B.: Kāda bija gleznas *Pērkona gaisā* galvenā ideja un doma?

Dž.S.: Tā ir Ziedoņa dzeja *Pērkona gaisā*, bet ir paņemts tikai kā gleznas virsraksts, jo zem tā visa ir domāts sasprindzinājums, kas latviešu tautai ir bijis cīņas momentos par brīvību. Šajā gleznā jūtama 1905. gada nokrāsa. Toreiz jau nevarēja runāt par Atmodu un Latvijas neatkarību – bet tendence latviskam būt un pasvītrot mūsu Latvijas vēsturi bija katrā māksliniekā. Tajā laikā galvenā doma mūsu mākslā bija atbrīvoties no žnauģiem, spiediena un manipulācijas ar mums. Centāmies būt brīvāki un neatkarīgāki no citiem. Darbā *Pērkona gaisā* ir attēlots tas brīdis, pirms mēs kļūstam brīvi, bet es tajā brīdī nedomāju, ka cīnos par brīvu Latviju, jo mēs bijām tomēr *ieslēgti stingrā būrī*.

M.B.: Un kāda ir gleznas *Vjetnamas māte* galvenā doma? Kāpēc izvelējāties attēlot šādus tēlus?

Dž. S.: Darbā attēlota mātes un bērna tēma – Jēzus māte ar savu dēlu. Tā ir kristietības ideja par Krustā sistu. Šī ideja ir ļoti humanizēta, jo katrs cilvēks savā dzīvē piedzīvo to pašu, jo katra cilvēka dzīves ceļš ir krusta ceļš. Katram no mums ir jārēķinās, ka dzīve ir sāpīga cīņa – dzīvē būs jāsaņem belzieni, kas zināmē mērā ir Krusta ceļš. Vjetnama 1971. gadā Amerikas inteliģence bija pret Vjetnamas karu, arī Padomju Savienība zināmē mērā pretojās šim karam. Bet man šķita, ka mēs kā tauta esam cietēji, bet māte vai tauta ir kā ciešanu stāsts un tāpēc šī tēma man ir likusies iekšēji saprotama.

M.B.: Kādus mākslinieciskos izteiksmes līdzekļus (simbolus, tēlus u.c.) Jūs visbiežāk izmantojiet savos darbos, lai paustu kādas svarīgas domas?

Dž. S.: Mākslinieks vienmēr gleznās mēģina kaut ko atrast. Arī man ir daži atradumi jeb pavedieni – es piedāvāju un lieku tautai neaizmirst savas saknes. Un par šo tēmu es arī esmu meklējusi kādus jaunus simbolus un tēlus. Visbiežāk šie pavedieni ir izpaudušies akvareļu tehnikā. Darbos, kuros attēloju spāņu motīvus es radīju Velaskeza tēlu, jo mani šis tēls ieinteresēja ar savu ģeometriju, jo viņa attēlotā ģeometrija runā pāri laikiem un ietiecas ļoti modernos laikos. Es neesmu varējusi savu glezniecību izteikt simprocentīgi gleznieciski. Tajā ziņā mans ideāls ir Eduards Grūbe, kurš ir skopāks savā literārisumā. Esmu mēģinājusi ietekmēties un meklēt simbolus pasaules meistaru darbos – mans atklājums ir zināma formas ģeometrizācija. Nacionālā tēma ir kā aicinājums starp veco un jauno, kurš klīst garām un aizskrien.

Skatītājiem tiek uzdots jautājums – vai jaunajai paaudzei ir jātiecas pēc tradīcijām, jo tajā laikā, kad šie darbi radās bija apdraudētas mūsu tradīcijas. Padomju laikos cilvēki, kuri interesējās par mākslu un vēlējās iedziļināties latviešu mākslā dziļāk – tie saprata un atrada patieso mākslas saturu. Padomju laikā es veicu zināmu misiju, līdzīgi kā mūsu dzejnieki vai kino un citur. Gleznošanas procesā mani aizrauj dažādu nejaušību ieraudzīšana – patīk kā krāsa nejauši nokrīt un cita pārklājas, jo veidojas interesanti krāsu slāņi – tas viss ir atrodams manu gleznu faktūrās.

M.B.: Vai bez revolūcijām ir kāds spilgts politisks notikums, kas ir attēlots Jūsu gleznās?

Dž.S.: Manos darbos tāda konkrētība un realitāte nav attēlota, jo es esmu tiekusies pēc lieliem vispārīnājumiem. Tāpēc gleznās nav attēloti notikumi, kas saistīti ar atmodu, bet šie iespaidi parādās darbu tematikā un tematikas pakāpenībā. Tur var atrast to atslēgu, tikai tā.

Manos darbos nav sīkas grimases, vaibstu spēles vai mirkļa momenti. Drīzāk ir tas pārlaicīgais, tas kas paliek pēc visa sīkā pāri, tāpēc par laikmetu konkrēti manos darbos neko nevar atrast. Protams, Padomju laikā bija spiediens uz laicīgām lietām, jo tas nebija Padomju mākslinieks, kurš nebija uzgleznojis Ļeņina portretu. Sevišķi pirmajos Padomju gados tās prasības māksliniekiem bija ļoti bezjēdzīgas, pat debilas un primitīvas. Un daudzi uz to arī iekrita. Tādos gados bija jādzīvo, bet pamazām mēs ar savu radošu darbu spējām mainīt situāciju.

M.B.: Vai kāda Jūsu glezna ir ietekmējusi kādu politisku notikumu vai pat tautas likteni?

Dž.S.: Es domāju, ka nē. Jo patreiz un visus šos gadus kopš intensīvi noris Rietumu pasaules ietekme. Patērētāju sabiedrība nopērk mākslas darbus, kas zināmā mērā ir pret pašu sabiedrību. Mākslas darbs tiek iegādāts kā ejoša prece un ideoloģiskais zemteksts izgāžās. Radošas darbības pamatā ir meklēt jaunus ideālus sabiedrībai. It kā atklāt jaunu patiesību, kas būtu labāka par iepriekšējo. Tas ir dzīves attīstības pamatā. Jārēķinās, ka mākslā no vienas puses nav revolūciju, bet savā ziņā sabiedrība attīstās no mākslas. Mākslā revolūcijas notiek lēni, jo šī evolūcija notiek palēnām.

M.B.: No kuriem māksliniekiem Jūs esat visvairāk ietekmējusies?

Dž.S. Mani ir ietekmējusi Rotko daiļrade, jo tajā ir krāsas maģija un lakonisms, pēc kura es arī gribēju tiekties visu dzīvi savos darbos, bet lūk, viņš to ir izdarījis. Un Tu stāvi Rotko darbu priekšā un saproti, ka tas ir kas īpašs.

M.B.: Vai uzsākot savas kultūras darbinieces gaitas Jūs nepazaudējāt kādu savu radošuma daļu? Un vai pēc tam Jūs spējāt gleznot tik pat radoši kā iepriekš?

Dž.S.: Ļoti daudz pazaudēju, bet jāuzsver tas, ka esmu ziedojuši politikai savus labākos dzīves gadus. Kad nodibinājās Tautas Fronte, man bija 50 – 60 gadi. Bet es nenozēloju iesaistīšanos politikā, jo gan mākslu, gan politiku var kopā savienot. Mēs varējām lepnī teikt, ka mēs esam latvieši. Liktenis ir lēmis man to lomu nest. Es varēju, teiksim, būt starp vadošajiem cilvēkiem valstī, jo man bija saimnieka spējas un saimnieka ķēriens – kā vajag izveidot neatkarību mākslā. Un kā būt mākslai brīvai no pastāvošās varas. Tā ir bijusi galvenā politika. Īstenībā esot politikā es diezgan daudz domāju par latviešu mākslu un savējo identitātes saglabāšanu. Vēlējāties kādam aiziet priekšā, kas mums izdevās. Un ir lepnums, ka atsevišķi žanri tika kopti. Piemēram, nodibinājās akvarelistu sekcija un atsevišķās vietās ļoti uzplauka šis stils, jo akvarelī mākslinieki jutās brīvāki un nesaistītāki. Arī gobelēna tehnika un daudzas citas ļoti atbrīvoja mākslinieku daiļradi.

M.B.: Vai pēc aizvadītas dienas sabiedriskajā darbībā Jūs spējāt vēl atnākot mājās gleznot?

Dž.S.: Jā, jo visu laiku bija liela atbildības sajūta un tā sajūta ir kā nasta. Politiskā dzīve pārņem domas un es zinu, ka man ir bijuši tādi gadi, kas glezniecībā ir stipri tukšāki un ir cietusi mana mākslinieciskā darbība. Ar gleznošanu ir tā, ja to nedara sistemātiski, tad pēkšņi vairs nejūtos komfortabli un nav turpinājuma sajūta, un tad viss ir jāsāk no jauna. Mans amats ir darbošanās mākslā un katrs politiķis, kurš ir savā arodā var spriest par politiku. Padomju laikā mēs bijām uztrenējušies un mums vajadzēja darīt visu. Esmu darījusi daudz dažādas lietas – uzņemties mācītāja lomu izvadot Mākslinieku Savienības biedrus. Vajadzēja arī spriest par Latvijas lauksaimniecību, jo mākslinieks tomēr redzēja visus šos procesus un problēmas skaidrāk un asāk nekā citi. Caur mākslu mēs runājām par dzīvi.

M.B.: Vai Jūs piekrītat apgalvojumam, ka radošam cilvēkam politikā nav vietas?

Dž.S.: Patiesībā jā, nav vietas. Normālā sabiedrībā pilnīgi noteikti nav tas iespējams. Mums vienkārši dzīve ir piespiedusi.

M.B.: Pastāstiet kas Jūs pamudināja iesaistīties politikā?

Dž.S. Tas notika pakāpeniski. Dzīve piespieda. Vēlējāties iznīcināt Padomju laiku un aizstāvēt māksliniekus.

M.B.: Laikā, kad veidojāt Mākslas Dienas Jūs spējāt pati nodoties glezniecībai?

Dž.S.: Nespēju pilnībā nodoties glezniecībai. Bija daži gadi, kad veidojām 200 līdz 400 izstādes. Tā bija goda un prestiža lieta piedalīties izstādēs. Šajā laikā iepazinu un redzēju, ka Latvijā dzīvo ļoti gaiši cilvēki.

M.B.: Vai vadot Mākslinieku Savienību kādā brīdī nevēlējāties pārtraukt tur darbu? Tas netraucēja glezniecībai?

Dž.S.: Jāsaka, ka viegli nebija, bet es nevēlējos pamest darbu Mākslinieku Savienībā, jo tas bija viens liels kolektīvs darbs.

M.B.: 1998.gadā Jūs bijāt Andra Šķēles *Tautas partijas dibināšanas manifesta* parakstītāju skaitā. Kādēļ izvēlējāties neturpināt darbību politikā?

Dž.S.: Piedalīties uzaicināja Polis un Purmale. Tajā laikā Latvija meklēja saimnieku. Un Andris Šķēle bija parādījis saimnieka ķērienu. Norisinājās mūžīgā līdera meklēšana un paradzētajos mītiņos Andrim Šķēlei bija ļoti svarīgi, ka uzstājas Latvijai nozīmīgi cilvēki. Es kā māksliniece aizrāvos – gribēju ticēt labajam. Bet vilšanās man bija pieņemtais pensiju likums, pēc šī likuma pieņemšanas es pieņēmu lēmumu aiziet no politiskās darbības.

M.B.: Kas Jums ir māksla šodienas Latvijā?

Dž.S.: Šodienas mākslā ienāc jaunas, spēcīgas idejas, kas mani sajūsmina. Patīk viss jaunais, nevēlos ne pret vienu mākslinieku būt kritiska. Mēģinu sekot visām mākslas aktualitātēm līdzī, jo Latvijas māksla nav iznīkusī.

M.B.: Kur smeļaties un gūstat iedvesmu jauniem darbiem?

Dž.S.: Smeļos iedvesmu no bērnu zīmējumiem. Vēlos gleznot kā bērns šobrīd. Man šķiet vīsaistošāk gleznot savas, nevis citu idejas. Es šobrīd vēlētos gleznot ko priecīgāku, laimīgāku – triepties ar krāsām neatkarīgi no citiem.

2. Intervija ar Imantu Lancmani

Intervija ar mākslinieku norisinājās Rundāles pilī, 2013. gada 23. martā.

M.B.: Vai kāda no gleznu cikla *I Piektais Bauslis. Revolūcija un karš* gleznām sabiedrībā ir raisījusi kādas diskusijas par gleznās atspoguļotiem notikumiem?

I.L.: Es nedomāju, ka nevis kāda atsevišķa glezna, bet gleznu cikls kopumā. Latvija ir samērā inerta vide un es neteiktu, ka cilvēki gribētu ļoti paust savu viedokli. Bet no kulāru sarunām un citiem māksliniekiem esmu dzirdējis, ka tas ir izraisījis zināmu interesi. Savukārt, sabiedrībā esmu novērojis gan līdzpārdzīvojumu, gan neviltotu interesi par šo gleznu ciklu. Tas jau būtībā ir tas, ko es visvairāk gribēju panākt, jo tās nav tikai gleznas, bet darbojas kā propagandas līdzeklis un zināmu uzskatu paušanas iespēja. Un šajā ziņā man bija patīkami, ka „vienkāršais skatītājs” tomēr ir to pārdzīvojis un uztvēris šo gleznu ciklu ar lielu interesi. Jāpiemin, ka izstādē *Purvīša balva* man bija interesanti redzēt, kā cilvēki reaģēja uz šo gleznu ciklu un pārsteidza tas, ka daudziem mans paveiktais darbs likās interesants, nozīmīgs un vajadzīgs. Un arī iegūtā Dienas balva kultūrā, rāda, ka sabiedrība šo gleznu uzskata par sabiedrisku notikumu ne tikai par mākslinieka pašizpaušmes iespēju.

M.B.: Vai ir kas tāds, ko velējāties cilvēkiem pavestīt strādājot pie šī gleznu cikla?

I.L.: Gleznu cikls kopumā ir kara noliegšana, vēršanās pret karu kā patiešām milzīgu cilvēces ārpriekšu. Un revolūcija ir lielā mērā tuvu karam varbūt pat vēl sliktāka. Jo salīdzinājumā karš ir regularizēta sabiedrības neprāta izpaušme, bet revolūcija ir masu neprāts. Tā ir ārdīšanās un ļoti bieži zemāki instinkti ņem virsroku. No vienas puses es pilnībā saprotu to, kādā mērā latvieši kā tauta ir cietusi gan feodālisma posmā, gan esot vācu muižniecības jūgā. Es saprotu to, kā zināmu atriebību un revanša izpaušmi. Bet tajā pašā laikā es pilnībā nesaprotu kāpēc vajadzēja ciest nabaga pilīm, muižām? Kāpēc vajadzēja sadedzināt gleznas, bibliotēkas un arhīvus.

M.B.: Vai strādājot pie šī gleznu cikla nav bijis emocionāli grūti – pētīt vēsturiskos notikumus, fotografēt un attēlot tragiskus notikumus?

I.L.: Man grūti bija visus 3 gadus, kopš es ar to darbojos, jo man vajadzēja no jauna atcerēties bērnības atmiņas par karu un, protams, man nācās iegrimt visai nepatīkamos dokumentālajos materiālos gan par karu, gan par revolūcijām un pārdzīvot visu, ko nes sev līdzī Pirmais pasaules karš. Jo mēs zinām, ka šis karš nāca tādā brīdī, kad pasauli vēl kopā turēja tradīcijas – Eiropas civilizācija balstījās un Kristiānisma principiem un pēķšņi tāda mežonība, asinskāre, neprāts, kas cilvēku pārvēšs zvērā. Un to visu vērojot fotogrāfijās, tas

atstāja vēl briesmīgāku iespaidu. Un ne velti – divās no cikla gleznām ir attēlots nāves sods, jo tas mani satrieca visvairāk.

Jāpiemin, ka ja armija ieiet pretinieku zonā un sāk iznīcināt civiliedzīvotājus uz mānijas, paranojas pamata – visur saskatot spieģus un ienaidniekus. Tad tas jau rāda, ka karš ir spējīgs izraisīt ļoti plašā karevju sadismu. Ne tikai nežēlību, cietsirdību, bet arī pilnīgu nocietināšanos pret kaut kādām humānisma idejām. Tas ka tie zaldāti bija spējīgi paņemt neaizsargātus zaldātus un vienā mierā pakārt tas neiekļaujas veselajā saprātā. Pavēle karā laikā nozīmē pilnīgu un aklu pakļaušanos- cilvēks iet un dara un vairumā gadījumu, diemžēl, neko nepārdzīvo. Visbriesmīgākajās fotogrāfijās bija nevis pats nāves soda fakts, bet nofotografēts kā apkārtējie karavīri stāv pie karātavām un smejas. Tas tikai rāda to, cik tālu var aiziet cilvēces morāles un ētikas principu sabrukums. Tas ir šausmīgi. Un vienlaicīgi ar šo ciklu es gribēju pateikt, ka ne jau tikai Pirmais Pasaules karš, bet jebkura naida izpausme ir cilvēci apdraudoša.

Otra lieta ir tā, ka cilvēku savstarpējās attiecībās naidis un nežēlība ir arī miera laikos. Tieši tas arī varbūt ir visbriesmīgākais, ka šis miera laiks sev nes līdzīgu neiedomājamu nežēlību un cietsirdību. Ļoti aktuāla šobrīd ir varmācība ģimenēs un vardarbība pret bērniem. Tas ir kaut kas neaptverams, ka mūsu apkārtējie līdzcilvēki var kļūt par īstiem briesmoņiem. Ļoti daudziem cilvēkiem mūsdienās ir nelieli aiztures mehānismi un tie nespēj savaldīties pret saviem tuviniekiem. Ja apstākļi sakrīt kopā un tie izprovocē cilvēku – noziegumu var izdarīt ikviens – vienalga vai tas ir karš vai, piemēram, atlaišana no darba. Un abi gadījumi ir vienādi briesmīgi. Ar šo gleznu ciklu es nevēlējos būt sprediķotājs, bet vienkārši atgādināt cilvēkiem to, cik ļoti briesmīgas var būt kara, revolūcijas un vardarbības sekas. Naidis nežēlība posta cilvēkus. Ne jau tikai otru, bet izsposta pašu cilvēku. Strādājot pie gleznu cikla man bija smagi, bet nevienu brīdi es nedomāju, ka to gribu pārtraukt. Ļoti drīz es šim darbam piegāju kā ārsts, kurš pēta ķermeņu uzbūvi un vairs nešausminās par līķiem, bet gan domā par to, kam tas viss var tālāk kalpot. Es uzskatu, ka iepazīstot kara mehānismu un to it kā anatomizējot es varu šīs kara problēmas attēlot gleznās un izstāstīt skatītājiem.

M.B. : Kas Jums bija māksla padomju laikā?

I.L.: Neatkarīgi no laikmeta māksla vienmēr ir brīnišķīga ar to, ka dzīvošana viņā ir iespēja radīt ap sevi patvērumu. Padomju laikā gan Rozentāla mākslas vidusskola, gan Latvijas Mākslas Akadēmija bija mazas oāzes, kur varēja domāt tikai par mākslu, mūziku, literatūru, dzeju un tik ļoti nesajust to, kas notiek apkārt. Un, protams, pēc tam visam

pievienojās arī Rundāles pils kā patvēruma iespēja un šeit mēs izveidojām savu garīgo cietoksni.

Bet jau bērnu kompānijā, kādā mēs bijām man pietika tikai ar mākslu. Jau Rozentāla Mākslas vidusskolā, kā arī Latvijas Mākslas Akadēmijā radās visa interese par mākslu, kas izveidoja pavisam citu mikro vidi turpmākajai dzīvei un manai darbībai.

M.B.: Kas Jums ir māksla šodienas Latvijā?

I.L.: Man vairs nevajag nekur patverties. Es vienkārši vairs nevaru bez gleznošanas procesa. Uzsākot darbu pilī, pirmajos gadu desmitos, man likās, ka jāmet miers gleznošanai un viss laiks jāvelta pilij. Bet tad, ejot laikam es sapratu, ka tomēr es varu gleznot kaut vai brīvdienās. Kaut gan arī tagad, brīvdienās, es nevaru domāt par stabilu un regulāru gleznošanu, jo muzejs un pils paņem visu manu brīvo laiku, arī vakarus un brīvdienas.

Bet tā ir iekšēja nepieciešamība gleznot, jo gleznojot es varu distancēties no darba pilī, kas citādāk varētu mazliet nodaldēt smadzenes. Vienvirziena domāšana ir nelāga. Gleznošana ir nokļūšana citā pasaulē un strādājot pie šīm gleznām es izdzīvoju to, ko gleznoju. Man tā ir kā terapija no visa apkārt notiekošā. Tāpēc šis gleznu cikls man vienlaicīgi bija ceļojums karā un revolūcijā, ne tikai gleznu radīšana. Un vēl viena lieta, kāpēc es ņemu otu rokās – es vienkārši izjūtu prieku, ka es varu kaut ko izdarīt, piemēram, es vakar apgleznoju vienu postamentu imitējot marmoru. Man vienkārši ir patīkami, ka es varu izmantot savas zināšanas arī palīdzot pilij. Arī pils rožu istabā ir trīs gleznojumi, kas ir manis gleznoti.

M.B.: Kā laika gaitā ir mainījies Jūsu radošais skatījums uz pasauli?

I.L.: Dīvainā veidā tomēr mans radošais skatījums nav mainījies. Precīzi 50 gadus, kopš 1962.gada, kad ar vairākiem domubiedriem, piemēram, māksliniekiem Jāni, Krievu, Bruno Vasiļevski, Maiju Tabaku mēs bijām Kuldīgā un ļoti daudz runājām par mākslu. Tajā brīdī katrs no mums aizgāja savu ceļu. Un kopš tā laika es paņēmu mazu otiņu un sāku gleznot mazas detaļas. Mums bija interesants strīds Kuldīgā par to, vai var uzgleznot jumtu ar visiem kārneņiem? Es teicu, ka uzgleznošu katru kārneņu, bet Bruno Vasiļevskis teica, ka labāk jāveido kopiespāids ar krāsu. Un kopš tā laika, vismaz ārējā izpauduma ziņā šāds jaunais reālisms man vienmēr ir palicis un bijis nepieciešams. Es uzbūvēju tik reālistisku pasauli, ka es pats tai sāku noticēt. Un līdz ar to pārējie mākslas virzieni mani ir maz interesējuši. Esmu izmēģinājis arī abstrakcionismu un citus mākslas stilus, bet man tie liekas pārāk elementāri. Es tur neko neizjūtu, jo man patīk mocīties un uzbūvēt ļoti reālu pasauli, kura no manis vienā brīdī distancējas un kļūst par lietu ārpus manis.

Mainījies ir vienīgi tas, ka sākotnēji es biju vairāk vērojoši analītisks mākslinieks, bet tagad mani vairāk interesē tematiskā glezniecība ar tēmām, saturu, daudzām figūrām. Es savu glezniecību cenšos pietuvināt tam darbam, kāds bija pirms 200 -300gadiem, kad svarīgs glezniecībā bija gleznu saturs un forma.

M.B.: Kur Jūs smeļaties un gūstat iedvesmu jauniem darbiem?

I.L.: Man jāsaka, ka man nekad nav bijis jādodomā, ko es tagad gleznošu. Gluži otrādi – tas atnāk pēkšņi un es skaidri zinu, ko es gribu. Jā, tas var būt kāds pamudinājums no malas un tas pēkšņi tas kļūst par to, ko es vēlos radīt. Bieži vien es gleznu „uzgleznoju galvā” līdz es darbam pieķeros. Un tagad man arī ir vairākas gleznas, ko vajadzētu pārnest uz audekla.

M.B.: Un kas Jums pašam šķiet saistošāk – gleznot to, kas pašam interesē vai uz klausīt citu idejas?

I.L.: Tomēr gleznot to, kas pašam šķiet saistošs. Tas nenozīmē, ka es neuzklausu padomus, gluži otrādi – agrāk man deva padomus mana nelaiķa sieva, tagad māsa. Es ļoti, ļoti ieklausos šajos padomos un es laboju, jūtu, kur es esmu izdarījis ko kļūdainu, bet pati ideja ir mana, tā ir iekšēji mana.

M.B.: Vai Jums ir kāds īpašs gleznošanas rituāls?

I.L.: Nav man īpaša rituāla, kā arī man nav savas darbnīcas un tāda arī nekad nav bijusi. Istabā starp datoru un rakstāmgaldu es uzlieku mazu molbertiņu šaurā spraugā. Arī ta var gleznot. Darbnīca nav obligāta.

M.B.: Vai dzīvē nav bijis kāds brīdis, kad esat velējies pamest glezniecību un nodoties citām nodarbēm?

I.L.: Tā tas varētu būt, ja man dzīvē nebūtu šī laimīgā līdzsvara – tad, kad man apnīk glezniecība, es varu mesties grāmatu rakstīšanā un otrādi. Arī ar šo gleznu ciklu bija tā, ka tad, kad es to pabeidzu – es pievērsos grāmatu rakstīšanai. Savukārt, tagad es atkal jūtu, ka mani daters ir galīgi nogurdinājis un es vēlos atsākt gleznot.

M.B.: Kādus mākslinieciskos izteiksmes līdzekļus (simbolus, tēlus u.c) Jūs visbiežāk izmantojiet savos darbos, lai paustu kādas svarīgas domas?

I.L.: Man patīk gleznām klāt pievienot kādus skaidrojošus aprakstus, lai skatītājam būtu atspoguļota literātā puse. Bija doma gleznām pievienot klāt arī video, jo tagad visi tā dara. Bet šī iemesla dēļ es nolēmu tā nedarīt. Bet es būtu gatavs savās gleznās vairāk pievienot izteiksmes līdzekļus, lai gleznu pārvēstu par kaut ko filmai līdzīgu.

Redziet, tas ir tikai 8gleznu cikls un es būtu priecīgs, ja varētu uzgleznot 80 gleznas – tad es varētu to stāstu izvērst vēl vairāk. Bet runājot par mākslinieciskajiem izteiksmes līdzekļiem es gribētu pievienot kādus vēsturiskos tekstus.

M.B.: Vai bez revolūcijas un kara ir kāds spilgts politisks vai vēsturisks notikums, kas ir attelots Jūsu darbos?

I.L.: Pirms šī cikla es gleznoju gleznu ciklu ar nosaukumu „Kalētu klēts”. Šajā gleznu ciklā es parādu kā klētī ieliek pamatus, pēc tam attēlo klēts spožumu, bet pēc tam attēloju muižu kolhoza laikā – nolaistu, kur cilvēki ved graudus un visbeidzot es attēloju muižu pārbūvētu, kur viens pats stāvu pie klēts. Man interesē laika ritums kopumā, jo vēsturē ir daudz spilgtu lietu un notikumu, ko ir vērts attēlot.

M.B.: Vai ir kāda glezna, kas ir raisījusi diskusijas sabiedrībā vai politikā?

I.L.:Lai arī cik tas nebūtu dīvaini, bet tā ir glezna 1969.gadā gleznotā „Klusā daba ar bundžām”. Tas ir viens no maniem agrīnajiem darbiem, kas reāli bija nogleznots no dabas. Toreiz tas bija pietiekami oriģināli, jo pārējie nodevās citiem un gleznoja cita žandra darbus. Vienu gadu es ieguvi arī Autortiesību bezgalības balvu par šo gleznu.

M.B.: Vai pašlaik pievērsiet lielu uzmanību politikai, vēsturei un attēlojiet to savos darbos vai gleznojiet ar šādām tēmām nesaistītus darbus?

I.L.: Pēdējie darbi, ko esmu gleznojis ir bijuši dažādi dāvinājumi un viena glezna, kur attēloju Hercogu Frīdrihu, ko uzdāvināju Bauskas pils muzejam. Gleznā es izveidoju savu redzējumu par iespējamā Hercoga Frīdriha izskatu. Bet es gribētu vairāk pievērties ainavu glezniecībai, gan lieliem sižetiskiem darbiem ar figūrām, gan arī klusajām dabām.

M.B.: Vai uzsākot savas kultūras darbinieka gaitas Jūs spējāt gleznot tikpat radošu kā iepriekš?

I.L.: Pavisam nē, jo redziet, 1966. gadā es beidzu Mākslas Akadēmiju un uzreiz sāku aktīvu darbu Pils atjaunošanā – projektēšanā un atjaunošanā. Iesaistoties visā darbā es ilgu laiku glezniecību biju pametis, bet atkal atsāku gleznot 1969.gadā. Bet 1971. gadā es uzgleznoju darbu *Suvorova iela*, kas bija viens no pirmajiem foto reālisma piemēriem. Un tad atkal sekoja garš pārtraukums. 70. gados es negleznoju neko un tad 80.gadu vidū es atsaku aktīvi gleznot. Saprātu, ka man jānoliek malā gleznošana, tomēr beigās es sapratu, ka ar milzīgām grūtībām var savienot gleznošanu ar darbu pilī. Šobrīd es esmu spiests gleznot mākslīgā gaismā pa naktīm, es esmu spiests, jo es neko nevaru darīt – viss jau ir iespējams uz sevis „izspiešanas” plāna, jo īsta laika jau man, diemžēl, nav. Strādājot pie šī gleznu cikla man nebija jautājumu vai man ir iedvesma vai nav – vienkārši tas bija jāizdara.

M.B.: Jūsaprāt, radošums, iztēle un politika ir savienojami jēdzieni?

I.L.: Katra ziņā ļoti grūti. Politikā es, paldies Dievam, nekad neesmu bijis iekšā. Arī sabiedriskos pienākumus es vienmēr esmu darījis minimāli, bet vienmēr nedaudz es palieku visā iekšā. Tad es, piemēram, esmu restaurācijas kvalitātes noteikšanas priekšsēdētājs, valsts heraldikas padomes loceklis un vēl Latvijas Bankā Monētu dizaina komisijas loceklis. Esmu ļoti mēģinājis ierobežot visus savus pienākumus un darbus. Par politiku vispār nerunājot, jo man bija skaidrs, ka ja ieiet politikā iekšā tad Tu vairs nevari neko citu darīt. Ja pa īstam esi politikā – Tu esi zudis visam pārējam. Politika ir ļoti bīstama lieta. Es jau to zināju no politikas pirms 200 un 300 gadiem. Tur tad viss ir kopā – tā ir dzīve, māksla, diplomātija, sports, azarts. Ir cilvēki kam tas patīk un saista, bet es sapratu, ka tas nav priekš manis. Ir ļoti reti gadījumi, kad to apvieno – mēs jau zinām, ka arī ļoti talantīgi cilvēki ir sēdējuši parlamentā, bet to var tikai tad, ja tajā parlamentā tikai sēž nevis aizraujas. Piemēram, Pauls, ļoti talantīgs un apbrīnojams cilvēks – viņš bija parlamentā, bet krenķējās. Kad es viņu tur redzēju, viņš krenķējās, bet tādā veidā viņš sevi paglāba. Ja cilvēks pilnībā iekrīt politikā nav iespējams pievērsties citām lietām. Politika tas ir karš miniatūrā – viena partija apkaro otru. Tu tajā parijā esi iejūdzies un neatkarīgi no savām iekšējām izjūtām un simpātijām pret vienu vai otru cilvēku Tu esi spiests iet uz priekšu un mēģināt nokaut vienu partiju, lai uzvarētu Tavējā partija. Un līdz ar to tas man ir nepieņemami jau pašos pamatos.

M.B.: Vai Jums ir piedāvāts iesaistīties politikā?

I.L.: Protams, dažādos periodos ir piedāvāts, bet vienmēr es atsaku. Dažādos varas laikos ir piedāvāti svarīgi amati, bet es vienmēr ļoti pieklājīgi atsaku.

M.B.: Vai šobrīd sekojiet līdzi politiskiem notikumiem?

I.L.: Jā, es esmu pietiekoši informēts, bet cenšos tik daudz tajā visā neiedziļināties, lai nešausminātos par politiskajām aktualitātēm. Es tam visam pieeju pietiekoši filozofiski zinot vienu lietu – nekad nav bijis labāk un politika vienmēr ir bijusi pietiekoši nelādīga lieta un cilvēces neprāts ir bijis pietiekoši liels un cilvēku netikumi vienmēr paliek tie paši. Un tāpēc nav vērts sevi deldēt uztraucoties par dažādiem politiskajiem procesiem.

M.B.: Vai Jūsaprāt savstarpējo partiju karu dēļ netiek aizmirsts cilvēks?

I.L.: Partijas pastāv tikai uz to, ka cilvēki vienmēr ir gatavi ticēt. Lai gan daudz vīlušies – tie vienmēr notic politiķiem no jauna. Uz to vienmēr ir balstījusies politiskā dzīve. Tas lieliski parāda gan cilvēku domāšanu, gan politisko mehānismu. Brīnumi nav iespējami politikā un visas partijas ir samērā līdzīgas. Un, diemžēl, lai tiktu pie varas partijai jāapkaro konkurentu partija un tas noved pie tā, ka zūd objektivitāte. Man kartā ziņā skumdina, ka

partija, kas ir opozīcijā ir gatava darīt vislielākās neļēdzības valsts nozīmē. Tikai lai darītu otrādi, nekā to dara pozīcijas partija. Tur pilnīgi atslēdzas veselais saprāts – tāds ir politiskais mehānisms. Cilvēks, diemžēl, tiek aizmirst šajā mehānismā un tur nav variantu. Bet nu tas jāpieņem kā tas ir, jo otrs variants ir autoritatīvs režīms vai monarhija. Bet arī tās ir parādījušas, ka ir vēl bīstamāks variants.

M.B.: Jūsaprāt, mākslinieks šodienas Latvijā ir spējīgs darboties pavisam neatkarīgi no pastāvošās varas?

I.L.: Bet varai jau nekad nav bijusi nekāda loma. Es uzskatu, kad varai pilnīgi nav nekādas nozīmes mākslinieka daiļradē. Vajag darīt to, kas mākslinieks vēlas patiešām darīt, jo vara vienmēr ir blakus un beigu beigās visi lielie šedervi ir radušies sadarbojoties ar varu vai cīnoties pret to. Vara apaugļo mākslu.

M.B.: Vai šobrīd māksliniekam būtu jābūt mākslas vēstniekam vai varbūt jāļauj sabiedrībai pašai atrast ceļu pie māksliniekiem un viņu darbiem?

I.L.: Diemžēl, šis otrs variants nav iespējams, jo visa māksla būtībā ir balstīta uz skaidrošanu, literatūru. Katrs mākslinieks pašlaik ir apguvis gan skaidrošanu, gan runāšanu. Tas pat dažkārt ir ļoti amizanti, ka mākslinieki ir apguvuši šīs visas lietas šo leksiku pat daudz labāk nekā mākslas zinātnieki vai galeristi. Bet tagad jau liela sastāvdaļa no mākslas ir izstāstīt savas domas un galveno ideju. Ir ļoti interesanti ar maniem darbiem – vienkāršie skatītāji uzreiz pasaka savas domas par darbu, bet tie kuri sevi uzskata par mākslas speciālistiem un orientējas mākslā – apmulst, viņi domā par to, ko teica mākslas kritiķis. Un es esmu sapratis to, ka man nevies mākslas kritiķis neko nesaka kamēr nav aptrvēris kādā gaismā darbs ir ticis pasniegts, jo baidās būt neziniši. Tas vēlreiz uzsver to, cik liela nozīme mūsdienās ir interpretācijai un būtībā visa mūsdienu māksla ir sasaitīta ar reklāmu, jo reklāma ir vārdiskais iepakojums. Mūsdienās ar reklāmas palīdzību var uztaisīt visu. Mūsdienu mākslai ir mazāk elementu, lai es varētu to novērtēt par labu, izcilu vai ģeniālu.

M.B.: Ko Jūs domājat par latviešu mūsdienu mākslu? Kā Jūs to vērtējat?

I.L.: Es vienmēr esmu domājis, ka latviešu mūsdienu māksla visos laikos ir bijusi daudz labāka par caurmēra līmeni. Ir ļoti dažādi iemesli, pirmkārt – latviešiem gēnos ir ļoti laba krāsu izjūta, arī mēra sajūta, lielāka piestrādāšana pie darbiem nekā to var redzēt ārzemju mākslinieku darbos. Latviešu mākslinieki strādā paši un, galvenais, domā nekā ārzemju mākslinieki.

3. Intervija ar Vladislavu Lakši

Intervija ar mākslinieku norisinājās elektroniski 2015. gada 15. aprīlī.

M.B.: Kā izlēmāt pievērsties glezniecībai?

V.L.: Mana pamattehnika ir zīmējums uz papīra, lielākā daļa manu darbu ir tieši zīmējumi, jo man patīk tajos risināt akadēmiskos uzdevumus, meklēt jaunās akadēmiskās vērtības, man ir vienādi svarīga ideja un tehniskais izpildījums. Droši varu apgalvot, ka zīmējums ir mana kaislība. Taču, ja es gribu pasvītrot kādu politisko, sociālo vai reliģiozo problēmu es bieži pievēršos glezniecībai. Manas gleznas bieži līdzinās plakātiem, laikam tādēļ, ka LMA maģistra darbs bija litogrāfijas plakātu sērija socreālisma stilā *Безецу графику – Твою мать* (*Sargi grafiku - Tavu māti*), kur es, grafiķis būdams, ironiski cīnījos par grafikas lomu mākslas hierarhijā. Savukārt, *Rozentāļos*, mācījos gleznotājos, tā kā eļļas tehnika man nav sveša.

M.B.: Kā laika gaitā ir mainījies Jūsu radošais skatījums uz pasauli?

V.L.: Akadēmijas pirmajosursos biju aizrauties ar sirreālismu, jo mans pasniedzējs Alberts Goltjakovs teica, ka man pietiekot fantāzijas, lai konkurētu ar Salvadoru Dalī. Mani vienmēr ir interesējušas arī sociālās tēmas, piemēram, cilvēka dzīve, indivīda loma sabiedrībā. Man interesē arī psiholoģija kā cilvēku manipulācijas ierocis. Socreālismā mani piesaista akadēmiskais zīmējums un skaidri formulēts uzdevums, taču laikā gaitā mani darbi kļuva arvien konceptuālāki. Konceptuālismā svarīga loma ir tēliem, simboliem, darba vēstījumam un tas viss mani ļoti aizrauj.

M.B.: Kur Jūs smēlaties un gūstat iedvesmu jauniem darbiem?

V.L.: Mani iedvesmo dažādas dzīves situācijas - varu apsēsties un domāt jauna darba sižetu, bet dažreiz darbu tematika atnāk pie manis spontāni, piemēram, ejot pa ielu.

M.B.: Kas Jums pašam šķiet aizraujošāk – gleznot to, kas pašam interesē vai uz klausīt citu idejas?

V.L.: Es vienmēr gleznoju, zīmēju savas idejas, to, kas mani interesē. Savukārt, tad, kad darbs ir gatavs un tiek izstādīts, labprāt, uz klausu citu cilvēku redzējumu par to, dažreiz varu *atvērt* pats sava darba vēl nebijušas šķautnes.

M.B.: Kādi politiski vai vēsturiski notikumi ir attēloti Jūsu gleznās?

V.L.: Man ir zīmējums *Kristietības ieviešana Latvijā*, bet to nevar nosaukt par tiešu vēsturiskā notikuma atspoguļojumu, jo šajā gleznā parādās, piemēram, lidmašīnas un

gāzmaskas. Šis darbs ir ir tēlainis skatījums uz pagātnes liecībām. Visbiežāk es nevis attēloju konkrētus notikumus, bet iedvesmojos no šo notikumu vibrācijām, kas valda pasaulē.

M.B.: Vai ir kas tāds, ko vēlaties cilvēkiem pavēstīt, strādājot pie gleznām ar politisku saturu?

V.L.: Pats svarīgākais, manuprāt, ir spēja domāt un analizēt. Domāju, ka mani darbi brīžiem ir pārāk provokatīvi, lai izrautu skatītāju no *miega*, tie uzdot jautājumus, izraisa skatītājā iekšējo diskusiju.

M.B.: Vai Jūsu darbos ir redzamas kādas propogandas iezīmes?

V.L.: Aizstāvot savu diplomdarbu, esmu teicis, ka man ir svarīgi savos darbos pārsteigt un pārliecināt. Plakāts (mans maģistra darbs ir 5 litogrāfijas plakātu sērija) ir propogandas ierocis. Es daudz zīmēju plakātus sporta pasākumiem, piemēram, esmu radījis *Ghetto Games* vizuālo imidžu. Sportā mani plakāti aicina uz sportisko dzīvesveidu, motivē tiekties pēc panākumiem. Es ticu, ka, ja var iemācīt 10-15 gadīgajiem puisiem tiekties pēc uzvaras, uzsvērt, ka ar darbu var sasniegt panākumus, tad arī izaugot viņi *negribēs peldēt pa straumi*. Gan sporta plakātos, gan savās litogrāfijās, parādās propogandas iezīme - sauklis. Ir svarīgs saukļa vēstījums, ir svarīgs tā šrifts, kopā ar tēliem tas veido spēcīgu aicinājumu, uzrunā tieši un ar vizuālo tēlu kopu. Runājot par zīmējumiem, man ir darbs *You are not rubbish*, kur ir teksts, kur ir simboli, noteikta krāsu izvēle.

M.B.: Vai ir kāda glezna, kas īpaši raisījusi diskusijas sabiedrībā?

V.L.: Jā, darbs *Svētais vakarēdiens* izraisīja diskusijas manā personālizstādē *Uzticības pierādījums* Rietumu bankas galerijā, īpaši, kad pateicu, ka centrālā figūra ir sieviete ar Kristus masku. Kāpēc gan pēstītājs nevarētu būt sieviete? Turklāt arī Marijas Magdalēnas loma Kristus dzīvē nav viennozīmīga.

Vēl viena glezna, kas šokēja sabiedrību, ir *Life is good* izstādē *Riga Art Fair 2014*. Daudzi izstādes apmeklētāji ieraugot šo darbu gribēja novērsties. Tas var likties skarbs un atkailināts darbs, līdzīgi kā Larsa fon Trīra filmas, bet dzīve vienmēr ir skarbāka. Es negribu savos darbos attēlot rozā ponijus, un radīt rožainās dzīves ilūzijas, es gribu rādīt patiesību, un, ja šī patiesība nepatīk, katram no mums ir tiesības cīnīties par labāku realitāti.

M.B.: Vai pašlaik pievērsiet lielu uzmanību politikai, vēsture vai gleznojiet ar šādām tēmām nesaistītus darbus?

V.L.: Drīzāk risinu savos darbos sociālās problēmas, pieskāros arī reliģijas jautājumiem.

M.B.: Jūsaprāt, radošums, iztēle un politika ir savienojami jēdzieni?

V.L. Māksla ir savienojama ar jebko, viss atkarīgs no mērķa, bet man mākslas darbs noteikti nav skaists interjera objekts, tas iesaistās dialogā ar skatītāju, un jautājumi var būt dažādi.

M.B.: Vai Jums ir piedāvāts iesaistīties politikā?

V.L.: Nē.

M.B.: Kas Jums ir māksla šodienas Latvijā?

V.L.: Māksla šodienas Latvijā ir tāda pati kā māksla šodienas Eiropā vai pasaulē vispār. Protams, var pastāvēt kādas nacionālās iezīmes, bet interneta un globalizācijas laikmetā dažādās pasaules malās cilvēku redzējums ir vairāk vai mazāk vienāds, lielākas atšķirības ir, piemēram, musulmaņu valstīs.

M.B.: Jūsaprāt, mākslinieks šodienas Latvijā ir spējīgs darboties pavisam neatkarīgi no pastāvošās varas?

V.L.: Jā, es tā daru.

M.B.: Vai šobrīd māksliniekam būtu jābūt mākslas vēstniekam vai varbūt jāļauj sabiedrībai pašai atrast ceļu pie māksliniekiem un viņu darbiem?

V.L.: Daļēji māksliniekam ir jābūt *mākslas vēstniekam*, bet, lai saprastu mākslas darbu, tomēr jābūt noteiktajai zināšanu bāzei, *vajadzīga prāta piepūle* no skatītāja puses.

M.B.: Kā vērtējat vecmeistaru - Džemmas Skulmes un Imanta Lancmaņa veikumu latviešu mākslā?

V.L.: Viņu veikumu vērtēju ļoti pozitīvi, jo manuprāt latviešu mākslas kopaina ir garlaicīga, pārāk daudz salonmākslas, taču Dž. Skulmes un I. Lancmaņa darbos parādās arī citas vērtības.

M.B.: Ko Jūs domājat par latviešu mūsdienu mākslu? Kā Jūs to vērtējat?

V.L.: Mūsdienu latviešu māksla ir garlaicīga, tādēļ vairāk sekoju notikumiem pasaules mākslā. Latvijā šobrīd, diemžēl, dominē vai nu salonmāksla vai māksla, kas nav dzīvotspējīga bez valsts institūciju vai sponsoru atbalsta – māksla šauram skatītāju lokam, brīžiem pseidointelektuāla vai tāda, kur priekšplānā izvirzās mākslinieka vēlme piesaistīt sev uzmanību ar jebkādiem līdzekļiem, bet *klibo* mākslinieciskā vērtība. Mani vairāk interesē starptautiskās izstādes ārzemēs, piemēram 2012. gadā es pirmais pārstāvēju Latviju starptautiskajā izstādē *Nord Art* Budelsdorfā, Vācijā.

Savukārt, 2014. gadā atkal piedalījos šajā izstādē ar saviem darbiem *Evolution of humans, Christ eaters, Religion is a weapon of mass destruction*. Esmu novērojis, ka atkal

atdzimst interese par figurālo mākslu, kur ir svarīga loma ne tikai idejai, bet arī tehniskajam izpildījumam.

M.B.: No kuriem māksliniekiem Jūs esat visvairāk ietekmējies?

V.L.: Glezniecībā – Jenny Saville, Lucian Freud, zīmējumā – Nikolajs Fešins, Ilja Repins.

Vai Jūs piekrītat apgalvojumam, ka radošam cilvēkam politikā nav vietas?

V.L.: Jā, jo, iesaistoties politikā, manuprāt pazūd radošā neatkarība un *skatījums no malas*.

M.B.: Lūdzu, raksturojiet gleznās *Svētais vakarēdiens* (2011), *Jaunā Amerika* (2007), *Pestītājs* (2014), *Evolution of humans* (2014) redzamos simbolus? Ko vēlējāties ar šīm gleznām pavēstīt sabiedrībai?

V.L.: Gleznā *Svētais vakarēdiens* (2011) ir attēloti vairāki patērētāju sabiedrības simboli, pirmkārt, lielveikala *Maxima* simbols. Kristus šajā gleznā parādās tikai kā maska, kas uzvilta uz sievietes. 12 Kristus mācekļi ir : Karavīrs, kas slēpj cigareti, lai snaiperi viņu nepamana; tālāk seko kāda man pazīstama meitene, LMA bijusī studente, kas simbolizē to kā daudzie LMA studenti arī kļūst par patērētāju sabiedrības sastāvdaļu; cilvēks gāzmaskā – gaisa brīvības trūkums; aiz sievietes Kristus maskā stāv Jūdas, pērtiķis – Maikla Džeksona pērtiķis, kas iespējams bija viņa tuvākais draugs, kā arī pats Maikls, kas noteikti bija paterētāju sabiedrības produkts; nezināms pelēks tēls, cilvēks no pūļa; vēl kāds LMA students; melnais lācis kā no japāņu multenēm; narkomāns un roka aiz kadra – kāds, kas naudas dēļ ir gatavs iedot nāves devu. Uz galda uzlikti 3 valstu karogi, valstis, kuram vislielāka loma pasaules vēsturē. Ar šo darbu es vēlējos likt sabiedrībai uz brīdī aizdomāties par ikviena lomu paterētāju sabiedrībā – *mēs patērējam, mūs patērē*.

Savukārt, glezna *Jaunā Amerika* veltīta 11. septembra traģiskaj ienotikumiem ASV. Bēdīgi slavenie dvīņu torņi atspīd gāzmaskas acu stiklos. Dzimumloceklis onkuļa Sema cepurītē simbolizē Amerikas apsestību ar seksu. Tēls ASV karogā un ar svastiku uz pieres, kā arī asiņainas flīzes, uzsver to, ka politisku mērķu dēļ Amerika ir gatava ziedot savu tautu.

Zīmējumā *Pestītājs* es apvienoju Darvina teoriju un reliģisko skatījumu uz cilvēka izcelšanos. Ja nu mēs esam cēlušies no pērtiķiem, tad arī Kristus ir šis pērtiķa asinis, un viņš varētu būt pērtiķis. Otra nozīme – ir pērtiķa loma zinātnes attīstībā. Miljoniem pērtiķu ir gājuši bojā uz zinātnieku galdiem, lai kalpotu par labu zinātnei, vai tad pērtiķis nav pelnījis, lai to nosauktu par svēto.

Savukārt, zīmējumā *Evolution of humans* attēloju 21. gs slavenības – Kristus tēlu gāzmaskā, Vladimiru Putinu, Baraku ObamU, zaļais cilvēciņš Ghetto games kreklā, slaveno NBA spēlētāju LeBron James. Jāuzsver, ka šis basketbolists ir tik slavens, ka viņš var slēpties Lieldienu zaķa kostīmā, jo pietiks ar LeBron James zīmi uz kostīma pleca, lai visi to atpazītu. Nozīmīgs ir zombija tēls, jo mūsdienu pasaule ir apsēsta ar zombijiem, tiem ir veltīts neskaitāms daudzums filmu un seriālu. Tādi nu ir mūsdienu pasaules tēli – ikonas.

4.Intervija ar Reini Virtmani

Intervija ar mākslinieku norisinājās kafejnīcā *Kafka*, 2015. gada 23. aprīlī.

M.B.: Kā izlēmāt pievērsties glezniecībai?

R.V.: Varētu teikt, ka māksla jeb medijs izvēlējās mani. Latvijas mākslas akadēmijā es mācījos Vizuālās komunikācijas nodaļā un ātri sapratu, ka tas tomēr mani neaizrauj. Kaut gan man bija burvīga saskarsme ar pasniedzējiem Dembo, Pētersonu, Ģelzi.

Bet diezgan ātri es izlēmu pievērsties glezniecībai un sāku pastiprināti apmeklēt gleznošanas, zīmēšanas un skicēšanas nodarbības. Jāpiebilst, ka viss, kas bija saistīts ar datoriem, man bija klaji nepatīkams. Likās, ka glezniecība ir tas medijs, kas atbilst tieši man.

M.B.: Kā laika gaitā ir mainījies Jūsu radošais skatījums uz pasauli?

R.V.: Radikāli, jo nodarbojoties ar mākslu un analizējot mākslas procesus, ir mainījies mans radošais skatījums uz pasauli, jo esmu guvis lielāku pieredzi un mainījis attieksmi pret dažādām lietām. Agrāk man bija svarīgs gala rezultāts, tagad ir otrādi – man svarīgs ir process. No tā es gūstu lielāku baudu, nekā no gala rezultāta. Es domāju, ka tā ir diezgan radikāla atšķirība.

M.B.: Kur Jūs smēlaties un gūstat iedvesmu jauniem darbiem?

R.V.: Tas var būt pilnīgi jebkas no dzīves, negaidītās vietās un situācijās. Iedvesmojos, piemēram, izdzirdot kādu frāzi vai lasot laikrakstu. Viennozīmīgi, mani uzrunā teksts. Ļoti daudzas lietas esmu radījis tieši no lasīšanas. Piemēram, kāda cita radītais teksts liek man radīt savu tekstu, kas vēlāk realizējas vizuālā darbā jeb vīzijā. Teksts ļoti labi *strādā* kā iedvesmas avots.

M.B.: Kas Jums pašam šķiet aizraujošāk– gleznot to, kas pašam interesē vai uzklaut citu idejas?

R.V.: Interesantāk un aizraujošāk man šķiet gleznot to, kas pašam interesē. Bet man ir ļoti laba un veiksmīga pieredze kādu pazīstamu pāri, kas man piezvana reizi divos gados un piedāvā konkrētu tēmu, ko zīmēt. Sākumā es no tā visa it kā satraucos, jo tas nav it mans *lauciņš* un man ir grūti to attēlot. Bet tieši ar šiem cilvēkiem, man šis process kļūst interesants. Konkrēto tēmu es beigās padaru sev interesantu. Bet ja tā būtu bieži, tad es domāju, ka tas vairs nebūtu man saistoši. Bet reizi pa reizei es šo sadarbību uztveru kā spēli un uzdevumu.

M.B.: Kādi politiski vai vēsturiski notikumi ir attēloti Jūsu gleznās?

R.V.: Tiešās saistības ar šāda veida tēmām diezvai varētu atrast. Man tādā ziņā nav ilūzijas, ka no lieliem procesiem varētu aizmukt. Var aizmukt no ikdienas kņadas – es,

piemēram, 2 gadus vairs nelasu ziņas. Es pieņēmu šādu, radikālu pozīciju, jo es sapratu, ka masu mediji ir ļoti labs veids kā manipulēt gan ar manu, gan apkārtējo cilvēku viedokli. Man nav laika pierādīt vai mediji saka patiesību.

Runājot no politiskā viedokļa – būtiskas ir lielās lietas, piemēram, impēriju sabrukšana, karš, jo tās ir lietas par kurām ir vērts radīt jaunus mākslas darbus. 2008. gadā, neilgi pirms krīzes es biju uzstaisījis darbu, kur bija attēlota ģipša galva uz podesta un naudas čupa. Darba tēma bija naudas un varas attiecības. Interesanti, ka mēnesi pēc šī darba izstādīšanas Latvijā sākās ekonomiskā krīze. Šķita, ka šajā darbā esmu ielicis kādu priekšvēstnesi par gaidāmajām problēmām valsts ekonomikā.

Savukārt, pirms gada manā personalizstādē galerijā *Alma* man daudzos darbos bija ietverta kara tēma – I Pasaules karš. Man ir neliela izmēra darbs *Tai pus upes*, kur fonā bija attēlota kara darbība. Gleznas fonā attēloju sprādienu. Mēs vienmēr pret karu izturamies it kā uz mums neattiecināmu procesu. Bet pagājušajā pavasarī sākās traģiskie Ukrainas notikumi un zināmā mērā, ka netieši karš atstāj zināmu iespaidu. Jāuzsver, ka, piemēram, I un II Pasaules karš ir bijis salīdzinoši nesen un daudzi cilvēki iedziļinoties šajos vēstures notikumos saprot, ka vecāki vai vecvecāki ir piedzīvojuši karu un ka karš nav tik sens notikums. Es domāju, ka šīs ir tās *lielās* lietas. Pārējo es sauktu par politiskām intrigām un es domāju, ka tās savstarpēji neatšķiras.

M.B.: Vai ir kas tāds, ko velēties cilvēkiem pavestīt strādājot pie gleznām ar politisku vēsturisku saturu?

R.V.: Gleznā *Tai pus upes* attēloju ideju par karu. Tiklīdz karš mums ir abstrakcija un mēs uz to noskatamies kā uz izrādi televīzijā vai stāstos – mēs nekad nespēsim šīs kara šausmas pilnībā saprast. Kamēr tas ar mums nenotiek tiešā veidā – vienmēr mums būs *skatuves variants*.

Savukārt, darbs *Gaišā piemiņā* bija veltījums visiem karavīriem neatkarīgi no tā, kurā frontas pusē ierindnieks karojis. Darbs ir vispārīgs veltījums visiem kritušajiem.

M.B.: Vai Jūsu darbos ir redzamas kādas propogandas iezīmes?

R.V.: Manos darbos ir redzama romantisma propoganda. Romantisks kā ideālisms. Es uzskatu, ka māksla vispār ir zināmā mērā nepraktiska un bezjēdzīga. Manuprāt, pašam terminam *propoganda* piemīt negatīva pieskaņa un es cenšos no tās savos darbos izvairīties.

M.B.: Vai ir kāda glezna, kas īpaši raisījusi diskusijas sabiedrībā?

R.V.: Izstādē galerijā *Alma* es dzirdēju dažādus viedokļus. Sapratu, ka ne līdz galam esmu saprasts. Iespējams, tā bija mana vaina, ka netiku saprasts. Man šajā izstādē bija darbs *Bez nosaukuma*, kurā bija attēlota kapa plāksne un izrakts kops. Uz kapa plāksnes bija uzraksts *Sapņi un idejas*. Cilvēki domāja, ka es esmu noracis visus savus sapņus un idejas kapā. Ka man ir pesimistiska un galēji nihilistiska attieksme pret dzīvi kopumā. Bet es biju domājis pretēji – kops bija atrakts vaļā un es visas savas idejas un sapņus it kā biju *izracis ārā*. Šis darbs nebija plaši sociāli apspriests, bet zināmas diskusijas tas skatītājos raisīja. Bet man nav ambīciju būt plaši citētam, līdz ar to es it kā esmu *brīvs*. Izstādi galerijā *Alma* kopumā cilvēki vērtēja kā ļoti depresīvu, bet tas ka izstādē attēlotie darbi ir melnbalti nenozīmē, ka kopējais izstādes vēstījums ir drūms.

M.B.: Vai pašlaik pievērsiet uzmanību politiskiem, vēsturiskiem notikumiem vai gleznojiet ar šādām tēmām nesaistītus darbus?

R.V.: Es nevaru būt pilnībā izolēts no medijos pieejamās informācijas – apkārtējie cilvēki stāsta, runā par dažādām aktualitātēm. Man ir draugs, kurš ļoti interesējas par politiskiem procesiem. Viņš zina, ka es it kā par to neizrādu interesi, bet es tāpat kaut ko no viņa uzzinu, tā kā es zinu kopējo situāciju. Manuprāt, politiskie un vēsturiskie notikumi nemainās – diemžēl, vienmēr iet bojā cilvēki, notiek zemes nogruvumi, norisinās partiju savstarpējās cīņas.

Tādā ziņā man liekas, ka nekas nemainās un man negribas tajā visā *piedalīties*. Šobrīd man ir vairākas ieceres radīt darbus par šādām tēmām, bet tieša sociālu vai vēsturisku notikumu attēlošana man šķiet garlaicīga un es diezvai vēlētos nodarboties, piemēram, ar plakātu veidošanu, jo man tas nebūtu organiski. Es varētu censties attēlot dažādus procesus kritiski vai ironiski.

M.B.: Jūsaprāt, radošums, iztēle un politika ir savienojami jēdzieni?

R.V.: Es domāju, ka no vēsturiskā skatījuma politiskās idejas sākotnēji ir *dzimušas galvā*, bet vēlāk šīs idejas mēģina realizēt dzīvē. Līdz ar to, lai rastos aizvien jaunas idejas vajadzīgs radošs prāts.

Ir vajadzīga spēcīga iztēle, lai spētu izdomāt labas un saistošas idejas. Ne vienmēr, bet nereti man pirmā rodas ideja, bet, protams, ka ir gadījumi, ka kāds konkrēts process *ieved idejā*. Abos gadījumos cilvēks ļaujas gan vienam, gan otram.

Ikdienas dzīvē, piemēram, Pikaso nekad savos darbos neattēloja sociālus vai politiskus notikumus, bet traģiskie notikumi, bija ļoti spēcīgs iemesls, lai radītu gleznu *Gernika*. Šādi

un līdzīgi notikumi var atstāt ļoti lielu iespaidu, ka vienīgais veids kā par to runāt ir radīt gleznu.

M.B.: Vai Jums ir piedāvāts iesaistīties politikā?

R.V.: Nē, nav. Bet, manuprāt, iesaistīties politikā jau savā ziņā ir tas, ka apmeklējam vēlēšanas. Man šķiet, ka iepriekšējās vēlēšanas bija pēdējās, ko es apmeklēju. Man brīžiem bija tā, ka sava vecuma dēļ es nebiju aktīvs vēlēšanu apmeklētājs. Bet mazs būdams, Atomodas laikā es biju politiski aktīvs – es piedalījos demonstrācijās un to nevar salīdzināt ar vēlāko laiku. Un es domāju, ka iepriekšējā vēlēšanas bija pēdējās, kur iesaistījos kā politisks pilsonis. Mana pilsoniskā jeb politiskā pozīcija ir tā, ka katram ir jādara savas lietas labi, tad arī viss būs kārtībā. Pie šādas domas esmu nonācis savā personiskajā pieredzē. Man nav laika iedziļināties politisko partiju programmās, jo tās lielākoties ir vienādas. Šī laika neatvēlēšana rada to, ka es vairs neapmeklēju vēlēšanas. Es gribu būt godīgs pret šo procesu un es nevēlos ietekmēties no apkārtējo viedokļiem. Manuprāt, nesekot politiskiem notikumiem savā ziņā ir politiska pozīcija.

M.B.: Kas Jums ir māksla šodienas Latvijā?

R.V.: Es jūtu, ka process notiek. Ir izskristalizējušies jauni grupējumi, bet ir grūti jau izdarīt kādu vērtējumu. Es gribētu *mākslas dzīvē* ietvert arī kultūru. Es domāju, ka Latvijā ir izveidojies stabils kultūras process jeb augstāka līmeņa izklaide. Manuprāt, cilvēks patērē kultūru kā procesu. Kultūra ir kļuvusi kā izklaides lieta – cilvēki sūdzās, piemēram, par provinciālismu, bet Rīga nekad nebūs megapole. Mēs varam par savu kultūru runāt Baltijas līmenī. Manuprāt, rit ikdienišķs process – ir dažādi kultūras notikumi, ir pārsteigumi.

Galerijas Rīgā ir salīdzinoši maz, bet cilvēkiem tomēr nav liela interese mākslas procesos. Protams, ir sabiedrības daļa, kas interesējas un speciāli arī apmeklē mākslinieku izstādes. Piemēram, man bija izstāde Kalnciema ielā – tur bija daudz lielāks apmeklētāju skaits. Tādā ziņā galerijas ir daudz nepieejamākas institūcijas. Manuprāt, ir labi rīkot izstādes dažādās lietās. Pagājušajā gadā es guvu lielisku pieredzi rīkojot izstādi Rojas vēstures muzejā – mani uzaicināja muzeja direktore, kura vēlas, lai visu gadu Rojas iedzīvotājiem būtu iespēja apmeklēt dažādus mākslas pasākumus. Es, protams, ar lielāko prieku piekritu rīkot savu darbu izstādi. Manuprāt, māksliniekam nedrīkst būt robežām, jo izstāžu rīkošana arī ir ļoti radošs process.

Pēdējo izstādi es rīkoju Miera ielā – frizētavā *Melnais knābis*. Interesanti, ka cilvēki redzēja manus darbus dodoties pie friziera. Šī vieta ir kā mazs *kultūras punkts*, jo tur notiek arī koncerti, dzejas pasākumi un citas radošas aktivitātes.

M.B.: Jūsaprāt, mākslinieks šodienas Latvijā ir spējīgs darboties pavisam neatkarīgi no pastāvošās varas?

R.V.: Manuprāt, neatkarīgi no varas mākslinieks ir spējīgs darboties, jo Latvijā nav cenzūra. Neatkarīgs mākslinieks nevar būt pēc saviem principiem, jo mākslā kā procesā mākslinieks ir atkarīgs, piemēram, no galerijām. Protams, es pieļauju, ka ir gadījumi, kad mākslinieks spēj būt pats par sevi un darboties neatkarīgi no galerijām vai citām radošām institūcijām. Protams, mākslinieks var darīt citu darbu, kas var nest viņam materiālu nodrošinājumu un radīt mākslu tikai priekš sevis. Manuprāt, labs mākslinieks ir tas, kurš, pirmkārt, rada darbus priekš sevis. Pretējā gadījumā var rasties dažādas pretrunas.

M.B.: Vai šobrīd māksliniekam būtu jābūt mākslas vēstniekam vai varbūt jāļauj sabiedrībai pašai atrast ceļu pie māksliniekiem un viņu darbiem?

R.V.: Esmu nonācis pie secinājuma, ka Latvijā ir maz cilvēku, kas interesējas par radošiem procesiem. Iespējams, ja Latvijā būtu lielāks iedzīvotāju skaits – pieaugtu arī interesentu skaits par mākslu un kultūru. Manuprāt, Latvijā pietrūkst skatītāju, kam vēstīt par mākslas procesiem. Viss sākās jau skolā, kad bērnus pieradina pie mākslas, bet tikai dažus tas spēs patiesi aizraut. Iespējams, ka pašlaik situācija ir mainījusies. Piemēram, vecāki mani bērnībā veda uz dažādām izstādēm. Jāuzsver, ka mani vecāki nav saistīti ar mākslu – mans tēvs ir fiziķis, bet mamma ir beigusi filozofijas fakultāti un ilgus gadus strādājusi kultūrpolitikas departamentā.

Vidusskolā man mākslas vēsture notika *Arsenālā* – tur pedagogi ļoti daudz stāstīja par mākslu. Man tas bija kā iedvesmas avots un es izlēmu uzsākt mākslas studijas. Nav jau slikti mācību priekšmeti, bet problēma slēpjas priekšmetu pasniegšanas ziņā. Jebkas, var būt saistošs, ja ir pedagogs spēj mācību priekšmetu pasniegt bērniem saistoši. Es šaubos, ja cilvēks, kurš nekad nav apmeklējis muzejus – jebkad tos apmeklēs. Labs veids kā piesaistīt jaunus apmeklētājus ir *Muzeju nakts*. Iespējams, ka tas veicina šo procesu, bet es domāju, ka ar varu nevar cilvēku piesaistīt mākslai. Iespējams, *Laikmetīgais mākslas muzejs* ieviesīs pārmaiņas. Manuprāt, mākslā ir gan kritumi, gan kāpumi un viss var mainīties. Pašlaik laikmetīgā māksla piedzīvo kritumu, jo mākslinieki tikai atsaucas uz jau bijušo postmodernismu.

M.B.: Kā vērtējat vecmeistaru - Džemmas Skulmes un Imanta Lancmaņa veikumu latviešu mākslā?

R.V.: Es domāju, ka Džemmai Skulmei ir ļoti nozīmīga liela nozīme gan mākslas, gan politiskajās norisēs. Man bija gadījums, kad viņa bija redzējusi manus darbus. Tobrīd man

dzīvē bija grūts brīdis, vēlējos pievērsties citām lietām. Tajā brīdī es dzirdēju Džemma Skulmes vārdus, kas mani uzmundrināja. Māksliniece teica: *Sava ceļa iešana ir ļoti grūta. Tikai drosmīgie spēj veikt šo ceļu.* Šie vārdi man palīdzēja saņemties ļoti kritiskā brīdī, kad vēlējos padoties. Kad man ir grūti, es atceros šo svarīgo savas dzīves epizodi.

Džemma Skulme ir upurējusi savu radošo dzīvi, lai pievērstos dažādiem politiskiem un vēsturiskiem procesiem un tas ir apbrīnes vērts ieguldījums.

Savukārt, Imanta Lancmaņa darbība ir apbrīnojama – mākslinieks ar savu personību un darba spējām ir paveicis nenovērtējamu darbu Rundāles pilī. Bet viņa mākslinieciskā darbība un gleznas, kas veltītas kara tematikai, manuprāt, idejiski bija ļoti labi izstrādātas. Iespējams, ka gala rezultāts man nedaudz sagādāja vilšanos.

M.B.: Ko Jūs domājat par latviešu mūsdienu mākslu? Kā Jūs to vērtējat?

R.V.: Mūsdienu latviešu mākslā ir pietiekami daudz spēcīgi mākslinieki. Man šķiet, ka ir gan vecāki, gan jaunāki mākslinieki par mani, kas ienes aizvien jaunas tendences mūsdienu latviešu mākslā. Var redzēt, ka mākslinieki ir mācījušies ārvalstīs un guvuši starptautisku pieredzi. Viss rit savu dabīgo gaitu.

M.B.: No kuriem māksliniekiem Jūs esat visvairāk ietekmējies?

R.V.: Esmu ļoti ietekmējies no Magrita daiļrades. Bet ir mākslinieki, kuru kāda glezna ir pozitīvi ietekmējusi manu radošo daiļradi.

Esmu ietekmējies gan no Rietumeiropas mākslas, gan Ķīnas klasiskās mākslas tradīcijām. Patreiz man ļoti tuva ir naivā māksla, folka māksla.

M.B.: Vai Jūs piekrītat apgalvojumam, ka radošam cilvēkam politikā nav vietas?

R.V.: Katram ir jādara savas lietas – nav pieņemami, ka piemēram, indivīds, kuram nav zināšanas par kultūru vada kultūras ministriju. Ir vajadzīgs cilvēks, kas saprot, gan kultūras, gan varas norises un attiecības. Ir labi, ja ir padomnieki, ka var vajadzības gadījumos var sniegt konsultācijas. Mūsdienās ir vajadzīgi efektīvi valsts vīri, kas spēj saprast gan radošo sfēru.

Bet tiešā veidā radošam cilvēkam, manuprāt, nav vietas. Manuprāt, māksliniece Džemma Skulme bija izņēmums, jo toreiz bija citādāka politiskā situācija nekā pašreiz.

M.B.: Lūdzu, raksturojiet gleznās *Gaišā piemiņā* (), *Femina militaris* () redzamos simbolus un darba nozīmi. Ko vēlējāties ar šīm gleznām pavēstīt sabiedrībai?

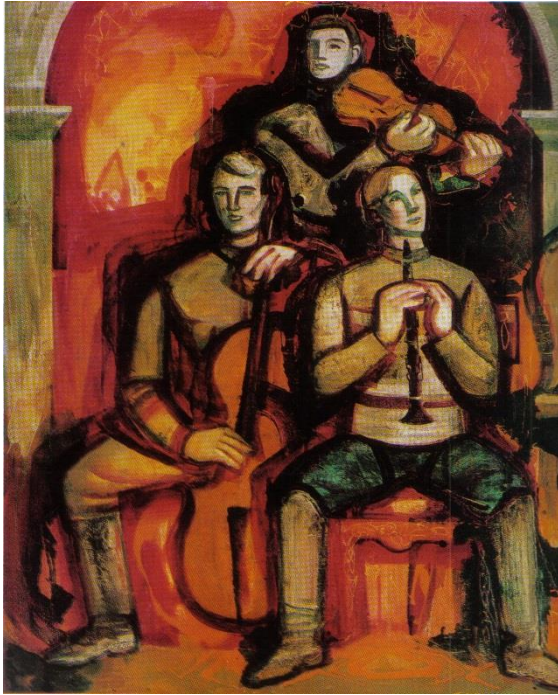
R.V.: Darbs *Gaišā piemiņā* bija veltījums visiem kritušajiem – jebkurā laikā un karā kas ir bijis un vēl būs. Karš ir milzīga traģēdija, tāpēc nav būtiski, *zem kura karoga cīnījāji karoja.* Es vēlējos radīt cilvēku kā trauslu čaulu jeb ķermeni. Darbā ir redzama arī gaisma,

kas simbolizē to, kas paliek pāri pēc kritušā nāves. Attēlojot šādus simbolus un tēlus es vēlējos cilvēkiem pavēstīt to, cik karš ir āprātīgi bezjēdzīgs un truls.

Savukārt, gleznā *Femina militaris* es attēloju karojošu sievieti ar militāru uzvalku. Bet, manuprāt, sieviete tomēr saglabāt savu sievietes nozīmi kā daiļlais dzimums un māte. Darbā centos attēlot sievieti kā karotāju, bet tomēr sieviete karojot ir sievišķīga. Simboliski ar šo gleznu vēlējos pateikt, ka lai kas nenotiktu – sieviete ir trausls elements. Sieviete bieži vien var paveikt vairāk nekā vīrietis.

Savukārt, darbā *Bez nosaukuma* ir attēlots karavīra tēls, kas skatās saulrietā. Svarīga nozīme gan šajā, gan citos darbos bija gaismai, jo gaisma var būt dažāda. No vienas puses gaisma var būt biedējoša, nāvi nesoša, bet no otras puses – saules gaisma. Savukārt, karavīra tēls it kā skatās tālumā un atdot cieņu saviem biedriem. Savā ziņā mani fascinē atombumbas sprādziena gaismas eksplozija. Nāve un skaistums ir biedējošs salikums. Šajā darbā nevar saprast vai mākslinieks skatās saulrietā vai sprādzienā.

5. Džemmas Skulmes gleznas

1. Attēls – *Latviešu strēlnieki Kremļī* (1968)

2. – *Vjetnamas māte* (1971)

3.attēls –*Kurzeme* (1976)

4. attēls - fragments no gleznas *Pērkona gaisā* (1979)

6. Imanta Lancmaņa gleznas

1. attēls – *Revolūcijas piramīda* (2006 – 2009)

2. attēls – *In memoriam* (2006 – 2009)

3.attēls – *Upuris* (2006 – 2009)

4. attēls – *Ceturtais Apokalipses jātnieks* (2007 – 2009)

5.attēls – *Non Occides* (2008 – 2009)

6.attēls – *Uzbrukums* (2007 – 2009)

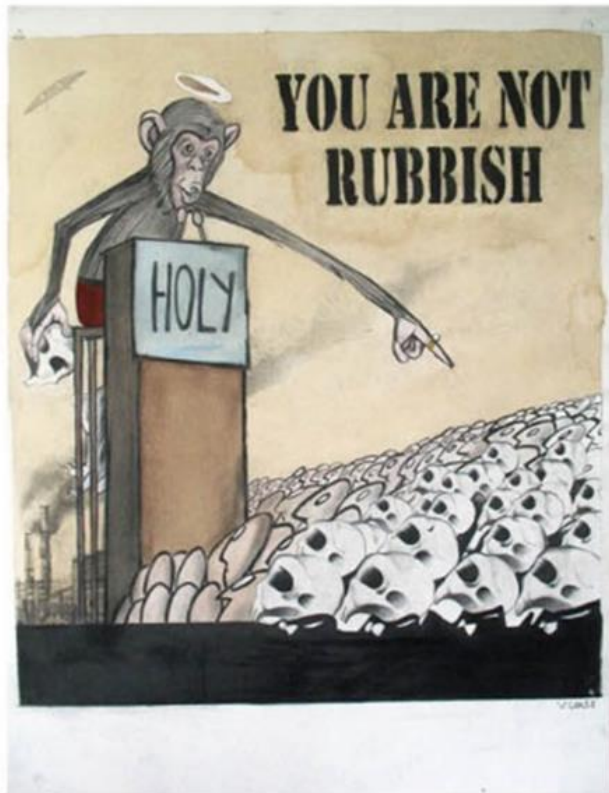

7.attēls – *Nogrimušais piemineklis* (2007 – 2009)

8.attēls – *Jēra apraudāšana* (2007 – 2009)

7. Vladislava Lakšes gleznas

1. attēls – *You are not rubbish* (2014)

2. attēls – *Kristietības ieviešana Latvijā* (2014)

3. attēls – *Svētais vakarēdiens* (2011)

4. attēls – *Jaunā Amerika* (2014)

5. attēls – *Evolution of humans /Notiesātie par slavu* (2014)

6. attēls – *Pesūtājs* (2014)

8. Reiņa Virtmaņa darbi

1. attēls – *Femina militaris* (2007)

2. attēls – *Gaišā piemiņā* (2014)

3. attēls – *Bez nosaukuma* (2014)

4.attēls – *Sapņi un idejas* (2014)

Bakalaura darbs

“VĒSTURISKĀS UN POLITISKĀS NORISES
DŽEMMAS SKULMES, IMANTA LANCMANA, VLADISLAVA LAKŠES
UN REIŅA VIRTMAŅA MĀKSLAS DARBOS ”
izstrādāts Latvijas Kultūras akadēmijas kultūras teorijas un vēstures katedrā

Ar savu parakstu apliecinu, ka bakalaura darbs izstrādāts patstāvīgi; izmantojot citu autoru darbos publicētus datus, definējumus un viedokļus, dotas precīzas norādes (atsauces) uz to ieguves avotu; iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: Madara Beijere _____ 15.05.2015.

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītājs: Doc., Dr. art. Anita Vaivade _____ 15. 05. 2014.

Recenzents: _____

Darbs iesniegts ____ . ____ .2015.

Studējošo servisa speciālists : _____

Darbs aizstāvēts LKA bakalaura gala pārbaudījumu komisijas sēdē

____ . ____ .2015. prot. Nr. _____ vērtējums _____

Komisijas sekretārs: _____